

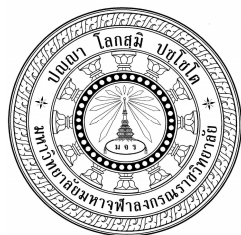

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
THE RELIGIOUS TREASURE ADMINISTRATION OF BUDDHIST TEMPLES IN
MUANG DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร (วรารมณ์สุภากุล)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

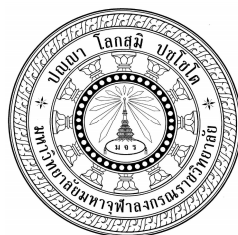
การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร (วรารมณ์สุภากุล)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

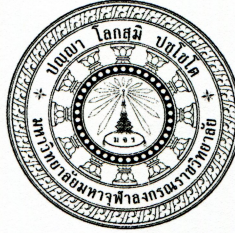
The Religious Treasure Administration of Buddhist Temples in Muang District, Ratchaburi Province

Phramaha Ekachai Paññavajiro (Warapornsupakul)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระสมุทรชिरโสภณ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์)

กรรมการ

(รศ. ดร.สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตโต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระปิฎกโกศล, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร)

ชื่อสารนิพนธ์ : การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัย : พระมหาเอกชัย ญาณาวชิโร (วราภรณ์สุภากุล)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

: พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์, ผศ. ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)

: พระปิฎกโกศล, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ศษ.ม. (การแนะแนว),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๘๒ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านบุคลากร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการจัดการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัญหาอุปสรรค ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการ

ดูแลศาสนสมบัติ การขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน การมีงบประมาณไม่เพียงพอกับความ
 ต้องการใช้งานจริง การขาดแผนงบประมาณระยะยาว การใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่ากับราคาที่ซื้อ
 การขาดการจัดทำบัญชีควบคุมวัสดุอุปกรณ์และของใช้ภายในวัด การขาดการรณรงค์ให้ทุกฝ่ายเห็น
 คุณค่าของศาสนสมบัติอย่างแท้จริง และการขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 สำหรับข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุ
 และสามเณร ควรยกย่องพระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของวัดตามโอกาสสมควร ควรจัดสรรงบประมาณ
 ตามความจำเป็นในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ควรจัดทำแผนบริหารงบประมาณระยะยาวโดย
 เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรใช้วัสดุอุปกรณ์โดยคำนึงถึงหลักความคุ้ม
 ค่าสูงสุด ควรจัดทำบัญชีวัสดุอุปกรณ์ของวัดโดยจำแนกประเภทและลงรหัสอย่างเป็นรูปธรรม ควร
 จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ภิกษุสามเณรและประชาชนเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติ และควร
 ประสานการทำงานร่วมกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

Research Paper Title : The Religious Treasure Administration of Buddhist Temples in Muang District, Ratchaburi Province

Researcher : Phramaha Ekachai Paññavajiro (Warapornsupakul)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhru Sangharak Songphan Jayadatto, Asst. Prof. Dr., B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

: Phra Pidokgoson, Dr., B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Guidance), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 25, 2019

Abstract

The objectives of research paper were: (1) to study the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province, (2) to compare the opinions of monks toward the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province, classified by personal data, and (3) to study problems, obstacles and suggestions for the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province. It was the mixed research method that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 282 monks in Muang district, Ratchaburi province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), t-test, F-test, One-way Analysis of Variance and Least Significant Difference: LSD. And the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 7 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of research were as follow:

1. The religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province. Overall was found in high level with average at mean of 3.80, when considering the aspect found that in high level all aspect, the aspect that has the most value include the man aspect at mean of 3.87, the aspect with the lowest mean include the management aspect at mean of 3.75.

2. Comparison of monk's opinions toward the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province, classified by personal data (status, age, years of being monk, general education) found that status, age, and years of being monk had the opinions toward the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province on overall were different, the significantly at 0.01. But, general education has the opinion toward the religious treasure administration of Buddhist temple in Muang district, Ratchaburi province on overall wasn't different.

3. The problems, obstacles and suggestions for the religious treasure administration of Buddhist temples in Muang district, Ratchaburi province were as following: problems and obstacles: lack of proper knowledge and understanding about the care of religious treasure, lack of morale in work, not enough budget for actual usage, lack of long-term budget plans, the use of equipment materials is not worth the purchase price, lack of preparation of accounting, control of materials and equipment within the temples, lack of campaigning for all parties to see the value of religious treasure seriously, lack of coordination with relevant agencies. And, suggestions: should train skills and knowledge about the care of religious treasure for monks and novices, Should praise monks who take care of the religious treasure of the temples as appropriate, should allocate the budget as needed in managing religious treasure, should create a long-term budget management plan that emphasizes the involvement of stakeholders, should use materials with regard to the highest worthiness, should prepare accounting materials of temple by classification and code into concrete, should create a media to publicize the campaign for monks-novices-people to see the value of the religious treasure, and should coordinate their work with the relevant government authorities.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. และ พระปิฎกโกศล, ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย พระสมุทรวชิโรโสณ, ดร., ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์, รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม, พระปิฎกโกศล, ดร. และพระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระสมุทรวชิโรโสณ, ดร., พระครูวิสุทธาสนันท์คุณ, ดร., พระครูวาทิรวัดน์, ดร., พระมหากังวาล ธีรธมฺโม, ผศ. ดร. และ ดร.ปณณธร เอียรชัยพฤษย์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูศรีธรรมวาที, พระครูวาทิธรรมวัฒน์, ดร., พระครูสถิตญาณคุณ, พระครูสุวรรณวิহারการ, พระครูอนุกุลวิมลกิจ, นายสนธยา เสนเอี่ยม, นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์ และพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ที่ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัย ตลอดจนทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร (วราภรณ์สุภากุล)

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฑ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฒ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด	๖๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศาสนสมบัติ	๗๙
๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๘๗
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๘
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๗
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๙๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๕
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๖
๔.๒ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๐๗
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๑๒
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๔๖
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๔๗
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๕๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๓
บรรณานุกรม	๑๖๔
ภาคผนวก	๑๗๑
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๗๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล	๑๗๘
ภาคผนวก ค ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	๑๘๘
ภาคผนวก ง ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๙๕
ภาคผนวก จ ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha	๑๙๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๕

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล	๙๙
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๖
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศา สนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม	๑๐๗
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศา สนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร	๑๐๘
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศา สนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ	๑๐๙
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศา สนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์	๑๑๐
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศา สนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ	๑๑๑
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๓
๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหาร จัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตาม สถานภาพ	๑๐๓
๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๔
๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหาร จัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตาม สถานภาพ	๑๑๔
๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๕
๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหาร จัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนก ตามสถานภาพ	๑๑๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๖
๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๖
๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๗
๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๗
๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๑๘
๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๑๘
๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๙
๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ	๑๒๐
๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ	๑๒๐
๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ	๑๒๒
๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ	๑๒๒
๔.๒๕ รววิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๓
๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ	๑๒๔
๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ	๑๒๔
๔.๒๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๕
๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ	๑๒๖
๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ	๑๒๖
๔.๓๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๗
๔.๓๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๒๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๓๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๒๘
๔.๓๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๒๙
๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา	๑๓๐
๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา	๑๓๐
๔.๓๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๑
๔.๓๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา	๑๓๒
๔.๓๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา	๑๓๒
๔.๔๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๓
๔.๔๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา	๑๓๔
๔.๔๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา	๑๓๔

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๔๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๕
๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการจำแนกตามพรรษา	๑๓๖
๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา	๑๓๖
๔.๔๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๓๗
๔.๔๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๓๘
๔.๔๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๓๘
๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากรจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๓๙
๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๓๙
๔.๕๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๔๐
๔.๕๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณจำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๕๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๑
๔.๕๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๒
๔.๕๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๒
๔.๕๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๓
๔.๕๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๔๓
๔.๕๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๔๔
๔.๕๙ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔	๑๔๕
๔.๖๐ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๔๖

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑	เครือข่ายของผู้บริหารที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กร
๒.๒	ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับต่าง ๆ
๒.๓	การบริหารยุคคลาสสิกหรือสมัยเดิม (Classical Perspective)
๒.๔	การบริหารเชิงระบบ
๒.๕	กรอบแนวคิดในการวิจัย
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๕/๒๙๑. หมายความว่า ระบุถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๘๕ หน้าที่ ๒๙๑ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย) = วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ. (ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปัญจสุทนี มัชฌิมปัณณสักรรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีและแนวทางที่จะดูแลศาสนาสมบัติวัดให้ดูดีมีระเบียบเพื่อที่ใครมาพบเห็นจะได้มีความเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา พระองค์บัญญัติพระวินัยเอาไว้ในสิกขาบทปาจิตติยหมวดกฏมคคาวรรค ในข้อที่ ๔ ความว่า “ภิกษุเอาเตียง ตั่ง พูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้ง แล้วเมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตติย”^๑ ซึ่งดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล

ตามประวัติ ความว่า สมัยนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน หรือพระเชตวันมหาวิหาร อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นในฤดูหนาว ภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้งผิงกายกัน ครั้นถึงเวลาฉันภัตตาหาร เมื่อจากไปก็ไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น และก็ไม่ได้สั่งให้ใครเก็บ เสนาสนะจึงถูกน้ำค้างและเปียกฝน บรรดาภิกษุผู้มกน้อยจึงดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ไฉนภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไปจึงไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น ไม่บอกมอบหมายพากันจากไปเล่า เสนาสนะถูกน้ำค้างน้ำฝนตกรด ครั้นภิกษุทั้งหลายดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องดังกล่าวนี้เป็นเหตุ ทรงสอบถามพระภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า ภิกษุทั้งหลายจัดตั้งเสนาสนะในที่กลางแจ้ง เมื่อจากไปไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บเสนาสนะนั้น ไม่บอกมอบหมายพากันจากไป เสนาสนะถูกน้ำค้างน้ำฝนตกจรด หรือ ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า จริงพระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำหนิว่า การกระทำอย่างนี้มีได้ทำให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส^๒ ดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทตามความในข้อที่ ๔ แห่งกฏมคคาวรรค ดังแสดงข้างต้น

^๑คณาจารย์เถียงเชียงจงเจริญ, นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เถียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^๒วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๕/๒๘๑.

ปัจจุบัน วัดซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา^๓ มีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามความในมาตรา ๓๑ วรรคสอง และมาตรา ๑๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายอื่นๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่าง ๆ เองมิได้จำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๑ วรรคสามว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามความในมาตรา ๓๖ และเป็นผู้แทนวัดตามความในมาตรา ๓๑ วรรคสาม ทั้งเป็นฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา ๔๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งในการดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา^๔ ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ตามความในมาตราที่ ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ อันเป็นกฎหมายสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ระบุหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ว่า มีหน้าที่ดังนี้ (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^๕ ซึ่งตามความในวงเล็บที่หนึ่ง ระบุให้เห็นว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่รับผิดชอบและบริหารจัดการศาสนสมบัติ ทั้ง ๒ ประเภท คือ ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง และ ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง^๖ นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม จากมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๕/๒๕๔๖ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดทั่วราชอาณาจักรยังคงเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน ดังความปรากฏชัดเจนว่า การประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๕/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมเสนอว่า ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้มีหนังสือ ที่ ศพค ๐๗๘/๒๕๔๖ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๖ ถึงรองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม) แจ้งว่า

^๓บุญร่วม เทียมจันทร์, เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด, (กรุงเทพมหานคร: สามดีพริ้นติ้งอีควิปเม้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

^๔พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

^๕กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ได้จัดให้มีการประชุมเสวนาเรื่องปัญหาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดทั่วราชอาณาจักร ที่ประชุมมีมติให้เสนอแนวทางปฏิบัติ รวม ๘ ข้อ ดังนี้

๑. ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำการสำรวจที่ดินวัดทั่วประเทศ ได้แก่ ที่ดินที่ตั้งวัด ที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนา หรือที่ดินที่ทางราชการขอใช้/เช่า หรือให้เอกชนเช่า รวมถึงที่ดินวัดร้างของแต่ละวัด โดยแยกประเภท

๒. ให้สำรวจที่ดินอยู่ที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัดใดบ้าง ตามข้อ ๑ โดยแยกประเภทให้ชัดเจน

๓. เมื่อได้ข้อมูลตามข้อ ๑ และข้อ ๒ แล้วนำเสนอคณะกรรมการมหาเถรสมาคมและรัฐบาลให้รับทราบ

๔. ให้สำรวจจำนวนที่ดินที่มีการฟ้องร้องดำเนินคดีอยู่ที่ศาล

๕. ให้แยกที่ดินที่มีโฉนด และ น.ส.๓ ให้ชัดเจน และถ้าหากหลักฐานจากวัดไม่มี ให้ติดต่อที่สำนักงานที่ดินจังหวัด หรือกรมที่ดิน ถ้าไม่มีจากสถานที่ดังกล่าว ก็ให้ติดต่อกรมแผนที่ทหารเพื่อขอภาพถ่ายแผนที่ทางอากาศต่อไป

๖. การทำสัญญาเช่าที่ดินของวัดในแบบสัญญาเช่าต้องระบุวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

๗. ให้มีคณะกรรมการจัดการบริหารศาสนสมบัติของวัดทั่วราชอาณาจักร โดยมีการสรรหาบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีน้ำใจอุทิศตนที่จะช่วยเหลือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่หาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพรรคพวก จำนวนไม่น้อยกว่า ๙ รูป/คน หรือไม่เกิน ๑๙ รูป/คน กรรมการได้ดำรงอยู่ในตำแหน่ง วาระละ ๔ ปี ถ้ามีผลงานดีเด่นให้ต่ออายุอีก ๔ ปี สำหรับคฤหัสถ์ ถ้ามีวุฒิด้านธรรมศึกษา นักธรรม เปรียญธรรม หรือมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา หรือจบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งสถาบันใดสถาบันหนึ่ง จะเป็นผลดีมากที่สุด ทั้งนี้ให้ประยุกต์รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มาเป็นตัวอย่าง

๘. ให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.) เข้าไปตรวจสอบการเงินรายรับ-จ่าย ของศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติของวัดทั่วราชอาณาจักรด้วย เพราะหน่วยงานดังกล่าวมีสำนักงานอยู่ในส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ สามารถที่จะขอความร่วมมือให้ตรวจสอบการเงินศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติวัดทั่วประเทศได้

สำหรับ ศาสนสมบัติของวัดทั่วราชอาณาจักร หากจะให้สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน เข้าไปตรวจสอบการเงินรายรับ-รายจ่าย จะต้องดำเนินการแก้ไขกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ต้องได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมก่อน^๗

^๗มหาเถรสมาคม, มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๕/๒๕๖๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.mahathera.org/> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จึงสนใจศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยเป็นข้อมูลสำหรับการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น สืบไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีของ ปีเตอร์ เฟอร์ดินานด์ ดรักเกอร์ (Peter Ferdinand Drucker)^๕ รวม ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านบุคลากร (Man) (๒) ด้านงบประมาณ (Money) (๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) และ (๔) ด้านการจัดการ (Management)

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ

^๕ปีเตอร์ เฟอร์ดินานด์ ดรักเกอร์ (Peter Ferdinand Drucker) อ้างใน สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ใน ๔ ด้าน ตามแนวคิดทางการจัดการ ได้แก่ (๑) ด้านบุคลากร (Man) (๒) ด้านงบประมาณ (Money) (๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) และ (๔) ด้านการจัดการ (Management)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป^๔

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๙ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

^๔สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารจัดการ หมายถึง การทำงานของกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยใช้ศาสตร์และศิลป์มาเป็นกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน บุคคล วัสดุสิ่งของ วิธีการปฏิบัติงาน เข้ามาใช้ในการกระบวนการบริหารจัดการนั้น ๆ ด้วย

ศาสนสมบัติ หมายถึง ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง (วัดในพระพุทธศาสนา) ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์

การบริหารจัดการศาสนสมบัติ หมายถึง การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง (วัดในพระพุทธศาสนา) ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ให้เป็นไปด้วยดี ตามปัจจัยของการบริหารจัดการ ๔ ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ

๑. ด้านบุคลากร (Man) หมายถึง การจัดการเพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลรักษา มีความรู้ทางด้านระบบสารสนเทศข้อมูลของศาสนสมบัติ

๒. ด้านงบประมาณ (Money) หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับบัญชี แบบกำหนดรายรับรายจ่ายของวัดเพื่อนำมาใช้จ่ายบริหารในกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) หมายถึง การจัดการทรัพยากรทางการบริหาร โดยเฉพาะวัตถุดิบอันเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการด้านการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในวัด

๔. ด้านการจัดการ (Management) หมายถึง การจัดการเพื่อให้การดูแลรักษาศาสนสมบัติอย่างเป็นระบบ สามารถควบคุมและปรับปรุงแนวทางการดำเนินการได้ตลอดเวลา

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยนี้เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา สืบไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยสามารถประมวลสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศาสนสมบัติ

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของการบริหารจัดการ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

คำว่า บริหาร แปลว่า ดำเนินการ จัดการ^๑ โดยศัพท์ว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า บริหาร มาจาก ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี หลบซึ่งปัญหา ดังในประโยค ภาษาบาลีว่า ปญฺหํ ปริหริตํ สมตฺถํ แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการส่งเสริม และบำรุง^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๖๕๕.

^๒สิริภพ เหล่าละภะ, พุทธศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐.

ภาษาอังกฤษใช้กันอยู่ ๒ คำ คือ คำว่า Administration และ คำว่า Management โดยแยกใช้ตามความนิยม คือ Administration ใช้กับการบริหารงานในองค์กรภาคราชการ ส่วน Management ใช้กับการบริหารงานในองค์กรภาคธุรกิจ

การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting Things done through other People)^๓ การบริหารเป็นการดำเนินงานหรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/ Objective) ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency)^๔

การบริหารเป็นการทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน ความหมายเชิงพฤติกรรมคือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^๕ เป็นการดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ การอำนวยความสะดวก และการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^๖ เป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรทางการบริหาร (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^๗

การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง ดังนี้

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา

๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน^๘

^๓พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^๔พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

^๕พระมหาไพฑูรย์ ปนตโนโท, **การบริหารคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

^๖ธนจรัส พูนสิทธิ์, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^๗ธีระรัตน์ กิจจาร์กษ, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^๘วัชร บุนนาค, **การบริหารหลักสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

การบริหารจึงเป็นกระบวนการของการทำงานร่วมกันกับบุคคลอื่นและใช้บุคคลอื่นเพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ ทั้งองค์การที่แสวงหากำไร และไม่แสวงหากำไร ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ องค์การทุกประเภทต้องมีผู้บริหาร และผู้บริหาร ทุกคน ต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ดังนั้น การวางแผนควบคุม การจัดองค์การ การจัดหาบุคคล และการฝึกอบรม การเป็นผู้นำ การจัดการความขัดแย้ง^๙

การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวังจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๑๐} เป็นศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น^{๑๑} โดยกระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้การดำเนินงานของคนอื่น^{๑๒}

สรุปได้ว่า การบริหารเป็นการทำงานของคนะบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยการใช้ศาสตร์และศิลป์มาเป็นกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน บุคคล วัสดุสิ่งของ วิธีการปฏิบัติงานและคุณธรรมในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความเจริญมั่นคงกับองค์กรในทุก ๆ ด้าน และการบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวองค์กรโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม

๒.๑.๒ ระดับของผู้บริหาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ระดับของผู้บริหาร จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ผู้จัดการ หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่บริหารและควบคุมดูแลกิจการ^{๑๓} โดยทั่วไปในองค์การได้มีการแบ่งระดับของการบริหาร เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารในองค์การแต่ละระดับโดยตรง ดังนี้

^๙ สมยศ นาวิการ, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

^{๑๐} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิชัยอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๑} Campbell F. Roald, *Introduction to Educational Administration*, (Boston: Allyn and Bacon, 1997), p. 6.

^{๑๒} Robbins, Stephen P. and Coulter M., *Management*, 7th ed., (New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002), p. 6.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, หน้า ๗๘๔.

๑. ผู้บริหารระดับสูง (Strategic Managers) คือ ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดการในองค์กรทั้งหมด โดยมีบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบโดยทั่วไปจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตัดสินใจที่สำคัญๆ ในองค์กร ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย (Goals) และกลยุทธ์ระดับบริษัทที่มุ่งเน้นการกำหนดแผนดำเนินงานระยะยาว การวางแผนทางการเงินระยะยาว ประสิทธิภาพขององค์กรโดยรวม ตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง คือ ประธาน และรองประธานฝ่ายต่าง ๆ สำหรับองค์กรขนาดเล็กเจ้าของกิจการอาจเป็นผู้บริหารสูงสุด มักจะมีหน้าที่ในการกำหนดวิสัยทัศน์กลยุทธ์และประสานการสั่งการทั้งหมดขององค์กร และประสาน กิจกรรมที่สำคัญ ๆ และกำหนดขั้นตอนของกิจกรรม นอกจากนี้ผู้บริหารระดับสูงก็ยังมีหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งแตกต่างกันออกไปอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การเป็นประธานในที่ประชุมเป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์ ขององค์กรต่อสังคมภายนอก เช่น ต้อนรับลูกค้าสำคัญ ๆ เป็นประธานในพิธีต่าง ๆ เป็นต้น

๒. ผู้บริหารระดับกลาง (Tactical Managers) เป็นผู้บริหารขององค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดการด้านการปรับปรุง ประยุกต์ และพัฒนาแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การกำหนดกิจกรรมและกลวิธีการดำเนินงาน การตัดสินใจใช้ทรัพยากรในระยะสั้น เป็นต้น นอกจากนี้จะมีหน้าที่ในการประสานงานกับผู้บริหารระดับอื่นๆ ทั้งในระดับรองลงไป และรายงานต่อผู้บริหารระดับสูง ตำแหน่งผู้บริหารระดับกลางก็คือ ประธานฝ่ายรอง ประธาน หรือรองประธานฝ่าย สำหรับองค์กรขนาดเล็กผู้บริหารระดับนี้อาจรายงานต่อเจ้าของกิจการ ก็ได้ อย่างไรก็ตามการแบ่งผู้บริหารระดับกลางนี้อาจอธิบายให้เห็นชัดได้ง่าย ๆ วิธีง่ายที่สุดคือการอธิบายถึงขอบเขตของของความรับผิดชอบและความสัมพันธ์กับผู้บริหารคนอื่น ๆ เมื่อเทียบกับผู้บริหารระดับปฏิบัติ

๓. ผู้บริหารระดับปฏิบัติ (Operational Managers) เป็นผู้บริหารขององค์กรระดับล่างที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดการด้านการดำเนินงาน เช่น พนักงานขาย เป็นต้น โดยมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะด้าน

เนื่องจากผู้บริหารระดับปฏิบัติ มีตำแหน่งที่อยู่ระหว่าง ผู้บริหารระดับกลางและบุคลากร ดังนั้นในการจัดหา การกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบในตำแหน่งต่าง ๆ นี้จะต้องมีความเหมาะสมกันมากที่สุด ในการบริหารระดับปฏิบัติขององค์กร ผู้บริหารมีหน้าที่มีความรับผิดชอบต่อการประสานงานกับผู้ปฏิบัติต่าง ๆ นี้ ปกติจะไม่ทำงานทางด้านปฏิบัติแต่จะต้องเข้าใจถึงงานเหล่านั้นเพื่อที่จะได้ช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคลากรได้ เมื่อมีความจำเป็นเพื่อให้บุคลากรดังกล่าวสามารถปฏิบัติงานเสร็จสิ้นไปตามหน้าที่ โดยทั่วไปผู้บริหารที่อยู่ระหว่างกลางทั้งในระดับกลางและระดับปฏิบัติ หมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชาของตนอีกช่วงหนึ่ง ซึ่งคำสั่งที่ได้รับจากผู้บริหารที่อยู่เหนือกว่าให้ปฏิบัตินั้น ผู้บริหารที่อยู่ระหว่างกลางอาจรู้ว่าการปฏิบัติแนวทางของตนสามารถบรรลุผลได้ดีกว่า เนื่องจากทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีปฏิกิริยาต่อต้านน้อยกว่าการได้รับคำสั่งจากผู้บริหารระดับกลางและระดับปฏิบัติ ดังนั้นผู้บริหารที่อยู่ระหว่างกลางจึงตกอยู่ในระหว่างแรงกดดันจากทั้งสองฝ่าย ซึ่งในปัจจุบันองค์กรได้มีการให้ความสำคัญกับการมอบอำนาจหน้าที่ให้ผู้บริหารระดับปฏิบัติเข้ามามีส่วนในการวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และทำการตัดสินใจปฏิบัติได้เองมากขึ้น ทำให้สามารถลดปฏิกิริยาต่อต้านลงได้เป็นอย่างดี

หน้าที่ในการจัดการระดับต่าง ๆ ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป โดยให้ความสำคัญกับทักษะที่ต่างกัน ดังนั้นผู้บริหาร คือ บุคคลที่ทำหน้าที่ประสานกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้องค์การดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศ เทคโนโลยี วัตถุดิบ สิ่งอำนวยความสะดวก เงินทุน ทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น เพื่อผลิตสินค้าหรือให้บริการที่มีคุณภาพ มีคุณค่า และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าหรือผู้รับบริการได้เป็นสำคัญ^{๑๔} ผู้บริหารแต่ละระดับจะมีความรับผิดชอบหรือมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงกลยุทธ์แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามกลยุทธ์ในแต่ละระดับจะต้องมีความสอดคล้องกันตามลำดับชั้นของกลยุทธ์เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๕}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารระดับสูงมีความจำเป็นต้องมีความสามารถที่เหนือกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ ได้แก่ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจที่ดีเพื่อการวางแผน การควบคุม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้บริหารอื่น ๆ รวมถึงการมีข้อมูลสารสนเทศที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะทำให้สามารถบริหารองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลสารสนเทศจึงเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารระดับสูง นอกจากนี้ผู้บริหารระดับสูงยังจำเป็นต้องมีความสามารถด้านการเรียนรู้ ที่มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีความสามารถ ด้านวาทยศิลป์ การฟัง การจดบันทึก และการเป็นนักอ่านที่ดีเพื่อเป็นการเพิ่มเติมความสามารถทางความคิดที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อไป

๒.๑.๓ หน้าที่ของผู้บริหาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ หน้าที่ของผู้บริหาร จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

หน้าที่ของผู้บริหารมีมากมาย ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) เป็นกระบวนการของการวิเคราะห์และการตัดสินใจ ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรทางการบริหาร ได้แก่ บุคลากร เงิน วัตถุดิบ และวิธีการจัดการ เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และใช้วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด สำหรับหลักในการวางแผนนั้น ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงความต้องการผลสำเร็จในอนาคต ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย การดำเนินงาน และงบประมาณ เป็นต้น สำหรับประโยชน์ของการวางแผน ได้แก่ องค์การสามารถไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเปรียบเทียบกับ การดำเนินงานที่ไม่มีแผน ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจเพราะมีแนวทางในการปฏิบัติและมีตัวชี้วัดผลงาน ได้อย่างชัดเจน สามารถลดต้นทุนในการดำเนินงานได้เนื่องจากลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน สามารถควบคุมการปฏิบัติอย่างมีระบบ ตลอดจนสามารถระบุถึงปัญหาและอุปสรรค ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้บริหารสามารถทางแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่

^{๑๔} Gomez Mejia & Luis R., **Management**, (New York: McGraw-Hill, 2002), p. 5-6.

^{๑๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **การจัดการเชิงกลยุทธ์ในการบริหารโรงพยาบาล (Strategic Management in Hospital Administration)**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕.

๒. การจัดองค์การ (Organization) เป็นการจัดระเบียบของงานโดยการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม ๆ พร้อมกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่ของแต่ละกลุ่มงานไว้อย่างแน่นอน ทั้งทางด้านขนาดของการกระจายอำนาจหน้าที่ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ในหน่วยงานขึ้นในการจัดกลุ่มงานผู้บริหารจะต้องพิจารณาว่าในแต่ละฝ่ายมีงานอะไรที่ต้องดำเนินการโดยมีหลักการที่สำคัญคือ งานที่มีลักษณะเหมือนกันควรจัดให้อยู่ด้วยกันเพื่อให้เป็นไปตามหลักการแบ่งงานกันทำ จากนั้นจึงจัดทำคำบรรยายลักษณะงานโดยมีการระบุขอบเขตของงาน มีการมอบหมายงาน การกำหนดความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่ ส่วนการจัดวางรูปแบบองค์การที่ดีนั้นจะสัมพันธ์กับความสำเร็จขององค์การ เนื่องจากการที่มีการจัดองค์การไว้อย่างเหมาะสมนั้นจะช่วยให้การบริหารงาน เป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ลดปัญหางานที่ค้างคั่ง ไม่สิ้นงบประมาณจากงานที่ซ้ำซ้อน เป็นต้น

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) เป็นการคัดเลือกบุคลากรเข้ามาปฏิบัติ โดยผู้บริหาร จะทำการกำหนดตำแหน่งงาน อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน การจูงใจ การจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสม รวมทั้งการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น สำหรับกระบวนการบริหารงานบุคคลจะมีขั้นตอนที่เนื่องกันตั้งแต่การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ จากนั้นจึงเริ่มแสวงหาบุคคลที่มีลักษณะที่ต้องการโดยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดเอาไว้ จากนั้นจึงทำการปฐมนิเทศ แนะนำตัวเข้าทำงาน และเมื่อทำงานไประยะเวลาหนึ่งแล้วผู้บริหารควรจะมีการพัฒนาบุคลากรให้ มีศักยภาพในการทำงานที่สูงขึ้น ทำการประเมินผลการปฏิบัติงาน การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น

๔. การสั่งการ (Directing) เป็นการใช้ความสามารถของผู้บริหารในการจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ตามที่ต้องการจนองค์การสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การสั่งการจึงเป็นขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งบุคลากรจะต้องทำงานในหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เช่น การวางแผนจูงใจ การมอบหมายงาน เป็นต้น สำหรับลักษณะของการสั่งการที่ดีจะต้องเป็นการสั่งการที่บุคลากรสามารถปฏิบัติได้ มีความครอบคลุมในงานที่ต้องปฏิบัติ มีความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคลากรมีความชัดเจน เข้าใจง่าย ซึ่งการสั่งการสามารถทำได้ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือแบบไม่เป็นทางการก็ได้

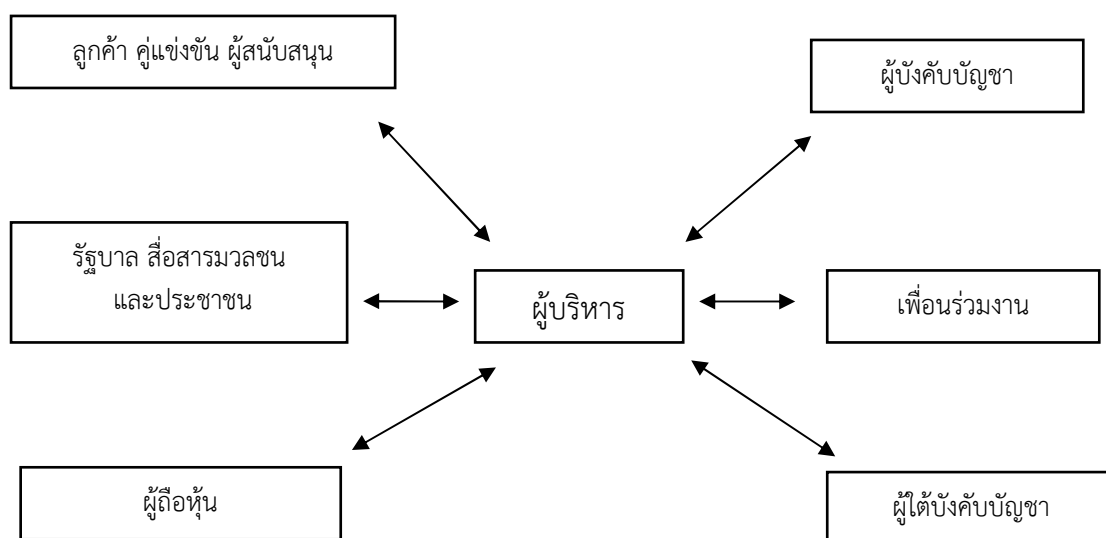
๕. การควบคุม (Controlling) เป็นหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบและเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้น ถ้าผลการปฏิบัติแตกต่างไปจากมาตรฐานแล้ว ผู้ปฏิบัติจะต้องมีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานดังกล่าวสอดคล้องกับมาตรฐาน ในการปรับปรุง และแก้ไขการปฏิบัติงานอาจจะอยู่ในรูปของคุณภาพ ปริมาณ เวลา ต้นทุน เป็นต้น โดยกระบวนการในการควบคุม จะเริ่มจากการกำหนดมาตรฐานเพื่อใช้ในการวัดผลงานขึ้นมาก่อน จากนั้นให้นำผลงานที่ได้จากการปฏิบัติมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนด หลังจากการเปรียบเทียบแล้วอาจจะเท่ากับ สูงกว่าหรือต่ำกว่ามาตรฐาน หากเท่ากับมาตรฐานย่อมแสดงว่าการปฏิบัติได้บรรลุเป้าหมาย แต่หาก ผลที่ได้รับต่ำกว่ามาตรฐาน ผู้ปฏิบัติและผู้บริหารจะต้องรีบหาทางแก้ไข เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีก^{๑๖}

^{๑๖} Robbins Stephen P., **Fundamentals of Management**, 3rd ed., (New Jersey: Prentice-Hall, 2001), pp. 6-7.

นอกจากบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารที่ต้องดำเนินการในการวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม ดังกล่าวข้างต้นแล้ว และไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับปฏิบัติ ระดับกลาง หรือระดับสูงก็ตาม ผู้บริหารจะต้องกำหนดบทบาทและหน้าที่อื่น ๆ ของตนเองให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่อีกด้วย

ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้สอดคล้องต่อตำแหน่งงาน ซึ่งเป็นปัจจัยทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกองค์การ ซึ่งในปัจจุบันองค์การได้ให้ความสำคัญกับการเป็นเครือข่ายความร่วมมือกับสภาวะแวดล้อมที่อยู่ภายนอก ดังนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องเสริมสร้างสัมพันธภาพเชิงบวกให้มากขึ้น ด้วยผู้บริหารที่มีความสามารถมักจะใช้เวลาในการเสริมสร้างและประสานเครือข่ายทั้งภายในองค์การ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และเครือข่ายภายนอกองค์การอีกด้วย ได้แก่ ผู้ถือหุ้น ลูกค้า คู่แข่ง ผู้สนับสนุน รัฐบาล สื่อมวลชน และประชาชน เป็นต้น

เครือข่ายของผู้บริหารต้องมีการปฏิบัติและสร้างความ สัมพันธ์ด้วยทั้งที่เป็นเครือข่ายที่อยู่ภายในองค์การและภายนอกองค์การ ซึ่งมีความสำคัญต่อองค์การในการบรรลุผลสำเร็จในการดำเนินงาน ได้แก่ ลูกค้า คู่แข่งขัน ผู้สนับสนุน รัฐบาล สื่อสารมวลชน ประชาชน ผู้ถือหุ้น ผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๑ เครือข่ายของผู้บริหารที่อยู่ภายในและภายนอกองค์การ^{๑๗}

^{๑๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

จากภาระหน้าที่ดังกล่าว ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีทักษะ ความชำนาญพื้นฐานสำคัญในแต่ละระดับขององค์การ รวม ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ทักษะด้านการปฏิบัติ (Technical Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการใช้ความรู้และเทคนิควิธีทางปฏิบัติมาใช้งาน พบว่า ผู้บริหารระดับปฏิบัติมักจะใช้ทักษะด้านนี้มากที่สุดจนเกิดความชำนาญเฉพาะด้าน เนื่องจากการปฏิบัติงานจนเกิดความเชี่ยวชาญนั่นเอง ส่วนผู้บริหารระดับสูงจะใช้ทักษะนี้น้อยกว่า

๒. ทักษะด้านการคิดและการตัดสินใจ (Conceptual and Decision Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการใช้ความรู้ความเข้าใจในการมององค์การอย่างเป็นระบบทำให้การปฏิบัติสามารถบรรลุเป้าหมาย ตั้งแต่การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม การคิด การตัดสินใจ การวางแผน เป็นต้น ผู้บริหารระดับสูงจะใช้ทักษะนี้สูงกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ

๓. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร (Interpersonal and Communication Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การเป็นผู้นำ การจูงใจในการทำงาน เป็นต้น พบว่า ผู้บริหารระดับกลาง จะใช้ทักษะด้านนี้สูงกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ เนื่องจากการที่มีการประสานงานและปฏิบัติงานร่วมกับผู้บริหารระดับปฏิบัติและการวางแผนการดำเนินงานร่วมกับผู้บริหารระดับสูง ทำให้มีการใช้ทักษะด้านนี้สูงกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ^{๑๘}

ผู้บริหาร	ทักษะที่จำเป็นในการจัดการ		
ระดับสูง	ความคิดและการตัดสินใจ		มนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร ปฏิบัติ
ระดับกลาง	ความคิดและการตัดสินใจ	มนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร ปฏิบัติ	
ระดับล่าง	ความคิดและการตัดสินใจ	มนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร	ปฏิบัติ

ภาพที่ ๒.๒ ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับต่าง ๆ^{๑๙}

^{๑๘} Bateman Thomas S., & Snell Scott A., **Management**, 6th ed., (New York: McGraw Hill, 2004), pp. 11-14.

^{๑๙} คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **การพัฒนาองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๒.

ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารระดับต่าง ๆ ได้แก่ ทักษะด้านการปฏิบัติ เป็นความชำนาญในงานเฉพาะด้านได้แก่ บัญชี วิศวกรรม การตลาด คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ผู้บริหารระดับปฏิบัติมักจะใช้ทักษะด้านนี้มากที่สุด ส่วนทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสารเป็นความชำนาญในงานเกี่ยวกับบุคคลเพื่อการประสานงานและความร่วมมือของบุคลากร มุ่งเน้นบทบาทด้านปฏิสัมพันธ์ ต้องฝึกฝนการเข้าใจด้านมนุษยสัมพันธ์เป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้บริหารระดับกลางจะใช้ทักษะด้านนี้สูงกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ และสุดท้ายคือทักษะด้านการคิดและการตัดสินใจ เป็นความชำนาญในการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม การวางแผน เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารระดับสูงจะใช้ทักษะนี้มากกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ นักบริหารที่ประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับทักษะพื้นฐาน ๓ ประการ ซึ่งอาจฝึกฝนขึ้นมาได้ มิใช่บุคลิกภาพเฉพาะตนหรือโดยชาติกำหนด โดยทักษะพื้นฐานทั้ง ๓ ประการนั้น คือ ด้านเทคนิค (Technical Skills) ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) และด้านมโนภาพ (Conceptual Skills)^{๒๐}

สรุปได้ว่า หน้าที่ของผู้บริหารมีหลายประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดการ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุมไปแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องกระทำตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการประกันว่าองค์การจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ โดยมีอุปสรรคน้อยที่สุดอย่างไรก็ตามในการบริหารทรัพยากรนั้นผู้บริหารทุกระดับจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานเป็นสำคัญ นอกจากนี้ผู้บริหารยังจำเป็นต้องนำองค์ความรู้หรือทักษะด้านต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อให้หน้าที่ในแต่ละขั้นตอนสามารถบรรลุเป้าหมายลงได้ เช่น ผู้บริหารระดับระดับสูงมีความจำเป็นในการใช้ทักษะด้านความคิดและการวางแผนมากกว่าผู้บริหารระดับอื่น ๆ แต่โดยทั่วไปผู้บริหารทั้ง ๓ ระดับจะต้องมีทักษะทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ ทักษะด้านการปฏิบัติ ทักษะด้านการคิด และการตัดสินใจ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร

๒.๑.๔ การบริหารจัดการเชิงพุทธ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การบริหารจัดการเชิงพุทธ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์เป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงบริหารคณะสงฆ์ และพุทธวิธีการบริหารซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีนี้ เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องการบริหารในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น การศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC^{๒๑}

^{๒๐} โรเบิร์ต แอล แคทซ์ (Robert L. Katz) อ้างใน สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, **ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๓.

ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีตะวันตก ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ โดย ฮาร์โรลด์ ดี. คูนท์ (Harold D. Koontz)^{๒๒} ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

หลักการบริหารทั้ง ๕ นี้เป็นหลักสากลซึ่งนำมาใช้กันอยู่ทั่วไป อีกทั้งนำไปศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับองค์ความรู้ในการบริหารอื่น ๆ กันอย่างกว้างขวางนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ใหม่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารการจัดการองค์กรอย่างมาก^{๒๓}

ก. พุทธวิธีในการวางแผน

หลังจากการตรัสรู้ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ตามลำพังพระองค์เดียว ในขั้นนั้นยังไม่มีการบริหารในพระพุทธศาสนา การบริหารเกิดขึ้น เมื่อมีสมาชิกใหม่เข้ามาในพระพุทธศาสนา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน นั่นคือเมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา อัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา^{๒๔} พระอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา และได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นยอดกว่าภิกษุทั้งหลายผู้รู้ตัตถุสาเหตุที่ท่านเป็นผู้เลืิสิกกว่าภิกษุทั้งหลายเพราะว่าในอดีตชาติของพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ถวายปฐมภักแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระและได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าปทุมุตตระว่าในอีกแสนกัป พระศาสดาพระนามว่าโคตม ตามพระโคตรจกเสด็จอุบัติในโลก ถึงความเป็นมนุษย์ ได้ออกบวชเป็นบรรพชิตอยู่ ๖ ปี ในปีที ๗

^{๒๒} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑.

^{๒๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๔-๕.

^{๒๔} คำว่า ดวงตาเห็นธรรม แปลมาจาก คำว่า ธรรมจักขุ หมายถึง ความรู้เห็นตามเป็นจริง ด้วยปัญญาว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๓.

พระพุทธเจ้าจักรพรรดิประกาศสั่งจะ ภิษุมีนามชื่อว่าโกณฑัญญะ ทำให้แจ้งเป็นองค์แรก เมื่อเราออกบวช ได้บวช ตามพระโพธิสัตว์ ความเพียรเราทำดีแล้ว เราบวชเป็นบรรพชิตเพื่อต้องการจะ เภากิเลส บัดนี้ เราบรรลุสมบัติอันสงบ ระวัง ยอดเยี่ยมนั้นแล้ว เรากำหนดรู้อาสวะทั้งปวงแล้ว ไม่มี อาสวะ คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖^{๒๕} คราวนั้น พระพุทธเจ้าทรง ประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ ด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรม อันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๒๖}

พุทธดำรัสดังกล่าว แสดงให้เห็นการกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนตัวเพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติ ไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดมั่นเป้าหมาย เดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาสอื่นว่า พรหมจรรย์ (การ บวช) นี้ไม่ได้มีไว้สำหรับแสวงหาลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อศีล สมาธิ และปัญญา เท่านั้น แต่มีไว้เพื่อเจโตวิมุตติหรือความหลุดพ้นแห่งจิต^{๒๗} การประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่ง ทุกข์ คือ การอบรมจิตใจให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ บรรลุถึงซึ่งพระนิพพาน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้วว่า “ไม่มีโรคปราศจากภูติ เกษม เป็นที่ดับทุกข์ เป็นสุขดีหนอ”^{๒๘}

นิพพาน คือ สภาพจิตที่หลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลส ตัณหา จิตใจที่ร้อนรุ่มด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่ให้จิตใจเกิดความสุขอย่างแท้จริง โดยการนี้ พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้ สาวกระลึกถึงเป้าหมายของการเข้ามาอยู่ในองค์การพระพุทธศาสนา เพื่อมิให้เบี่ยงเบนออกนอก เป้าหมายเฉพาะตนหรือความสำเร็จที่ตั้งไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ ความดับกิเลสดับทุกข์ พ้นทุกข์ ได้แก่ สภาพจิตที่เป็นปราศจากกิเลส ตัณหา ธรรมดาจิตใจที่ร้อนรุ่มด้วยความโลภ โกรธ หลง นั้น มักจะมุ่งออกไปข้างนอก หากเราได้นำใจกลับเข้ามาดูใจตนเองแล้ว สิ่งที่ร้อนจะสงบเอง มีความสุข สงบ^{๒๙} ผู้ที่หลุดพ้นจากกองทุกข์ เรียกว่า ผู้บรรลุธรรม คือ บุคคลผู้เป็นอริยะ^{๓๐}

นิพพานว่าตามภาวะแท้จริงแล้ว นิพพานมีลักษณะอย่างเดียวกัน แต่ที่แยกประเภทออกไป ก็เพื่อแสดงอาการของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนิพพานบ้าง พุดถึงนิพพานโดยปริยาย คือ ความหมายบาง แง่บางด้านบ้าง โดยพยัญชนะ หรือตามตัวอักษรบ้าง ซึ่งแบ่งประเภทนิพพานออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ เรียกว่า นิพพานดิบหรือนิพพานเป็น หมายถึง นิพพานธาตุมีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานยังมีเชื้อเหลือ ได้แก่ นิพพานยังมีเบญจขันธ์เหลือ หมายถึง ดับ กิเลส แต่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ยังเสวยอารมณ์ที่น่าพอใจ และไม่น่าพอใจทางอินทรีย์ ๕ รับรู้ความสุขความทุกข์อยู่

^{๒๕} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๙๖-๖๑๒/๙๑-๙๓.

^{๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘/๒๓.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๒๘} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๐๙/๓๐๕.

^{๒๙} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๘/๕๔๐.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗๕.

ประเภทที่ ๒ อนุปาติเสสนิพพานธาตุ เรียกว่า นิพพานสุกหรือนิพพานตาย หมายถึง นิพพานธาตุไม่มีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานไม่มีเชื้อเหลือ สิ่งที่เป็นเกณฑ์แบ่งประเภทในที่นี้คือ อุปาทิ ได้แก่ สภาพที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง หรือสภาพที่ถูกอุปาทานยึดไว้มัน หมายถึงเบญจขันธ์ เมื่อถือความนี้ จึงได้แก่ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือ นิพพานของพระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิต ระวังการสรวยอารมณ์ทั้งปวง^{๓๑}

สาวกผู้หลุดพ้นจากกิเลสเศร้าหมองจะพบความสุขในชีวิต ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากความปราศจากทุกข์ ได้แก่ ความสุขแห่งพระนิพพาน ประกอบด้วย

- อรหะ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้ว
- ชินาสโว เป็นผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว คือ ผู้หมดอาสวะแล้ว เพราะกำจัดอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิต ที่ขุบข่มจิตให้ข่มอยู่เสมอได้แล้วอย่างสิ้นเชิง อาสวะเหล่านั้นไม่กลับมาเกิดทำอันตรายจิตได้อีกต่อไป
- จุสิตวา ผู้ที่ได้บรรลุพระนิพพาน ได้เข้าถึงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอริยธรรม หมดสิ้นกิเลสอาสวะแล้ว เรียกว่า ผู้อยู่จบพรหมจรรย์
- กตกรณียะ พระเสขะทั้ง ๗ จนกระทั่งกัลยาณปุถุชน ชื่อว่า ย่อมทำกิจที่ควรทำด้วยมรรค ๔ กิจที่จะพึงทำทุกอย่าง พระชินาสพทำแล้ว ทำเสร็จสิ้นแล้ว กิจที่จะพึงทำอันยิ่งของพระชินาสพนั้น เพื่อการบรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ ย่อมไม่มีฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้มีกิจที่จะต้องทำอันทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว
- โอหิตภาโร ภาวะมี ๓ ประการ คือ ชันธภาวะ กิเลสภาวะ อภิสังขารภาวะ ภาวะ ๓ เหล่านี้ พระอรหันต์นั้น ปลงลงแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า ผู้มีภาวะอันปลงลงแล้ว
- อนุปปตตสทโธ ภิกษุเหล่านั้นบรรลุประโยชน์ของตน กล่าวคือ พระอรหันต์แล้ว
- ปริกขิณภาสโยชนโน ภิกษุเหล่านั้นสิ้นภาสโยชนทั้ง ๑๐ แล้ว^{๓๒}
- สมมทญญา วิมุตโต ภิกษุเหล่านั้นหลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ คือ โดยเหตุ รู้สังขาร ๔ ด้วยมรรคปัญญาแล้ว หลุดพ้นโดยผลวิมุตติ^{๓๓}

^{๓๑} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๒.

^{๓๒} สังโยชน ๑๐ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นร่างกายของตน (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร (๔) กามราคะ ความกำหนัดในกาม (๕) ปฏิฆะ ความขัดเคืองในใจ (๖) รูปราคะ ความกำหนัดในสิ่งที่มีรูป (๗) อรูปราคะ ความกำหนัดในสิ่งที่ไม่มีรูป (๘) มานะ ความยึดถือ (๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และ (๑๐) อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑๕/๒๒๕.

การกล่าวถึงนิพพานโดยบรรยายอาการหรือลักษณะแห่งการเกี่ยวข้องกับนิพพานหรือกล่าวถึงนิพพานเท่าที่เกี่ยวกับบุคคลผู้บรรลุนิพพานหรืออาจกล่าวได้ว่าใช้บุคคลผู้บรรลุนิพพานเป็นอุปกรณ์สำหรับทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิพพาน มิใช่เป็นการบรรยายภาวะของนิพพานล้วน ๆ โดยตรง ทั้งนี้เพราะภาวะของนิพพาน เป็น “ปัจจัยตั้ง เวทิตัพพัง วิญญูหิ อ้นวิญญูชนรู้ได้จำเพาะที่ตัวเอง”^{๓๔}

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่สามารถประพจน์ปฏิบัติให้สำเร็จความต้องการทางใจสูงสุด คือ บรรลอรหัตตผลบรรลุนิพพานได้ แต่การปฏิบัติย่อมไม่สูญเปล่า โดยย่อมได้สมบัติ ๓ ประการตามระดับการปฏิบัติ ได้แก่ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพาน^{๓๕} ซึ่งสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้มีพื้นฐานมาจากกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ตั้งใจหรือจงใจทำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนาเป็นกรรม”^{๓๖}

อย่างไรก็ดี การบรรลุนิพพานได้นั้นต้องอาศัยปัญญาคือการรอบรู้ในกองสังขารทั้งหลาย ซึ่งรวมอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งอยู่ในอริยสัจอันเป็นความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ดังที่ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่ตรัสรู้ ไม่เข้าใจอริยสัจ ๔ ทั้งเราและเธอจึงได้วิ่งเล่นเร่ร่อนไป (ในชาติทั้งหลาย) สิ้นกาลนานอย่างนี้”^{๓๗} มรรค แปลว่า ทาง หนทาง หากโดยองค์ประกอบคือ ข้อปฏิบัติในถึงความดับทุกข์ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

ประการที่ ๑ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ หมายความว่า ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ

ประการที่ ๒ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายความว่า ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

ประการที่ ๓ สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

ประการที่ ๔ สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพจน์ผิดในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

ประการที่ ๕ สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายความว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

^{๓๔} องค์กร. (ไทย) ๒๐/๕๔-๕๖/๒๑๖-๒๒๐.

^{๓๕} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๑๒.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

^{๓๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๑๐๗.

๔๑ ว.จ. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

ระดับที่ ๒ วิกขัมภณวิมุตติ หลุดพ้นด้วยข่มหรือสะกดไว้ ได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลสได้ด้วยกำลังมานตามหลักสมถกรรมฐาน อาจสะกดไว้ได้นานกว่าตึงขมุตติ แต่เมื่อออกจากมานหรือมานเสื่อมหายแล้ว กิเลสอาจเกิดขึ้นอีก นี่จัดเป็นวิกขัมภณวิมุตติ

ระดับที่ ๓ สมุจเฉทวิมุตติ หลุดพ้นด้วยตัดขาด ได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจอริยมรรค กิเลสเหล่านั้นขาดเด็ดไป ไม่กลับเกิดอีก นี่จัดเป็นสมุจเฉทวิมุตติ

ระดับที่ ๔ ปฏิสัสสัทธิวิมุตติ หลุดพ้นด้วยสงบระงับ ความพ้นจากกิเลสเนื่องมาจากอริยมรรคถึงอริยผลไม่ต้องขวนขวายเพื่อละอีก เพราะกิเลสนั้นสงบไปแล้ว นี่จัดเป็นปฏิสัสสัทธิวิมุตติ

ระดับที่ ๕ นิสสรณวิมุตติ หลุดพ้นด้วยสลัดออกไป เป็นความหลุดพ้นจากกิเลสนั้นได้อย่างเด็ดขาดยั่งยืนจนถึงเวลาสิ้นชีพ นี่จัดเป็นนิสสรณวิมุตติ

การถือเอาความหลุดพ้นทุกข์เป็นวัตถุประสงค์ส่วนตัวสำหรับสมาชิกในพระพุทธศาสนานี้ใช้ได้กับผู้ยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ แต่เมื่อสมาชิคนั้นเป็นพระอรหันต์ได้เจโตวิมุตติ หลุดพ้นทุกข์แล้ว วัตถุประสงค์ของเขาก็เปลี่ยนไป นั่นคือ แทนที่จะดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นส่วนตัว พระอรหันต์จะดำเนินชีวิตเพื่อคนอื่นให้หลุดพ้นทุกข์ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพันพรรษาแรก มีภิกษุผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูป พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาแล้วส่งพระสาวกเหล่านั้นไปในทิศทางต่าง ๆ ด้วยพระดำรัสว่า “เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ท้าวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๔๒}

พระพุทธเจ้าทรงประสงค์จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นถิ่นของนักปราชญ์ นักคิด นักปฏิบัติ ที่อยู่ในใจของประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะประชาชนชาวอังคะและชาวมคธ มิเพียงเท่านั้น ยังเป็นกลุ่มนักบำเพ็ญพรตที่มีจำนวนมากนับพันคน เพราะสมัยพุทธกาลนั้นถือเป็นยุครุ่งเรืองทางปัญญา นิยมอภิปรายปัญหาในทางศีลธรรม ปรารภความดีในทางศีลธรรม^{๔๓} บำเพ็ญเพียรทางจิตกันเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ที่แท้จริง แต่ละพวกที่เชื่อในแนวทางต่าง ๆ กัน ก็พากันลองผิดลองถูก อุทิศชีวิตหาทางพ้นทุกข์ด้วยวิธีต่าง ๆ มุ่งแสวงหาสัจธรรม คือ ความจริงแท้ของชีวิต เป็นผู้ออกบวชเพื่อแสวงคุณวิเศษตามลัทธิของตน ออกบวชอยู่ตามป่าตามเขาในที่สงัดเช่นในถ้ำ แล้วก็หาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ไปคิดค้นพิจารณา ตลอดจนหาความสงบของจิตใจ และได้มีความสุขจากสันติ อันเป็นความสงบที่ปราศจากเรื่องวุ่นวายทางโลก โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ทั้งปวง^{๔๔}

^{๔๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๒/๓๙.

^{๔๓}เอ็น. โอยสวามี ศาสตรී, พัฒนาการของพระพุทธศาสนา, แปลโดย อมร โสภณวเชษฐวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^{๔๔}“ความดีสูงสุดของพราหมณ์ คือ การปฏิบัติเพื่อให้ถึงโมกษะ หมายถึง การนำอาตมมันของตนให้เข้าถึงปรมาตมอันเป็นขอมูลเดิม โดยการดำเนินตามหลัก ๔ ขั้น, ดุราละเยียดโน เสฐียร พันธรังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓๖.

โดยเฉพาะการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคม นอกจากจะเหนื่อย หาคความสุขจากความสงบได้ยากแล้ว พวกพราหมณ์ก็กำลังพยายามยกตนขึ้นเป็นวรรณะสูงสุด ต่างก็ได้พัฒนาคำสอนในด้านลัทธิพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ลึกลับซับซ้อนใหญ่โตโอ้อวดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของชนชั้นกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมือง และการที่จะแสดงเกียรติยศความยิ่งใหญ่ของตน พวกพราหมณ์บางเหล่าเริ่มประพาดตัวออกนอกกรอบจารีตดั้งเดิมมากขึ้น เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้จากผู้มีอำนาจเหล่านั้น ในเวลาเดียวกันนี้มีพราหมณ์อีกจำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการประกอบพิธีกรรม จึงได้เริ่มคิดเอาจริงเอาจังกับปัญหาเรื่องชีวิตและหนทางที่จะนำไปสู่สภาวะหลุดพ้นโดยการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าที่เชื่อว่าความบริสุทธิ์และความหลุดพ้นว่ามาจากการดลบันดาลของเทพเจ้า ในระยะนี้เองปรากฏว่ามีคนจำนวนหนึ่งได้ออกไปบำเพ็ญเพียรภาวนา เพื่อแสวงหาหนทางหลุดพ้นจากทุกข์ด้วยตนเอง โดยมีความเชื่อว่าหากทรมานได้เข้มงวดจะขจัดสิ่งชั่วร้ายให้หมดไป จึงมีผลทำให้เกิดการคิดค้นปัญหาทางปรัชญาและศาสนาอย่างลึกซึ้ง ปลีกตัวออกจากสังคมไปคิดค้นแสวงหาคำตอบโดยอาศัยความวิเวกอยู่ในป่าตามทิวทัศน์^{๔๕}

พระพุทธเจ้าเสด็จไปเริ่มประกาศหลักคำสอนของพระองค์ที่กรุงราชคฤห์ ในอาณาเขตเมืองมคธ ซึ่งในอาณาเขตเมืองมคธนั้นมีศาสนาเจ้าลัทธิต่าง ๆ จำนวนมากมายที่เดินทางมุ่งหน้ามาเพื่อประกาศลัทธิความเชื่อของตน ศาสดาบางลัทธิเสนอความเห็นของตนได้ไม่นาน เมื่อไม่มีใครให้ความสนใจ ศาสดาเองก็ล่าถอยไป ศาสดาเหล่านี้อาจจะกลับไปค้นคว้าเพิ่มเติมหรือปรับปรุงวิธีการสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจได้ง่ายขึ้น ศาสดาบางท่านสามารถประกาศคำสอนของตนให้ประชาชนพอใจ ยอมรับและเคารพนับถือได้อย่างกว้างขวาง เมืองมคธในยุคพุทธกาลจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางทางศาสนาของชมพูทวีปทีเดียว หากใครสามารถสถาปนาลัทธิของตนที่เมืองมคธแห่งนี้ได้ก็เท่ากับว่าได้ลงหลักปักฐานศาสนาของตนได้สำเร็จ การเผยแผ่กระจายขยายความนิยมนับถือออกไปยังเมืองอื่นต่อไปเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายขึ้น ในบรรดาศาสดาทั้งหลายที่ประกาศลัทธิอยู่ในเมืองมคธนั้น ชฎิลสามพี่น้องอันได้แก่ อูเรลกัสสปะ นทิกัสสปะ และคยากัสสปะ เป็นศาสดาเจ้าลัทธิบูชาไฟที่ประชาชนให้ความเคารพนับถืออย่างมากลัทธิหนึ่ง ตั้งสำนักเรียงรายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราตั้งแต่เหนือจรดใต้ พระพุทธเจ้าทรงทราบกิตติศัพท์ของชฎิลเจ้าลัทธิบูชาไฟนี้มานานแล้วเมื่อเสด็จถึงเมืองมคธก็เสด็จไปเยี่ยมเจ้าลัทธินี้ก่อนลัทธิอื่น ๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชฎิลกลุ่มนี้และศาสนิกของพวกเขานับถือมากคือพญานาค พวกเขาเชื่อว่าพญานาคตัวใหญ่มีฤทธิ์มาก อาศัยอยู่ในโรงบูชาไฟ ซึ่งชฎิลและเหล่าสาวกได้นำเครื่องสักการะไปบูชาอยู่เป็นประจำ^{๔๖}

เหตุการณ์สำคัญในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แก่อุรุเวลกัสสปะและบริวาร มีสาเหตุสำคัญตามลำดับ ดังนี้

^{๔๕}คำว่า ทิวทัศน์ ในภาษาสันสกฤตคือ ทฤษฎี หรือ วรรณคดี หมายถึง ความเชื่อ คำสอน ทฤษฎี การคาดเดาโดยเฉพาะอย่าง, T.W. Rhys Davids and William Stede, **Pali-English Dictionary**, (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt Ltd., 2001), p. 321.

^{๔๖}บรรจบ บรรณรุจิ, **อัสติมหาสาวก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

ครั้งที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคมแล้วก็เข้าไปขอพักอาศัยกับชฎิลในโรงบูชาไฟของเหล่าชฎิล ซึ่งโรงบูชาไฟดังกล่าวนี้เป็นที่อยู่ของพญานาค พญานาคพนพิชออกมาเป็นคว้นไฟอบอวลทั่วทั้งโรงไฟ หวังให้สิ้นชีวิต พระพุทธองค์ทรงทราบพญานาคด้วยวิธีต่าง ๆ แล้วจับเอาลงไปขุดไว้ในบาตร สร้างความมหัศจรรย์ใจให้แก่อุรุเวลกัสสปะและบริวารครั้งที่หนึ่ง

ครั้งที่ ๒ ท้าวจตุมหาราช เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ ทิศในยามราตรี ทำให้ราตรีนั้นงดงามไปด้วยสีสนอันหลากหลาย

ครั้งที่ ๓ ท้าวสักกะเทวราช เสด็จมาเฝ้าในอีกคืนต่อมา ทำให้ที่ประทับของพระพุทธเจ้าสว่างไสวมากกว่าคืนก่อน สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อุรุเวลกัสสปะและบริวาร

ครั้งที่ ๔ ท้าวสหมบดีพรหม เสด็จมาเฝ้าอีกในคืนต่อมา ทำให้ที่ประทับของพระพุทธเจ้าสว่างไสวมากขึ้นกว่าคืนก่อน ๆ สร้างความอัศจรรย์ใจแก่อุรุเวลกัสสปะและบริวาร

ครั้งที่ ๕ พระพุทธเจ้าทรงทราบความปริวิตกของอุรุเวลกัสสปะที่ไม่ต้องการให้พระองค์เข้าร่วมพิธีบูชาไฟที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพราะกลัวว่าพระพุทธองค์จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ชาวอังคะและมคธที่มาร่วมงานเกิดความเลื่อมใส อันจะส่งผลทำให้ตนเสียลาภสักการะได้ สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวาร

ครั้งที่ ๖ การที่ท้าวสักกะเสด็จมาขุดสระโปกขรณิเพื่อเป็นที่ซักผ้าบังสุกุลแด่พระพุทธเจ้าก็ดี ทรงยกแผ่นศิลาใหญ่มาเพื่อเป็นที่ขยำผ้าบังสุกุลก็ดี เทพยดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบกโน้มกิ่งลงมาเพื่อให้พระพุทธเจ้าพาดผ้าบังสุกุลก็ดี และท้าวสักกะ ยกแผ่นศิลาใหญ่มาวางไว้สำหรับผึ่งผ้าบังสุกุลแก่พระพุทธเจ้าก็ดี เหตุการณ์เหล่านี้ สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวาร

ครั้งที่ ๗ พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปเก็บผลหว่า จากต้นหว่าประจำชมพูทวีป แล้วเสด็จมาถึงโรงบูชาไฟก่อนอุรุเวลกัสสปะ เพราะหลังจากปราบพญานาคแล้ว พระพุทธองค์ก็ไม่ได้ประทับอยู่ในโรงบูชาไฟที่พักแรมครั้งแรก แต่ทรงประทับอยู่ในโพรสนท์ไม่ไกลจากอาศรมของพวกชฎิล ทุกเช้าอุรุเวลกัสสปะจะต้องไปทูลเชิญให้มาภัตตาหารเช้า แต่พระองค์ก็ให้อุรุเวลกัสสปะล่วงหน้ามาก่อนแล้ว พระองค์จะตามมาทีหลัง แต่ก็เสด็จมาถึงก่อน จึงสร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่อุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวาร

ครั้งที่ ๘ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้เหล่าชฎิลที่ไม่สามารถฝ่าไฟได้ ให้สามารถฝ่าไฟได้ ๕๐๐ ท่อนในคราวเดียว ไม่สามารถก่ไฟได้ให้สามารถก่ไฟได้ ๕๐๐ กองในคราวเดียว ไม่สามารถดับไฟที่ก่ได้แล้วได้ให้สามารถดับไฟได้ ๕๐๐ กองในคราวเดียว และพระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยทรงเนรมิตกองไฟ ๕๐๐ ให้แก่เหล่าชฎิลที่ลงอาบน้ำในแม่น้ำเนรัญชราในปลายฤดูหนาว ให้ได้ผิงแก้หนาว สร้างความมหัศจรรย์ใจแก่อุรุเวลกัสสปะพร้อมบริวาร

ครั้งที่ ๙ พระพุทธเจ้าทรงบันดาลมิให้น้ำท่วมสถานที่ที่พระองค์ประทับอยู่โดยรอบแล้วเสด็จเดินจงกรมอยู่ในสถานที่นั้น ในยามที่เมฆฝนตกผิดฤดูกาล จากนั้นทรงเสด็จหาขึ้นไปอยู่บนเรือของชฎิลที่พากันมาดูพระองค์^{๔๗}

^{๔๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๐/๔๘-๖๐.

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนอุรุเวลกัสสปะที่หลงผิด จนทำให้ได้ทราบว่าเป็นสิ่งที่ตนกระทำมานานจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องไร้สาระดังที่พระองค์ได้ทรงชี้แจงทุกประการ จึงตัดสินใจเลิกการบูชาไฟเด็ดขาด นำเอาอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีบูชาไฟต่าง ๆ ลอยลงแม่น้ำไปทั้งหมด และขออุปสมบทพระพุทธเจ้าจึงอุปสมบทโดยเอหิภิกขุอุปสัมปทา พร้อมได้ลอยผม ขน ภาชนะเครื่องบริขารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ เนรัญชรา ฝ่ายนทีกัสสปะผู้เป็นน้องชายคนรองได้เห็นอุปกรณ์การบูชาไฟลอยมาตามแม่น้ำตกใจสงสัยว่าอุรุเวลกัสสปะน่าจะมึนเมาตายจึงได้รับนำเหล่าขลิทที่เป็นบริวารทั้ง ๓๐๐ คน รีบเดินทางมาเพื่อพบกับท่านอุรุเวลกัสสปะ ซึ่งปรากฏว่าทั้งอุรุเวลกัสสปะและบริวารทั้งหมด บวชเป็นพระภิกษุแล้ว ได้ลอยผม ขน ภาชนะเครื่องบริขารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ ฝ่ายคยาภัสสปะผู้เป็นน้องชายคนเล็กได้เห็นอุปกรณ์การบูชาไฟลอยมาตามแม่น้ำตกใจว่าอุรุเวลกัสสปะและท่านนทีกัสสปะน่าจะมึนเมาตายจึงรีบนำเอาเหล่าขลิทที่เป็นบริวารทั้ง ๒๐๐ คน เร่งเดินทางมาพบกับท่านอุรุเวลกัสสปะซึ่งปรากฏว่าทั้งอุรุเวลกัสสปะและนทีกัสสปะรวมทั้งบริวารทั้งหมด ได้บวชเป็นพระภิกษุแล้ว จึงได้ขออุปสมบทเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน

ภายหลังจากทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาให้แล้ว ทรงพาภิกษุ ๑,๐๐๓ รูป เสด็จไปยังตำบลคยาสีสะ ใกล้ฝั่งแม่น้ำคยาประทับนั่งและทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรที่ว่าด้วยเรื่องของความร้อนที่เกิดขึ้นภายในชีวิตมนุษย์อยู่ทุกเมื่อทุกวันอย่างเป็นกระบวนการว่า ตากก็เป็นของร้อน รูปก็เป็นของร้อน วิญญาณที่อาศัยตาก็คือเป็นของร้อน ผัสสะที่เกิดขึ้นจากการเห็นทางตาก็คือเป็นของร้อน เมื่อเห็นแล้ว เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือมิใช่สุข มิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นมาเพราะการเห็นนั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟสามกองคือ ราคะ โทสะ โมหะ เกิด แก่ ตาย เศร้าโศกเสียใจ คับแค้นใจ แม้สิ่งที่รับรู้อื่น ๆ ไม่ว่า หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ล้วนเป็นของร้อน เสียเสียง กลิ่น รส สิ่งที่สัมผัสถูกต้องก็เป็นของร้อน สิ่งที่นอนนิ่มก็เป็นของร้อน วิญญาณที่ทำหน้าที่รู้ประจำตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจก็เป็นของร้อน ผัสสะอันเกิดจากอายตนะภายนอกและอายตนะภายในผสมผสานกันอย่างเหมาะสมแล้วสำเร็จเป็นความรู้ตามอายตนะนั้น ๆ ก็เป็นของร้อน เวทนาที่เกิดขึ้นมาจากการรับรู้อารมณ์ทุก ๆ อายตนะก็เป็นของร้อน สาเหตุของความร้อนมาจาก ราคะ โทสะ โมหะ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศกเสียใจ ความพิโรธรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ล้วนเป็นเหตุแห่งความร้อนใจ เมื่อพระสาวกเห็นแจ้งว่า ราคะ โทสะ หรือโมหะ เป็นต้นเกิดขึ้นมาครั้งใด ชีวิตที่สงบเย็นเป็นปกติตามธรรมชาติต้องกลายเป็นความร้อนขึ้นมาทุกครั้ง แต่ละท่านมีสติรู้เท่าทันว่า ได้เคยผ่านความร้าวร้อนมานานนับไม่ถ้วน เมื่อเห็นประจักษ์โทษเช่นนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายที่ถูกไฟกิเลสเหล่านี้แผดเผาอย่างซ้ำซาก เมื่อสติปัญญาเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว จะไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเหล่านี้เกิดขึ้นอีก ประดุจว่า คนที่ไม่รู้จักไฟ เอามือไปจับไฟเล่นด้วยคิดว่าไม่เป็นพิษ ไม่เป็นภัย ไม่มีใครจะห้ามได้ แต่บัดนี้รู้ชัดด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีใครบอกเล่าหรือผ่านความเชื่อถือใด ๆ เพราะประจักษ์แก่ใจแล้วว่าไฟร้อน แม้ใครจะผลักไสหรือบังคับให้จับไฟ ก็ไม่กลับไปจับไฟอีกแล้วฉันใด จิตของพระอรหันต์ที่รู้แจ้งถึงโทษของกิเลสอย่างถึงที่สุดแล้วย่อมไม่ปล่อยให้กิเลสเข้าไปเผาใจอีกแล้วเพราะเบื่อหน่ายเหน็ดเหนื่อยกับสภาวะที่ซ้ำซากจำเจจึงปล่อยวางลงได้ทั้งหมดจิตก็หลุดพ้นฉันนั้น^{๔๔}

^{๔๔}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๒-๕๔/๖๒-๖๕

เมื่อพระอรุเวลกัสสปะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้ช่วยกิจการพระพุทธศาสนาและช่วยแบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ใหม่ ๆ ได้ติดตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปสู่เมืองราชคฤห์ พระพุทธองค์ประทับ ณ ถ้ำอิสิวันสวนตาลหนุ่ม^{๔๙} พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงเสด็จไปพร้อมด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวเมืองมคธ จำนวน ๑๒ นหุต พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้ามาเฝ้า กราบถวายบังคมพระพุทธเจ้า แล้วประทับนั่ง ณ ที่อันสมควรแก่พระองค์ ส่วนบริวารที่ติดตามมาเหล่านั้น ต่างก็แสดงกิริยาอาการต่าง ๆ กัน คือ ถวายบังคม กราบทูลสนทนา ประกาศชื่อและตระกูลของตนและนังเณย ๆ ซึ่งสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์ที่ประชาชนแสดงกิริยาออกมาเช่นนั้น เพราะคนเหล่านั้นยังไม่แน่ใจเกิดการสงสัยว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอรุเวลกัสสปะนั้นใครเป็นศิษย์ใครเป็นอาจารย์กันแน่ พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตความคิดของคนเหล่านั้นเป็นอย่างดี เพื่อปลดปล่อยความสงสัยของคนเหล่านั้น จึงตรัสถามพระอรุเวลกัสสปะ ถึงการเลิกลิงไฟนั้นเสีย พระอรุเวลกัสสปะจึงตอบว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มีการกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวนงูชา” พระอรุเวลกัสสปะเมื่อกราบทูลแล้วก็ลุกขึ้นไปชบศรีระอยู่ แทบพระบาทของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระสาวก”^{๕๐} กิริยาอาการและถ้อยคำของพระอรุเวลกัสสปะทำให้บริวารของพระเจ้าพิมพิสารทั้งหมดเหล่านั้นหายสงสัยพร้อมที่จะฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุทธานุภาพ และอริยสัจ ๔ เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวาร ๑๑ นหุต ได้บรรลุโสดาปัตติผล ส่วนอีก ๑ นหุต ดำรงอยู่ในไตรสรณคมน์ ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ อนึ่ง จากการที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงฟังพระธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย จึงได้นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานไปฉันภัตตาหารที่พระราชานิเวศน์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันเพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์^{๕๑}

ดังกล่าวนี้นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาไม่นานนับจากวันตรัสรู้ก็สามารถวางรากฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ ซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจสมัยนั้นย่อมเป็นผลมาจากการวางแผนประกาศพระศาสนาในเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ประสบความสำเร็จในการประกาศศาสนาโดยที่หาผู้บรรลุมรรคตามอย่างพระพุทธองค์ไม่ได้สักคนเดียว พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตนที่ไม่สามารถสอนคนอื่นให้บรรลุธรรมตามได้ จึงไม่ใช่ นักบริหาร แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถทรงสามารถสอนให้คนอื่นตรัสรู้ตามได้พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะผู้สามารถจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนาและเป็นผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนา^{๕๒}

^{๔๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๕.

^{๕๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗.

^{๕๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖-๕๙/๖๘-๗๒.

^{๕๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๘.

การวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาดังกล่าวมานั้นพระพุทธรเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือให้สมาชิกยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัวหรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว เรียกว่า อัตตहितสมบัติ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น เรียกว่า พรหิตปฏิบัติ^{๕๓}

พระพุทธรเจ้าทรงมีทั้งอรรถกถาที่มาจากพระปัญญาคุณและพรหิตปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ จึงทรงวางรากฐานในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา หลังจากตรัสรู้ได้ ๔ เดือน โอวาทปาฏิโมกข์นี้ หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ในโอวาทปาฏิโมกข์หรือที่เรียกอีกอย่างว่าพุทธรโอวาทนี้ มีการกำหนดให้หนีพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ยึดหลัก ๓ ประการ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^{๕๔}

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังได้ชื่อว่าศาสนาแห่งสันติภาพ เพราะมีการกำหนดวิธีการประกาศพระพุทธศาสนาว่า ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสันติหรือความอดทน ไม่ให้ใช้การว่าร้ายหรือการเข่นฆ่าประหัตประหาร เพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๕๕}

ข. พุทธวิธีการจัดองค์กร

การรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ นั่นคือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์^{๕๖} ดังพุทธพจน์ว่า

เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสายคือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกันคือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน^{๕๗}

^{๕๓} พรหิตปฏิบัติ เรียกอีกอย่างว่า ปรีถติปฏิบัติ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๕.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๘.

^{๕๕} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๕๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๐.

^{๕๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๙๐.

ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มนุษย์ยุคแรกที่มีขึ้นในโลกนี้นั้น จูติมาจากชั้นพรหม ดังปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร เริ่มต้นจากการที่สามเณรสองรูป คือ สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวาชะ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อประสงค์จะฟังธรรม สามเณรทั้งสองรูปนั้นเดิมเป็นพราหมณ์ที่นับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน กำลังอยู่ปริวาสกรรม คือ ตติยปริวาส ได้แก่ การอบรมเพื่อต้องการที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ทั้งสองนั้นเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนเมื่อมาบวชเช่นนี้ พวกพราหมณ์ไม่ด่าว่าบ้างหรือ สามเณรทั้งสองรูปก็ได้กราบทูลว่า พราหมณ์พากันด่าว่าอย่างรุนแรง พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นด่าว่าอย่างไรบ้าง สามเณรทั้งสองก็กราบทูลถึงคำด่าของพวกพราหมณ์ว่าพราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะประเสริฐที่สุดเป็นวรรณะขาวบริสุทธิ์ เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกสมณะที่ศิระะโล้นเป็นพวกคฤหบดีเป็นพวกดำ เป็นพวกที่เกิดจากเท้าพรหม^{๕๘}

พระผู้มีพระภาคทรงสดับแล้วจึงตรัสแก่สามเณรทั้งสองรูปนั้นว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้จึงกล่าวอย่างนั้น พวกพราหมณ์เหล่านั้นเกิดมาจากช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น จะมาอ้างว่าตนสะอาดกว่าคนอื่นหรือเป็นวรรณะขาวอยู่พวกเดียวได้อย่างไร จากนั้นทรงตรัสเรื่องมนุษย์สี่วรรณะที่ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเหมือนกัน และทรงตรัสเล่าถึงการที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปฏิบัติต่อพระองค์ด้วยความเคารพ จากนั้น พระองค์ก็ตรัสเล่าถึงเรื่องราวดังกล่าวที่พวกพราหมณ์เข้าใจผิดในเกณฑ์การตัดสินหรือการแบ่งชั้นของมนุษย์ให้สามเณรทั้งสองรูปเข้าใจ โดยตรัสเล่าถึงการเริ่มต้นของสังคมมนุษย์^{๕๙} ดังปรากฏในพระสูตร ความว่า

โดยล่วงกาลยืดยาวช้านาน เกิดจันดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นผาอยู่ข้างบนฉะนั้น จันดินถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยดูจรรวมฝั่งเล็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น เมื่อเกิดจันดินขึ้นดังนี้ เกิดมีสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลน ใช้นิ้วช้อนจันดินเหล่านั้นขึ้นมาชิมดู รสชาติของจันดินนั้นเกิดซาบซ่าไปทั่วร่างกาย จึงเกิดความพอใจและความอยากขึ้น สัตว์เหล่าอื่น ๆ ก็พากันทำตามคนโลนนั่น บางคนเริ่มปั้นจันดินเป็นคำ ๆ แล้วบริโภค เมื่อบริโภคจันดินซึ่งเป็นอาหารหยาบทำให้รัศมีในกายหายไป ปรากฏดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ขึ้นมา ดาวเคราะห์ทั้งหลายก็ปรากฏ ร่างกายก็เริ่มเปลี่ยนแปลง ผิวพรรณก็เริ่มผดผกแตกต่างกันออกไป พวกที่ผิวพรรณดีก็ถือตัว ดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งาม^{๖๐}

ธรรมดานั้นมนุษย์มีตัณหาอยู่ภายในจิตใจอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นซึ่งเป็นวัตถุภายนอก จึงกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามความอยากหรือตามความต้องการของกิเลสได้อย่างง่ายดาย เมื่อสัตว์ผู้หนึ่งมีการกระทำต่อสัตว์อื่น ๆ จึงกระทำเลียนแบบกันอย่างกว้างขวาง

^{๕๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๑/๘๘.

^{๕๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๖/๙๒.

^{๖๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๖/๙๓.

เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมที่ผิดแผกจากเดิมก็ส่งผลให้ธรรมชาติมีความวิปริตแปรปรวนได้ การที่จิตใจของมนุษย์เริ่มตกต่ำลง เริ่มถือตัว เหยียดหยามกันเรื่องผิวพรรณวรรณะนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความตกต่ำในสังคม ต่อมาวันดินนั้นได้หายไป เกิดสะเก็ดเครื่องดินขึ้นมาแทนที่ตามลำดับ แต่มนุษย์ก็พากันดูหมิ่นเหยียดหยามเรื่องผิวพรรณวรรณะกันมากขึ้น อาหารเหล่านั้นก็หายไปทุกครั้ง และทุกครั้งก็อาหารหายไปพวกสัตว์เหล่านั้นต่างพากันบ่นเพ้อถึงด้วยความเสียดายถึงรสชาติของอาหารนั้น ๆ เมื่ออาหารหายไปพวกสัตว์ก็จะมาประชุมกัน แต่ไม่ได้มาประชุมกันปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขหรือหาทางป้องกันไม่ให้อาหารนั้นหายไปอีก เพียงแต่จับกลุ่มกันบ่นถึงอาหารที่หายไปว่า ดีจริง ดีจริง ด้วยความเสียดาย พวกสัตว์เหล่านั้นเพียงแต่รู้ว่าอาหารหายไปเป็นของดีเท่านั้น แต่ไม่รู้ว่าอาหารนั้นดีอย่างไร หลังจากเครื่องดินหายไปก็เกิดข้าวสาลีชนิดที่เป็นอาหารได้ ไม่มีรา ไม่มีแกลบ ข้าวสะอาดมีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร เมื่อเก็บไปบริโภคในตอนเช้าก็จะออกกลับขึ้นมาใหม่ สัตว์ทั้งหลายได้พากันบริโภคข้าวสาลีเป็นอาหาร ข้าวสาลีทำให้ร่างกายมนุษย์มีวิวัฒนาการต่อไป ผิวพรรณวรรณะก็ต่างกันมากขึ้น เกิดมีเพศหญิงเพศชายขึ้น ทั้งสองเพศต่างก็เพ่งมองซึ่งกันและกันแล้วเกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเร่าร้อนภายในกาย และพากันเสพเมถุน สัตว์อื่น ๆ เห็นก็พากัน ต่ว่า ขว้างปาโปรยฝุ่นใส่สัตว์ที่เสพเมถุนนั้น พร้อมทั้งห้ามเข้ากลุ่มเดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ผู้ใดต้องการ เสพเมถุนต้องหลบซ่อนโดยการสร้างสถานที่กำบังปกปิดการกระทำนั้น ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง และการใช้ความรุนแรงในสังคม และยังแสดงถึงจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของรัฐ และข้อความในพระสูตรยังแสดงให้เห็นถึงการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะไม่สามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสตัณหาที่มีอยู่ภายในจิตใจได้^{๖๑}

ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงได้เก็บข้าวสาลีมาไว้บริโภคทั้งเช้าทั้งเย็นในคราวเดียว หลังจากนั้นก็เริ่มเก็บสังสมได้ ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๘ วันบ้าง สัตว์เหล่าอื่น ๆ ก็พากันสังสมตามอย่าง เมื่อสังสมกัน มากเข้า ข้าวสาลีก็กลายเป็นมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มบ้าง ต้นที่ถูกเก็บเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับออกแทน จึงปรากฏว่า ข้าวสาลีที่เก็บแล้วขาดเป็นตอน ๆ พวกมนุษย์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษาหารือกันปรารภถึงความเสื่อมทรามที่เกิดขึ้นโดยลำดับ และหาทางแก้ไขปัญหานี้โดยการแบ่งข้างสาลีและปักปันเขตแดนกันขึ้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเกียจคร้านและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา เมื่อมนุษย์เกิดความโลภ ทรพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดก็มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ จึงเกิดการจัดสรรปันส่วนกันครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่หลังจากแบ่งปันดินแดนและผลผลิตกันครอบครองแล้ว เกิดมีคนทีโลกสงวนส่วนของตนไว้แล้วไปขโมยในส่วนของผู้อื่นมาบริโภค เมื่อถูกจับได้ ๒-๓ ครั้งครั้งแรกก็ได้แค่ตักเตือน คนที่ขโมยก็รับปากว่าต่อไปจะไม่ขโมยแต่ก็ไม่ทำตามสัญญา ภายหลังก็ขโมยอีก จึงมีมนุษย์บางคนทนไม่ได้ถึงกับลงไม้ลงมือพวกหนึ่งตีด้วยท่อนไม้พวกหนึ่งตีด้วยฝ่ามือ บ้างก็ใช้ดินขว้างปา เมื่อเกิดเหตุการณ์วุ่นวายอย่างนี้พวกมนุษย์ผู้ใหญ่ก็ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหา ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรึกษากันว่า

^{๖๑}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๐/๙๗.

พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏการพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ บาปกรรมเหล่านี้เกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนโดยชอบ ให้เป็นผู้ที่ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น^{๖๒}

ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงการแสดงถึงการเกิดขึ้นของวรรณะต่าง ๆ ว่า เกิดจากการแบ่งงานกันทำตามความพอใจ การแบ่งงานกันทำเป็นแผนก ๆ จึงทำให้เกิดความแตกต่างของหมู่ชน คือ ทำให้เกิดเป็นวรรณะขึ้น คนทั้งสี่วรรณะมิได้แตกต่างกันมาแต่เดิมชาติกำเนิดมิได้เป็นเครื่องวัดคุณค่าหรือตัดสินความแตกต่างระหว่างมนุษย์ว่าใครสูงต่ำกว่าใคร พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ปฏิเสธระบบวรรณะ โดยมีทัศนะว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีศักยภาพที่สามารถที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้เท่ากัน การกำหนดว่าใครเป็นคนดีหรือคนชั่วนั้นพระพุทธศาสนาให้มองไปที่กรรมหมายถึงการกระทำของแต่ละบุคคล มิใช่ให้ดูที่ชาติกำเนิด บางคนแม้จะเกิดในสกุลต่ำแต่ก็สามารถเป็นคนดีได้ ตรงกันข้ามแม้บางคนจะเกิดในตระกูลสูงก็อาจเป็นคนชั่วได้ ดังพุทธพจน์ว่า

บุคคลจะชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ ที่แท้ชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม เป็นขวานาเพราะกรรม เป็นศีลปินเพราะกรรม เป็นพ่อค้าเพราะกรรม เป็นคนรับใช้เพราะกรรม แม้เป็นโจรก็เพราะกรรม แม้เป็นทหารก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตเพราะกรรม แม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายมีปกติ เห็นปฏิจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมนั้นแจ้งชัดตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมูสัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้ในกรรม เหมือนลิ่มสลักของรถที่กำลังแล่นไปฉะนั้น บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะพรหมจรรย์ สัจญมะ และทมะ กรรม ๔ อย่างนี้เป็นกรรมอันสูงสุดของพรหมทั้งหลาย ทำให้ผู้ประพฤติดังพร้อมด้วยวิชา ๓ ระงับกิเลสได้ สันภาพใหม่แล้ว ท่านจึงรู้อย่างนี้ว่า ผู้นั้นชื่อว่าเป็นพรหม เป็นท้าวสักกะ ของบัณฑิตผู้รู้แจ้งทั้งหลาย^{๖๓}

พระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้และสามารถจะเปลี่ยนแปลงตนเองจากความเป็นปฤชนไปสู่ความเป็นอริยชนได้ ถ้าได้รับการศึกษาและพัฒนาที่ถูกต้อง หลักคำสอนเรื่องวรรณะตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทมีเพื่อแสดง ชี้แจง และสั่งสอนมวลมนุษย์ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องกรรม ผลของกรรม วิธีปฏิบัติต่อกรรมที่ถูกต้อง และวิธีที่สามารถละลายกรรมให้หมดสิ้นไป ความดี ความชั่วของมนุษย์มิได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ทรัพย์สมบัติหรือวรรณะ แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์เอง พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ โดยชี้ไปที่ความรู้ดีและความประพฤติดีว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด บุคคลผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดีเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

^{๖๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๑/๙๙.

^{๖๓}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๔๘๓.

อย่างไรก็ตาม ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายในองค์กร เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่า เท่าเทียมกับคนอื่นก็จะมีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร^{๖๔} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมก็นำทุกข์มาให้”^{๖๕} ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับบัญชาภายในองค์กรก็ไม่ได้” พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน ต่อมา เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์การในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการอุปสมบท^{๖๖}

การบวชมีมาแต่เดิมก่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น คือ ในหมู่ประชาชนนั้น มีบุคคลบางคนที่ยังคิดถึงพิจารณาองเห็นชีวิตมีความเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย บางครั้งก็มีความสุข บางครั้งก็มีความเจริญแปรผันเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน หาสาระและความสุขที่แท้จริงไม่ได้ คนบางคนก็คิดเช่นนี้จึงปลีกตัวออกจากสังคมไปอยู่ในที่ห่างไกล เพื่อค้นหาความสุขที่สงบไม่ถูกรบกวนด้วยเรื่องวุ่นวายที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น จึงเกิดมีชีวิตแห่งการบวชขึ้นมา ผู้ที่ออกบวชเหล่านี้ก็ไปอยู่ตามป่าเขา ในถ้ำ แล้วก็หาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ตลอดจนค้นหาความสงบของจิตใจและได้พบความสุขจากสันติ^{๖๗}

การบวชคือขั้นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตหรือบัญญัติเพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบ การพิจารณาบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้ามาบวชเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ กล่าวคือ เป็นภิกษุหรือภิกษุณีในพระพุทธศาสนา โดยทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นประธานและองค์ประชุมสงฆ์ไว้ อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะใช้อภิสิทธิ์พิจารณาอย่างรวบรัดโดยลำพังไม่ได้ ประธานและองค์ประชุมดังกล่าวจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ จึงจะอนุมัติให้บุคคลนั้น ๆ ผ่านขั้นตอนนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคคลที่มีศรัทธา มีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์เป็นสำคัญ^{๖๘}

ดังกล่าวนี้นี้ เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ซึ่งเป็นรูปแบบการบวชซึ่งมีใช้อยู่ถึงปัจจุบันนี้ เป็นการอุปสมบทซึ่งมีสงฆ์เป็นผู้กระทำ โดยภิกษุประชุมกันครบองค์กำหนด ในเขตชุมชนุมที่เรียกว่าเสมาและกล่าววาจาประกาศรับคนผู้นั้นเข้าหมู่และได้รับความยินยอมของภิกษุทั้งปวงที่เข้าประชุม โดยแรกเริ่มเดิมที พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตวิธีบวชนี้แก่พราหมณ์วราณะ ความว่า

^{๖๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๑๐.

^{๖๕} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

^{๖๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๑๑.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สอนนาค-สอนชิต: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๖๘} แสวง อุดมศรี, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙.

มีพราหมณ์สูงอายุผู้หนึ่งชื่อราธะ เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตต้องการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีพระภิกษุรูปใดทำการอุปสมบทให้ วันหนึ่ง ความทราบถึง พระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้เรียกประชุมสงฆ์ แล้วตรัสถามมีความว่า ในหมู่ภิกษุทั้งหลายนี้มีผู้ใด นึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์ผู้นี้ได้กระทำไว้แก่ท่านบ้าง พระสารีบุตรทูลว่า พราหมณ์ผู้นี้ เคยให้ข้าวทัพพีหนึ่งแก่ท่าน พระพุทธองค์จึงให้พระสารีบุตรจัดการอุปสมบทให้แก่พราหมณ์ผู้นั้น พระสารีบุตรจึงทูลถามว่าจะให้อุปสมบทในรูปแบบใด พระองค์จึงทรงบัญญัติวิธีปฏิบัติ จตุตถกัมมอุปสัมปทา^{๖๙}

การจัดองค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือ ผู้บริหารสูงสุดในองค์กรพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ ยอดเยี่ยม”^{๗๐} พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธาน บริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบ งานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบ งานด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการ ส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่ รับภาระงานด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุลณะมันตานีบุตรเป็นผู้ ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปัญจารยาเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการ แสดงธรรม^{๗๑} การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและการใช้คนให้เหมาะสมกับ งานในพระพุทธศาสนา^{๗๒}

เอตทัคคะ แปลว่า ผู้เป็นเลิศในทางนั้น หมายความว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เอตทัคคะ เป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกผู้มีความเป็น เลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ยอดเยี่ยมกว่า พระสาวกอื่น พระสาวกที่ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ มีทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เอตทัคคะมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอง^{๗๓}

ตำแหน่งเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาทรงประทาน ในแต่ละเรื่อง พระองค์ทรงแต่งตั้งเอตทัคคะเพียงท่านเดียว เท่านั้น ประกอบด้วย ภิกษุ ๔๑ รูป ภิกษุณี ๑๓ รูป อุบาสก ๑๐ ท่าน และอุบาสิกา ๑๐ ท่าน เท่านั้น^{๗๔} ซึ่งการที่พระบรมศาสดาทรงยกย่องพุทธบริษัททั้ง ๔ ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ พระพุทธองค์ทรงใช้หลักเกณฑ์และเหตุผล ๔ ประการ ได้แก่

^{๖๙}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙/๙๗-๙๘.

^{๗๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^{๗๑}อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐.

^{๗๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๑๑.

^{๗๓}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๑,๔๒๑.

^{๗๔}อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖-๑๕๒/๒๔-๒๗.

ประการที่ ๑ โดยเหตุเกิดเรื่อง คือ ได้รับการยกย่องตามเรื่องที่เกิดขึ้น (อตฺตูปฺตติโต) ได้แสดงความ สามารถให้ปรากฏโดยสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ประการที่ ๒ โดยการมาก่อน คือ ได้รับการยกย่องตามที่ได้สะสมบุญมาในอดีตชาติ (อาคมฺนโต) ได้สร้างบุญสะสมในด้านนั้นมาตั้งแต่อดีตชาติ พร้อมทั้งตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุตำแหน่งเอตทัคคะนั้นด้วย

ประการที่ ๓ โดยเป็นผู้ชำนาญของชำนาญ คือ ได้รับการยกย่องตามความเชี่ยวชาญ (จิณฺณวสีโต) มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ

ประการที่ ๔ โดยเป็นผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณ คือ ได้รับการยกย่องตามความสามารถเหนือผู้อื่น (คุณฺดาติเรกโต) สามารถในเรื่องที่ทำให้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน^{๗๕}

ในสมัยพุทธกาลมีตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นตำแหน่งทางพระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาได้ประทานแต่งตั้งให้กับพุทธบริษัทผู้มีความรู้ ความสามารถเป็นเลิศเด่นกว่าท่านอื่น ๆ ในคุณนั้น ๆ หมายถึง พระสาวกที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางในทางหนึ่ง^{๗๖} การยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะนี้ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่พระสาวก แม้ในปัจจุบันไม่ปรากฏการแต่งตั้งเอตทัคคะแล้ว แต่ยังคงมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชอำนาจ ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระภิกษุผู้ทำคุณให้แก่พระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติและบำรุงขวัญกำลังใจ

สมณศักดิ์ หมายถึง ยศที่พระสงฆ์ได้รับพระราชทาน มีหลายชั้น แต่ละชั้นมีพัดยศเป็นเครื่องหมาย^{๗๗} มูลเหตุจากครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ประมุขแห่งประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงได้มีการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ โดยปรากฏหลักฐานว่ามีการพระราชทานสมณศักดิ์และพัดยศ พร้อมทั้งเครื่องประกอบสมณศักดิ์อื่น ๆ ได้รับแบบอย่างมาจากประเทศศรีลังกา

สำหรับประเทศไทยนั้นระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ เริ่มใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย พระองค์ได้โปรดให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชมาจากประเทศลังกาเพื่อให้ประกาศพระพุทธศาสนาถึงลัทธิลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัย พระมหาสามีสังฆราชคงจะได้ถวายพระพรให้พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงตั้งสมณศักดิ์ถวายแด่พระสงฆ์ตามราชประเพณีที่ถือปฏิบัติในประเทศลังกา ระบบสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยไม่สลับซับซ้อนเพราะมีเพียง ๒ ระดับชั้นเท่านั้น คือ พระสังฆราชและพระครู พอมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ระบบสมณศักดิ์ได้รับการปรับให้มีระดับชั้นเพิ่มขึ้นเป็น ๓ ระดับคือ สมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชคณะหรือพระราชาคณะ และพระครู

^{๗๕} บรรจบ บรรณรุจิ, อีสติมหาสาวก, หน้า ๖-๗.

^{๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๕๗๕.

^{๗๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๖๗.

ในอดีต การพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์เป็นพระราชอำนาจและเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงเห็นหรือทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรณว่า ภิกษุรูปใดมีความรู้ความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีศัลยาจารวัตรน่าเลื่อมใส มีความสามารถในการปกครองหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งยังเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของประชาชนแล้ว ก็จะทรงพระราชทานสมณศักดิ์เพื่อเป็นเกียรติและกำลังใจ ในการจะได้ช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายกอยู่นั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะโปรดพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รูปใด ก็จะทรงปรึกษากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้าก่อนทุกครั้ง ตรงนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทรงให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาเสนอความคิดเห็นได้

ปัจจุบัน เป็นหน้าที่ทางคณะสงฆ์จะช่วยกันพิจารณาให้ความเห็นชอบตามลำดับขั้น คือ จากเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับแล้ว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงได้เสนอเรื่องเพื่อนำความขึ้นขอพระราชทานสมณศักดิ์ตามระเบียบของทางราชการ

สำหรับการพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นสูง เช่น สมเด็จพระสังฆราชหรือสมเด็จพระราชาคณะ ทางคณะสงฆ์ชอบที่จะถวายพระเกียรติแด่องค์พระมหากษัตริย์ด้วยการเสนอนามพระเถระที่เห็นสมควรขึ้นไปหลายรูปเพื่อให้ทรงพิจารณาตามพระราชอัธยาศัย เป็นธรรมเนียมปฏิบัติเสมอมา เพราะพระราชอำนาจส่วนนี้เป็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงพระองค์เดียว^{๗๘}

สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน มีดังนี้

- สมเด็จพระสังฆราช
- สมเด็จพระราชาคณะ
- รองสมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะชั้นพรหม
- พระราชาคณะมีอีก ๔ ลำดับชั้น เป็นชั้นที่ได้รับสัญญาบัตร คือ พระราชาคณะชั้นธรรม, พระราชาคณะชั้นเทพ, พระราชาคณะชั้นราช และพระราชาคณะชั้นสามัญ
- สมณศักดิ์ที่รองลงมาจากพระราชาคณะอยู่ในชั้นที่เรียกว่า พระครู คือ พระครูสัญญาบัตร ทุกชั้นมีคำว่าพระครูนำหน้าราชทินนาม ซึ่งมีชั้นพิเศษ ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามตำแหน่ง ๆ, พระครูฐานานุกรม เป็นพระครูประกอบสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ ตั้งแต่ชั้นราชขึ้นไป เช่น พระครูปลัด พระครูวินัย พระครูธรรมธร พระครูคู่สวด พระครูสังฆรักษ์ พระครูสมุห์ พระครูใบฎีกา เป็นต้น และพระครูประทวน จะมีคำว่าพระครูนำหน้า ชื่อเดิม เช่น พระครูสมชาย พระครูจำเริญ เป็นต้น

^{๗๘} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, สมณศักดิ์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.th.wikipedia.org/wiki> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

- พระภิกษุยังไม่ได้รับสมณศักดิ์ที่ศึกษาเปรียญธรรมได้แล้ว หรือเรียกว่า เป็นพระมหา จะใช้คำว่า ป.ธ. หลังนาม หรือที่เป็นเจ้าอาวาสโดยทั่ว ๆ ไปเรียกว่า พระอธิการ หรือที่เป็นเจ้าคณะตำบล เรียกว่า เจ้าอธิการ ฯลฯ

โดยนัยนี้ สมณศักดิ์ คือ บรรดาศักดิ์ หรือยศที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบให้ดำรงมั่นอยู่ในสมณเพศ เพื่อเป็นกำลังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปโดยเรียบร้อย เพราะการที่พระสงฆ์รูปใดได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ย่อมได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะแห่งสงฆ์ไปพร้อมกันด้วย^{๗๙}

ค. พุทธวิธีการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่มีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบอุทตติยสูตร พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าพระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่านิสัยมุตตกะ คือผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラบใดที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา^{๘๐} มีอธิบายโดยสังเขปดังนี้

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง บุคคล ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ อริยสงฆ์ หมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท คือ แบบทั่วไป แบบพิสดาร และแบบตามความหลุดพ้นได้แก่

แบบทั่วไป พระอริยบุคคล ๔ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามีหรือพระสัททาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

^{๗๙} วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๙๐-๙๙.

^{๘๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๒-๑๓.

แบบพิสดาร พระอริยบุคคล ๘ คือ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

ตามความหลุดพ้น พระอริยบุคคล ๗ สัทธานุสारी อัมมานุสारी สัทธาวิมุต ทิฏฐิปปัตตะ กายสักขี ปัญญาวิมุต และอุกโตภาควิมุต

ประเภทที่ ๒ สมมติสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทโดยวิธีที่ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว อุทิศชีวิตศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย แต่ยังมีได้บรรลุมรรคผลยังเป็นปุณฺณชนอยู่^{๘๑}

พระภิกษุทั่วไปในปัจจุบันเป็นสมมติสงฆ์ คำว่า สมมติ หมายถึง พิธีประกาศแต่งตั้งเป็นทางการต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมากเป็นพยาน โดยที่สมมติสงฆ์นั้น หมายถึงผู้ถือครองเพศบรรพชิตเท่านั้น ส่วนอริยสงฆ์ มิได้จำกัดเพศ ว่า เป็นพระ ภิกษุหรือคฤหัสถ์ แต่หมายถึงผู้ที่มีคุณภาพทางจิตบริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่ระดับโสดาบันขึ้นไป จะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้^{๘๒}

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching)^{๘๓} ได้แก่ “อริสัสสิกขา ศึกษาในศีลอันยิ่ง, อริจิตตสิกขา ศึกษาในจิตอันยิ่ง และอริปัญญาสิกขา ศึกษาในปัญญาอันยิ่ง”^{๘๔}

คำว่า ไตรสิกขา แยกศัพท์ออกเป็น ไตร กับ สิกขา คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาละตินว่า Tres ตรงกับภาษามครหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามครหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขามาในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตรนิกาย ตกนิบาต เป็นต้น”^{๘๕}

ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์^{๘๖} ดังพุทธพจน์ว่า

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๖.

^{๘๒} แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๒.

^{๘๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๓.

^{๘๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

^{๘๕} อัง.ต.ก. (ไทย) ๒/๕๒๑/๒๕๙.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

อริสติกศึกษา เป็นอย่างไร คือ ภิภษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สิลขันธเล็ก สิลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อริสติกศึกษา^{๘๗}

อริจิตศึกษา (สิกขาคือจิตอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคหฬุฎฐกสูตรนินเทส คัมภีร์ มหานินเทส ว่า

อริจิตศึกษา เป็นอย่างไร คือ ภิภษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรียะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อริจิตศึกษา^{๘๘}

การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมัตติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อริจิตศึกษา^{๘๙}

สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบ หรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง^{๙๐} เป็นความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ^{๙๑} ดังพุทธพจน์ว่า

อริจิตศึกษา เป็นอย่างไร คือ ภิภษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้วบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรียะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อริจิตศึกษา^{๙๒}

^{๘๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

^{๘๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๘๙} ขุ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๙๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๗๑.

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๖.

^{๙๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

การตั้งมั่นนี้เป็นความตั้งมั่นแห่ง ความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว เสมือนเสาเรือนที่ปักลงม่น ย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกคลอน ฉะนั้น จิตที่ตั้งมั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉนั้นนั้น ย่อมไม่วกแวกหวั่นไหว แม้มีอารมณ์ภายนอกมากระทบก็รักษาปกติภาพไว้ได้^{๙๓}

หลักการฝึกจิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อให้จิตเข้มแข็ง แน่วแน่และสงบ ผ่องใสบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง สามารถควบคุมตนเองได้ดี คือการฝึกเรียนรู้ที่จะ ควบคุมใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อให้เกิดสติและรู้เท่าทันอยู่เสมอ ดังนั้น หลักการของสมาธิ จึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงถึงประโยชน์ของ สมาธิ คือ สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นการพักผ่อนทางจิต สมาธิที่เป็นไป เพื่อให้เกิดญาณที่สละสลวย คือ มีปัญญาที่หยั่งรู้ได้เป็นพิเศษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ คือ ให้มีสติและ สัมปชัญญะ เพื่อประโยชน์ในการกระทำอยู่เสมอ เพื่อการดับอาสวะ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ ที่อาจชัก จูงให้มีพฤติกรรมที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่นโดยสมาธิ^{๙๔} การฝึกสมาธิเป็นกิจกรรม การพัฒนาตนเองที่มนุษย์ทุกคนสามารถจะเข้าถึงเพื่อยกระดับศักยภาพ และความสามารถรอบด้าน ซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะสมาธิในพระพุทธศาสนาเท่านั้นแม้ศาสนาอื่น ๆ ก็มีสมาธิด้วยเช่นกัน^{๙๕}

ส่วน ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้ง ความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็น อิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์^{๙๖} ดังพุทธพจน์ว่า

อริปัญญาลิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอัน ประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) เธอรู้ตาม ความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่าเหล่านี้อาสวะ เธอรู้ตาม ความเป็นจริงว่านี่อาสวสมุทัย เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่อาสวนิโรธ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา นี้ชื่อว่า อริปัญญาลิกขา^{๙๗}

^{๙๓} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฉโน), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์ บุ๊คส์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔.

^{๙๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๘.

^{๙๕} พุทธศาสนิก (เงื่อม อินทปญโญ), *สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๙๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ศึกษา ฝึกฝน พัฒนาตนให้สูงสุด*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๐-๑๑๒.

^{๙๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ /๔๔.

อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุทัฏฐกสูตรนินเทส คัมภีร์มหา นินเทส ดังกล่าวข้างต้น

แหล่งกำเนิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ นี้ ถือได้เป็นแหล่งการพัฒนาเพิ่มพูนปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นไปตามลำดับขั้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก และการพัฒนาขึ้นจากภายใน ดังนี้

๑. สุตตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับตรับฟัง และรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่างๆ มีหนังสือหรือตำราเรียน และตำราทางวิชาการต่าง ๆ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข่าวสารข้อมูลทั้งหลาย เป็นต้น ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ ศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อม นำไปด้วยปัญญาก็คือ ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็คือ บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือ ได้สัจจानุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ชันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุตติญาณ เปกขญาณ รัมมนิชฌานชันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตตามยปัญญา^{๙๘} การฟังนี้ทำให้เกิดปัญญา โดยต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพด้วยดี ฟังด้วยใจ จึงจะได้ปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๙๙} และเพราะ “การฟังด้วยความตั้งใจและการสอบถามเป็นอาหารของปัญญา”^{๑๐๐} คือ ทำให้เกิดปัญญาได้ อนึ่งการฟังด้วยดีนี้เป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป คือทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูน เจริญด้วยปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุข สมดังภาษิตที่ว่า “การฟังดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญ การฟังเป็นเหตุให้เจริญปัญญา บุคคลจะรู้ประโยชน์ก็เพราะปัญญา ประโยชน์ที่บุคคลรู้แล้ว ย่อมนำสุขมาให้”^{๑๐๑}

๒. จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัยวิเคราะห์ ไตร่ตรองหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อม เพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อนการได้เห็น การได้ฟัง หรือ ได้อ่านนั่นเองเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม ส่วนในพระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงความหมายของจินตามยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้หรือปัญญา ในการจัดการงานและศิลปะวิชาต่าง ๆ จากการคิดพิจารณาด้วยตนเอง

^{๙๘} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๙๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๕-๓๑๖.

^{๑๐๐} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๔๖.

^{๑๐๑} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๖๘/๒๙๐.

ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัฏสกาญาณหรือ ย่อมได้สัจจानุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้างว่า สัญญาไม่เที่ยงดังนี้ บ้างว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฐิญาณ รูจิญาณ มุตติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานขันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา^{๑๐๒}

๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนาเป็นประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงขั้นธรรมดาและขั้นพิเศษ ในการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่าน แล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะ使我们เกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง วิชาการต่าง ๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องนำมาปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาและต้องฝึกฝนอบรมในเรื่องนั้น ๆ อยู่เสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญ ปัญญาที่เกิดจากการเข้าสมาบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และนิโรธสมาบัติ กล่าวว่าเป็นภาวนามยปัญญา แม้ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกจะบอกว่า “ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติแม้ทั้งหมด เรียกว่า ภาวนามยปัญญา”^{๑๐๓} แต่เมื่อกล่าวถึงระดับแห่งปัญญา ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ปัญญาขั้นภาวนามยปัญหานี้ ก็เป็นปัญญาขั้นสูง ระดับโลกุตตรปัญญา สามารถกำจัดอวิชชากิเลสคืออวิชชาได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นชื่อว่าปัญญาวิมุตติ แต่ปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องฝึกฝนอบรมด้วยธรรม ๒ อย่าง คือสมถะและวิปัสสนา จึงเกิดขึ้นและกำจัดอวิชชาได้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุ ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชา ธรรม ๒ อย่างเป็น ไฉน คือ สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละอวิชชาได้^{๑๐๔}

เมื่อกล่าวในเชิงบริหารแล้ว เราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา^{๑๐๕}

พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมไปตามจริต ๖ และพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”^{๑๐๖}

^{๑๐๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๐๓} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๐๔} อภ.พ. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗-๗๘.

^{๑๐๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๑๓.

^{๑๐๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบันนั้นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษดังพุทธพจน์ที่ว่า “ชมคนที่ควรชม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”^{๑๐๗}

การนี้ สามารถทำความเข้าใจในระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปนี้ในเกสสูตร ความว่า

วันหนึ่ง สารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า พระพุทธเจ้า ทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า เขาใช้ ๓ วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งความนุ่มนวลและรุนแรง พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อเสียงแก่นกเสียวินยา พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกันคือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ นายเกสทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าทิ้งเหมือนกัน นายเกสทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยเจ้า การฆ่าหมายถึงการเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทางธรรม^{๑๐๘}

ง. พุทธวิธีการอำนวยการ

การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ และผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ ดังนั้นผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวมาแล้ว คือ อุตตหิตสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และ ประหิตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน^{๑๐๙}

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอุตตหิตสมบัติและประหิตสมบัติจึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อุตตหิตสมบัติที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ ส.^{๑๑๐}

^{๑๐๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑.

^{๑๐๘} ่อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐.

^{๑๐๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๑๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

- สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน ดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง ในแต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง จะมีคำสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้

- สมาทปนา ขวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำ บรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนเกิดยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนา เกิดอุตสาหะอยากปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง เช่น คนผู้ได้ฟังทานกถา คือ วาจาเป็นเครื่องพรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเองและการชักชวนผู้อื่นในการให้ทานจะทำให้ได้ทั้งโภคสมบัติและบิوارสมบัติ จึงพยายามชวนช่วยทำกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

- สมุตเตสนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระจักขุปาลเถระได้ตั้งจิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับการแตกสลายของประสาทตา แม้เนย์ตาของท่านจะแตกไปแล้วท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

- สัมปหังสนา ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัยพราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแต่พระองค์ พระองค์ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดยปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรม เป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ท้อถอย เพราะการกระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อย ๆ^{๑๑๑}

หลัก ๔ ส. นี้ ต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่กัลยาณมิตรและมีสติปัญญา ไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักนำไปในอูฐานะ^{๑๑๒}

^{๑๑๑} พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗): ๘๔.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

พระพุทธองค์ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้จากตัวของบุคคล ที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้วิธี เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศสัทธรรมของพระองค์ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการสอนที่หลากหลาย มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น พระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอดพระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย ลีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกลยุทธ์ ประกอบการสอนต่าง ๆ^{๑๑๓}

โดย หลัก ๔ ส. ดังกล่าว สามารถอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารได้ เช่น สันถัสสนา คือ อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย หรือ สมာทปทา คือ อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าต้องฝ่าฟันให้ไกล และไปให้ถึง เป็นต้น^{๑๑๔}

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๑๑๕} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถาการี) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถาการี) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย^{๑๑๖} ดังนี้

- อัตตาธิปไตย (Supremacy of Self)

อัตตาธิปไตย ได้แก่ การให้อำนาจไว้กับคนๆ เดียว เช่น มอบให้แก่พระราชา หรือผู้ยิ่งใหญ่ คนใดคนหนึ่ง^{๑๑๗} คำว่า “อัตตาธิปไตย” หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ หรือการปรารถนาตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งในแง่ของการประพฤติดุธรรม คำว่า อัตตาธิปไตย นั้นเป็นการปรารถนาตนเองเป็นใหญ่ โดยปรารถนาว่าตนจะต้องมีความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมากในการประพฤติปฏิบัติธรรม ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอาธิปไตยสูตร ว่า

^{๑๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

^{๑๑๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

^{๑๑๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๑๑๗} สุรพล สุยะพรหม, **การเมืองกับการปกครองของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕๓.

ภิกษุทั้งหลาย... อตฺตาทิปปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตไม่ใช่ เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้นหรือกามที่เร็วกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์ที่แน่วแน่ เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อตฺตาทิปปไตย^{๑๑๘}

พระพุทธเจ้าทรงมองอตฺตาทิปปไตยไปในทางที่ปรารถนาเองในการปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์เพื่อความหลุดพ้น กล่าวคือ เพื่ออิสรภาพของตนเอง หาได้มุ่งหวังเพื่อสนองกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ แต่พระองค์มุ่งหวังเพื่อกำจัดกิเลสร้ายดังกล่าว อันจะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ (นิโรธ) นำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลส (วิมุตติ) ส่วนในแง่ของปรัชญาการปกครองนั้น อตฺตาทิปปไตยก็จะหมายถึง การปกครอง ที่ใช้อำนาจของตนเองเป็นเครื่องตัดสิน กล่าวคือ อำนาจการปกครองทั้งหมด อันได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power) อำนาจบริหาร (Executive Power) และอำนาจตุลาการ (Judicial Power) ขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียวกัน ส่วนบุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่ง หรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น ดังเช่นในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าก็เคยปกครองในระบอบนี้เหมือนกัน ในขณะที่เริ่มประกาศพระศาสนาใหม่ ๆ เพราะอะไร ๆ ก็ขึ้นอยู่กับพระองค์เพียงผู้เดียว เช่น การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา แต่พระองค์ก็ทรงใช้ระบบนี้ได้ไม่นาน จากนั้นจึงมอบอำนาจให้สาวกปฏิบัติแทน^{๑๑๙}

แม้การปกครองประเทศไทยของเรามาก่อนนั้น ในอดีตก็มีการใช้ระบบนี้ซึ่งเป็นแบบระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy)^{๑๒๐} ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบอบเผด็จการ (Dictatorship) การปกครองระบอบนี้พระราชามีอำนาจอธิปไตยในการปกครองแผ่นดิน เช่น ในระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง เป็นต้น ระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดีและไม่เช่นเดียวกัน

^{๑๑๘} องค์กร. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๒.

^{๑๑๙} จานงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดันอ้อ แกรมมี่ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๕-๑๓๗.

^{๑๒๐} ปรีชา ช่างขวัญยืน, วรรณคดีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคีสาสน์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕.

- โลกาธิปไตย (Supremacy of the World)

โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ หรือปรารถนาโลก (คนหมู่มา) เป็นใหญ่^{๑๒๑} คำว่า โลกาธิปไตย มาจากศัพท์ “โลก” สันนิษฐานกับ “อธิปไตย” โลก ณ ที่นี้หมายถึงราชรัฐหรือสังคม ในอินเดีย โลกสมาหมายถึง สภาประชาชน คือสภาล่าง (ในอินเดียมีสองสภา อีกสภานึงคือ ราชสภา หรือสภาสูง) โลกาธิปไตยจึงอาจถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ใกล้เคียงกับลัทธิประชาธิปไตย เพราะมีความหมายว่ายกพลให้พลเมืองเป็นส่วนใหญ่^{๑๒๒} โดยในแง่ของการประพาดิธรรม โลกาธิปไตย เป็นการปรารถนาโลกหรือคนส่วนมากเป็นใหญ่ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่จะบรรลุธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อเห็นคนอื่นเขามีความกระตือรือร้นชวนชวนในการประพาดิธรรมก็อยากจะเป็นเช่นนั้นบ้าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อาธิปัตตยสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย... โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสะครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็บวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องงาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิวาส (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่ ก็ในโลกสันนิวาสนี้ใหญ่ มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีดาตัพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาตัพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้ด้วยจิตบ้าง เทวดาเหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลมูลอยู่ ภิกษุณั้นเห็นประจักษ์ว่า ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โลกาธิปไตย^{๑๒๓}

^{๑๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๘.

^{๑๒๒} สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

^{๑๒๓} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

ในแง่ของการปรัชญาการปกครอง โลกธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจสูงสุด ขึ้นอยู่กับความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไร ก็ถือเอา อย่างนั้น โลกธิปไตยในแง่นี้ ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประเภท ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) โลกธิปไตยอาจรวมถึงลัทธิปกครองโดยคณาธิปไตย (Oligarchy) หรือระบบขุนนาง (Aristocracy) ก็ได้ ทำนองระบบสามัคคีธรรมโบราณ เพราะถือว่าชนชั้นปกครองเหล่านั้นเป็นตัวแทนที่ได้รับการ คัดเลือกเข้ามาเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ หรือแม้ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมก็ถือว่าเป็น ประชาธิปไตยโดยตรงเหมือนกัน เพราะต่อต้านระบบนายทุน เพื่อให้กลายมาเป็นระบบของคนหมู่ ่มากในสังคม แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันเรายึดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (Liberal Democracy) ที่ถือ ว่าปัจเจกชนสำคัญกว่าสังคม คนแต่ละคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิอันละเมิดไม่ได้ เช่น สิทธิในอิสรภาพ เป็นต้น

- ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma)

ธรรมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ หรือปรรภธรรมเป็นใหญ่ ในแง่ของการ ประพฤติธรรม ธรรมาธิปไตยเป็นการปรรภพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในอาธิปัตเตย สสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย... ธรรมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคน ไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่ เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะ เหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุกกongทุกข์ ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วย ตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว อย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า ความ เพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่ กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่ เรื่อยกธรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย^{๑๒๔}

^{๑๒๔} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

ในแง่ของปรัชญาการปกครอง ธรรมาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้อิงอาศัยอำนาจอธิปไตยหรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวก ญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองในลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือนพระธรรม ดังที่กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย แม้จะกล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ยุคสมัยก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น แม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว ทว่าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ก็ถือเอาตามนั้น

การปกครองที่ดีเลิศตามนัยแห่งพุทธศาสนา คือ ธรรมาธิปไตย ได้แก่ การยกย่องธรรมะให้เป็นใหญ่ทั้งในหมู่ผู้นำและประชาชนทั่วไป มีการเทิดทูนผู้มีคุณธรรมให้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน การปกครองสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหลังจากที่ทรงยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้ว ถือว่าเป็นแบบธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยยกย่องผู้มีธรรมะ และเป็นการปกครองที่อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและจริยธรรม และมุ่งให้ราษฎรยึดธรรมะเป็นเกณฑ์^{๑๒๕} อธิปไตยทั้ง ๓ นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยิ่งดึกกว่าอิตตาธิปไตย ถึงอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตำหนิระบบเผด็จการที่ใช้อิตตาธิปไตย ถ้าเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้อง เป็นธรรม ชอบธรรม มีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองต่อประชาชน เหมือนพ่อปกครองลูก (Paternalism) และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้นักปรัชญาเมธีทางการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด^{๑๒๖}

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้ว ย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่อิตตาธิปไตย นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามค่านินทา และสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกาธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมาธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือ หลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า “พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๑๒๗} เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธองค์ ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเธอเมื่อเราล่วงลับไป”^{๑๒๘}

^{๑๒๕} สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

^{๑๒๖} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๑๒๗} อัง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๙.

^{๑๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๐.

ท่านอานนทผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งใหม่ที่ท่านพระโคตมะได้ทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุนี้จักเป็นที่พึ่งพำนักของเธอทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ที่พวกท่านคอยเล่นเข้าหาอยู่ในบัดนี้” พระอานนทตอบว่า “ไม่มี และแม้แต่ภิกษุที่สงฆ์แต่งตั้ง ที่ภิกษุเถระจำนวนมากแต่งตั้งเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนพุทธปรินิพพานก็ไม่มี แต่กระนั้น ดูก่อนพราหมณ์ พวกเรามีอะไรที่พึ่งพำนัก พวกเรามีที่พึ่งพำนัก คือมีธรรมเป็นที่พึ่งพำนัก ดูก่อนพราหมณ์ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ผู้ทรงเห็นพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ ปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงแล้วมีอยู่ ซึ่งเมื่อถึงวันอุโบสถพวกข้าพเจ้ามีจำนวนเท่าใด อาศัยเขตคามหนึ่งอยู่ทั้งหมดทุกรูปนั้นก็มิประชุม ณ ที่เดียวกัน ครั้นแล้วจะเชิญภิกษุรูปที่ทรงจำปาฏิโมกข์ได้คล่องให้สวดแสดง ปรากฏภิกษุมีอาบัติคือมีโทษที่ล่วงละเมิด อาตมาทั้งหลายจะปรับโทษให้เธอปฏิบัติตามธรรม ตามคำอนุสาสน์ การที่เป็นดังนี้จะชื่อว่าพวกภิกษุทั้งหลาย ทำการปรับโทษก็หาไม่ได้ ธรรม (ต่างหาก) ปรับโทษ^{๑๒๙}

พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้พระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญสูงสุดในการปกครองสงฆ์นั่นเอง และแม้ในปัจจุบันนี้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์จะคล้ายคลึงกับฝ่ายราชอาณาจักร คือ มีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายบังคับใช้ และวางระเบียบแบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์ แต่กฎหมายเหล่านั้นต้องบัญญัติขึ้นโดยเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย กล่าวคือ ไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย และหากมีกฎหมายคณะสงฆ์หรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใดที่ออกมาบังคับใช้โดยขัดกับพระธรรมวินัยซึ่งเป็นธรรมนุญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ กฎหมายต่าง ๆ เหล่านั้น ก็จะถือเป็นโมฆะ

วินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกาที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๑๓๐} ความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะหว่า “วิวิธวิเสสสนยตตาวินยโนโต เจว กายวานานํ วินยตตวิทฺธิ อยฺ วินโยติ อกฺขาโต” แปลว่า วินัยนี้อันท่านผู้รู้สรรพแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิวัธนย มีนัยต่างๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคารียวินัย และอนาคารียวินัย

วิเสสสนย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย

วินยโน คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาดีกว่าที่เป็นอยู่

^{๑๒๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๙-๘๔/๘๕-๙๕.

^{๑๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุก ๆ รูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ถ้าไม่ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้น ๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ ต่อมา มีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายใต้การนำของพระมหากัสสปะเถระจึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ รวมเรียกว่า พระวินัย^{๑๓๑}

จ. พุทธวิธีการกำกับดูแล

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน^{๑๓๒} พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกรอบทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าทรงอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติดังนั้นนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดประพฤติผิดเช่นนั้นอีก

พระวินัยเป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนั้นบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๑๓๓} สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรก เรียกว่า มूलบัญญัติ หรือ พระบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้นๆ เพื่อ ให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำคามผิดนั้น ๆ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๑๓๔} ตัวอย่างเช่น

^{๑๓๑} ฌณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๓๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๙.

^{๑๓๓} พุทธทาสภิกขุ (เจ้าอม อินฺทปญฺโญ), หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๑๓๔} แสวง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรพงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

(พระบัญญัติ/มูลบัญญัติ) ความว่า

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์^{๑๓๕} เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ประชุม สนทนา ตีรจฉานกถาต่าง ๆ คนทั้งหลายพากันดำหนิ ประณาม โทษนาว่า

โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ชุมนุม สนทนาตีรจฉานกถาต่าง ๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราชา (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอมาตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพ (๕) ภัยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อัมมกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตตกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องพวง ดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาติกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องหมู่บ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องเมือง (๑๘) ขนปทกถา เรื่องขนบท (๑๙) อิตถิกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) สุรกถา เรื่องคนกล้าหาญ (๒๒) สีสีกถา เรื่องตลก (๒๓) กุมภฏฐานกถา เรื่องทำน้ำ (๒๔) ปุพพเปตกถา เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๕) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๖) โลกกขายิก เรื่องการคาดเกี่ยวกับโลก (๒๗) สมุททักขายิก เรื่องการคาดเดาเกี่ยวกับทะเล (๒๘) อิติวาทกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม เหมือนพวกคฤหัสถ์ที่ยังบริโภคกามเล่า^{๑๓๖}

พระพุทเจ้าทรงเรียกประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุและดำเนินขั้นตอนตามแบบแผน แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ก็ ภิกษุใดเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

(อนุบัญญัติที่ ๑) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบลหนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุเหล่านั้นจึงได้อารณาดังนี้ว่า ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลายเข้าไปเถิด ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความยำเกรงว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุเหล่านั้น ครั้นภิกษุเหล่านั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๑๓๗}

ดังนั้น พระพุทเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า “อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกเล่าแล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๓๘}

^{๑๓๕} ภิกษุ ๖ รูป ได้แก่ พระปิ่นชุกะและพระโลหิตกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุงเวสาลี พระเมตติยะและพระกุ่มมชกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระอัสสชิและพระปัญพฬุสะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กัฏฐาสิริขนบท แคว้นกาฬิ, ดุรายละเอียดยใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑๗๔/๑๓๘.

^{๑๓๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๐๘/๕๙๙-๖๐๐.

^{๑๓๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๐๙/๖๐๑.

^{๑๓๘} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๐๙/๖๐๑.

(อนุบัญญัติที่ ๒) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบลหนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุนั้นจึงได้อาราธนาตั้งนวัชา ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลาย เข้าไปเถิด ครั้นนั้น ภิกษุมีความยำเกรงว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาลโดยมิได้ออกลา จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุนั้น ครั้นภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๓๙}

(อนุบัญญัติที่ ๓) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะเข้าหมู่บ้านด้วยคิดว่า จะไปนำไฟมา แต่ครั้นแล้วมีความยำเกรงอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล จึงไม่ยอมเข้าไป แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้ว เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น”^{๑๔๐}

ดังนั้น การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทจึงยังไม่มีปรากฏในตอนต้นพุทธกาล เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้ายังมีทรงบัญญัติสิกขาบทโดยปรารภเหตุใด ๆ

ครั้นเมื่อกาลล่วงเลยมาถึงพรรษาที่ ๑๒ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา ในคราวนั้นเมืองเวรัญชาเกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่แร้งแค้น ครั้นนั้นพระสาโลบุตรได้ทูลถามเกี่ยวกับพระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีต ที่พูดถึงในขณะนั้นออกพระนาม ๖ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี พระพุทธเจ้าเวสสภู พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ว่า พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน ทรงตรัสตอบว่า พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ดำรงอยู่นาน^{๑๔๑}

^{๑๓๙}วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๑๐/๖๐๑-๖๐๒.

^{๑๔๐}วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๑๑/๖๐๒.

^{๑๔๑}วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๘/๑๑.

ลำดับนั้น พระสารีบุตรได้ทูลถามต่อไปว่า เพราะอะไรพรหมจรรย์ของพรหมจรรย์ของ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน และเพราะอะไรพรหมจรรย์ ของพระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ จึงดำรงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสตอบว่า พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ที่ออกพระนามมาข้างต้นนั้นไม่ค่อยจะได้ทรง สั่งสอนและมีคำสอนที่เป็นหลักการต่าง ๆ น้อย อีกทั้งไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ และไม่ได้มีการ ประชุม ทบทวนประมวลบัญญัติที่เรียกว่าปาติโมกข์ ต่างจากศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์หลัง ซึ่งมีคำสอนมาก มีการบัญญัติสิกขาบท คือตราข้อกฎหมายไว้เป็นแบบแผนเรียบร้อย^{๑๔๒} พระพุทธเจ้า ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกรุ่นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่าง โคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานเหมือน ดอกไม้บานาพรรณกองอยู่ในแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยไว้อย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไปเพราะเหตุ ไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้นี้เป็นฉันท เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกซึ่งหลังๆ ต่างชื่อโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน ฉะนั้น^{๑๔๓} พระสารีบุตรจึงได้อาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังข้อความปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ ว่า

ลำดับนั้นท่านพระสารีบุตรลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบ ทูลว่า ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยก ปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน (พระพุทธองค์ ตรัสตอบว่า) จงรอไปก่อนเถิดสาธุบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะ ยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวักขณานิย ธรรมบางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวักขณานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น^{๑๔๔}

จากเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในมหาวิงค์วินัยปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า เมื่อไรจะ ถึงเวลาที่จะบัญญัติสิกขาบท เวลาที่บัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ และ ความเสียหายเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

พระศาสนาได้ตั้งมานานพอสมควรแล้ว และมีอาสวักขณานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

องค์กรคณะสงฆ์ใหญ่โตขึ้น และมีอาสวักขณานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

มีลาภสักการะเกิดขึ้นมากมาย และมีอาสวักขณานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

หมู่พระภิกษุเป็นพหุสูต และมีอาสวักขณานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

^{๑๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๔.

^{๑๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^{๑๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

เมื่อมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อไหร่ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์และมีประชาชนติเตียนว่า ไม่ดีไม่งาม ไม่เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา จนความนั้นมาถึงพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นเองพระพุทธเจ้าก็จะทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการกระทำเช่นนั้น

ตอนแรกมีวินัยโดยไม่มีสิกขาบท พระก็อยู่กันได้ด้วยดีโดยถือหลักการปฏิบัติไปตามหลักการมีหลักการเป็นเครื่องรักษาควบคุม ดังปรากฏว่า ในวันอุโบสถเมื่อพระภิกษุทั้งหลายประชุมกัน พระพุทธเจ้าก็ทรงแถลงหลักการของพระศาสนาเป็นการทบทวนว่าพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์อย่างนี้ มีหลักการอย่างนี้ ทรงปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมาเป็นเวลา ๒๐ ปี จนกระทั่งเมื่อมีการบัญญัติสิกขาบทจึงทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันทบทวนตรวจสอบความประพฤติด้วยสิกขาบทเหล่านั้น^{๑๔๕} กล่าวได้ว่า ในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้ามีกระบวนการตามลำดับ คือ

- เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติ เช่นนั้นเป็นอย่างไรๆ ไป

- ตั้งแล้วไม่เลิกลอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะแก่ที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อน ลงมา

- ตั้งแล้วไม่เลิกลอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ

วินัยหรือสิกขาบทนี้ประกอบด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับ ความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือพระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอก เช่น ศฤงษณ์ทั้งหลายตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครองและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ เป็นต้น แม้ภิกษุณีที่ทรงตั้งขึ้นภายหลังก็ทรงบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ ขึ้นเป็นวินัยเช่นกัน ส่วนผู้ที่สมัครจะเข้าเป็นสมาชิกแต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างไม่ครบถ้วนก็อาจจะรับเข้ามาเป็นสามเณรหรือสามเณรีก่อน โดยมีฐานะและสิทธิแห่งความเป็นสมาชิกยังไม่สมบูรณ์ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ ๑๐ ข้อ ซึ่งรวมอยู่ในประมวลกฎหมายที่เรียกว่าวินัยนั้น^{๑๔๖} ดังนั้น การบัญญัติวินัยในแต่ละข้อ พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติตามพระทัยของพระองค์แต่อย่างใด แต่ จะทรงคิดถึงประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นตามความมุ่งหมายของวินัย คือการจัดระบบความเป็นอยู่สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศตลอดจนระบบความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมทุกอย่างให้เป็นสภาพเอื้อต่อการที่แต่ละบุคคลผู้เข้ามาสู่ชุมชนนี้จะมีโอกาส จะเรียนรู้พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น^{๑๔๗}

^{๑๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ*, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๑๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓๓.

^{๑๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

วัตถุประสงค์ที่ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันของสังคมสงฆ์ หรือ ประโยชน์ ที่ทรงประสงค์ในการทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก คือ

ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

- สงฆ์สกุญฺตตาย เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ พระองค์ ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้นๆ ชัดเจนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความ เห็นชอบร่วมกัน

- สงฆ์ผาสุตตาย เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ หรือเพื่อความสำราญแห่งหมู่

ว่าด้วยประโยชน์

- ทุมมกฺกุนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหยา เพื่อชม หรือเพื่อกำจัดบุคคลผู้เกียติ คือเพื่อกำราบคนผู้ มีความเกียติร่ำมีความประพฤติทราม

- เปสฺสณํ ภิกฺขุณฺ ฆาสุวิหาราย เพื่อความอยู่เป็นผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลดีงามเป็นที่รัก

ว่าด้วยประโยชน์แห่งความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจ

- ทิฏฺฐิจมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อปิดกั้นและเพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือเพื่อระงับปิดกั้นทางอันเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายในหรือภพหน้า

- สมฺปรากยิกานํ อาสวานํ ปฏฺฐิมาทตตาย เพื่อบำบัด และเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะ บังเกิดในอนาคต คือเพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายใน หรือภพหน้า

ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน

- อปฺปสนฺนํ ปสาทย เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

- ปสนฺนํ ภยฺยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา

- สทฺธมฺมกฺขิตฺติยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

- วินยฺนคฺคหยา เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือทำให้มีบทบาทสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัด ระเบียบของหมู่สงฆ์ เพื่อความสนับสนุนความมีวินัย ให้หนักแน่น มั่นคงยิ่งขึ้น^{๑๔๘}

การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ในการประเมิน ตนเอง เมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดไปจากมาตรฐานความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และความ ผิดพลาดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขนาดต้องถูกขับออกจากหมู่คณะ หรือขาดจากความเป็นภิกษุ

^{๑๔๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

พระสงฆ์แต่ละรูปจะสวดภาวนาความผิตพลาตต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกัน พิธีสวดภาวนาเรียกว่า การแสดงอาบัติซึ่งลงท้ายด้วยคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอย่างนั้นอีกต่อไป เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุนำศีลสิกขาบท ที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านั้นมาสวดให้กันและกันฟังทุกกึ่งเดือนในวันพระ ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้ เรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ ในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดก็จะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “ท่านทั้งหลายบริสุทธิในศีลสิกขาบทนี้แล้วหรือ”^{๑๔๙}

ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวัน ออกพรรษา การปวารณาหมายถึง การอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยคำว่า “ท่านผู้ เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นก็ดี เพราะได้ยินก็ดี เพราะสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจง อาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิตพลาต ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๑๕๐}

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการในการกำกับดูแลเพื่อให้ พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเองและการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์กำกับดูแลกันเอง อีกทั้ง กรณีที่เกิดข้อพิพาทขัดแย้ง เรียกว่า เกิดอธิกรณ์ขึ้นในองค์กรสงฆ์ อันเนื่องมาจากพระสงฆ์บาง รูปไม่ยอมรับการกำกับดูแลนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีระงับอธิกรณ์ ซึ่งเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ^{๑๕๑}

อธิกรณ์ หรือ อธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย หากไม่แก้ไขให้ยุติลงได้ ก็ อาจทำให้ข้อขัดแย้งขยายวงกว้างออกไปกลายเป็นความแตกแยกกันเป็นฝักฝ่ายหรือเป็นลัทธินิกายไป ในที่สุดได้^{๑๕๒} พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอธิกรณ์หรืออธิกรณ์แก่ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคราวภิกษุฉันทะ เข้าข้างพวกภิกษุฉันทะแล้ววิวาทกับพวกภิกษุ ชักชวนพวกภิกษุให้ไปเข้าข้างภิกษุฉันทะ โดยหลังจากที่ทรง สอบสวนและดำหนิภิกษุฉันทะแล้ว จึงทรงแสดงธรรมมีกถา อธิกรณ์ทั้ง ๔ ประเภท^{๑๕๓} ดังนี้ คือ

- วิวาทอธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ วิวาทอธิกรณ์ เป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมวิวาทกันว่า

นี้ธรรม นี้อธรรม

นี้วินัย นีมิชวินัย

นี้ตถาคตภาสิตไว้ ตรัสไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้

นี้จริยวัตรที่ตถาคตได้ประพฤติมา นี้จริยวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา

นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้

^{๑๔๙}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐.

^{๑๕๐}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๒๖/๓๑๔.

^{๑๕๑}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๙/๕๗๑.

^{๑๕๒}แสวง อุตมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, หน้า ๖๔๓.

^{๑๕๓}วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๐-๓๓๑.

นี้อาบัติ นี้อาบาติ

นี้อาบัติเบา นี้อาบาติหนัก

นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบาติไม่มีส่วนเหลือ

นี้อาบาติชั่วหยาบ นี้อาบาติไม่ชั่วหยาบ

ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแค้นแยะ ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ การด่าทอในเรื่องนั้นใด เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์

- อนุวาทาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ เป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจทภิกษุด้วยสี่ลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทุณฐวิบัติ หรืออาชีวะวิบัติ การโจท การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วง ความเป็นผู้คล้อย ตาม การทำความอุตสาหะโจท การตามเพิ่มกำลังให้ในเรื่องนั้น อันใด นี้เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์

- อาปัตตาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ อาปัตตาธิกรณ์ เป็นไฉน อาบัติทั้ง ๕ กอง ชื่อ อาปัตตาธิกรณ์ อาบัติทั้ง ๗ กอง ชื่อ อาปัตตาธิกรณ์

- กิจจาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ กิจจาธิกรณ์ เป็นไฉน ความเป็นหน้าที่ ความเป็นกรณีแห่งสงฆ์ใด คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์^{๑๕๔}

กล่าวโดยนัยเดียวกัน อธิกรณ์ะ หรือ อธิกรณ์ นี้ มี ๔ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ วิวาทาธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันในเรื่องพระธรรมวินัย เช่น ภิกษุกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่าเป็นธรรม นี่เป็นวินัย ในขณะที่ภิกษุอีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่ามีใช้ธรรม นี่ไม่ใช่วินัย เป็นต้น

ประเภทที่ ๒ อนุวาทาธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหาซึ่งกันเรื่องสี่ลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทุณฐวิบัติ หรืออาชีวะวิบัติ

ประเภทที่ ๓ อาปัตตาธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหาซึ่งกันในเรื่องอาบัติ คือ อาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น

ประเภทที่ ๔ กิจจาธิกรณ์ คือ เรื่องที่ภิกษุทั้งหลายมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องสังฆกรรม คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ว่าทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนั้นไม่ถูก เป็นต้น^{๑๕๕}

^{๑๕๔}ว.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑-๓๓๒.

^{๑๕๕}แสง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, หน้า ๖๔๓.

อธิกรณ์อันเป็นข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุ ซึ่งอาจเป็นชนวนสู่ความแตกแยกนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสวิธีที่จะระงับ ยุติเหตุ ไว้เป็นสิกขาบทที่ ๒๒๑-๒๒๗ จากสิกขาบทของภิกษุทั้ง ๒๒๗ ข้อ หรือรวมเรียกว่า สมณะ

สมณะ คือ การสงบระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นให้หยุดนิ่ง ไม่ให้แพร่ขยายลุกลามออกไป จนกระทั่งดับหรือยุติลงได้อย่างแท้จริงตามกระบวนการแห่งพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมณะ ดังกล่าวนี้มี ๗ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ สัมมุขวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่พึงทำพร้อมหน้ากัน

ประเภทที่ ๒ สติวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ประกาศสมมติให้เป็นผู้ทรงศีล สมบูรณ์

ประเภทที่ ๓ อมฺพหวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการยกประโยชน์ให้ว่าอาบัติขณะเป็นบ้า

ประเภทที่ ๔ ปญฺญูตการณะ คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ดำเนินไปตามคำรับสารภาพ ของจำเลย

ประเภทที่ ๕ เยภุยยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ยึดถือปฏิบัติตามเสียงข้างมาก

ประเภทที่ ๖ ตัสสปาปิยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด

ประเภทที่ ๗ ตินวัตการกะ คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการประนีประนอม^{๑๕๖}

อธิกรณ์สมณะทั้ง ๗ ประเภทนี้ คือ วิธีระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ อย่างข้างต้น โดยใช้สมณะทั้ง ๗ ประเภท มาเป็นรูปแบบในการระงับหรือตัดสินอธิกรณ์ให้ยุติลง เช่น วิวาทาธิกรณ์ ย่อมระงับด้วย สมณะ ๒ คือ สัมมุขวินัย ๑ เยภุยยสิกา ๑ บางทีวิวาทาธิกรณ์ไม่อาศัยสมณะอย่างหนึ่ง คือ เยภุยยสิกา พึงระงับด้วยสมณะอย่างเดียว คือ สัมมุขวินัย บางทีพึงตกลงกันได้^{๑๕๗} เป็นต้น

กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ นี้ เป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทธิ์ผุดผ่องของคณะสงฆ์ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

เปรียบเหมือนมหาสมุทร ไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ชัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลใดเป็นผู้ทุกข์ มีธรรม ลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยก เธอออกไปเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นเธอก็ชื่อว่าไกลจาก สงฆ์และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ^{๑๕๘}

^{๑๕๖} แสวง อุตมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, หน้า ๖๔๓-๖๔๔.

^{๑๕๗} ว.จ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๓๑-๓๔๕.

^{๑๕๘} ว.จ. (ไทย) ๗/๔๕๙/๒๘๙

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธ หรือพุทธวิธีบริหารนี้ เป็นการบริหารจัดการกิจการ พระศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริหารสูงสุดขององค์กรคณะสงฆ์ และพุทธวิธีบริหารซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ตามกรอบในการพิจารณาหน้าที่ของนักบริหาร ได้แก่ (๑) พุทธวิธีการวางแผน พระพุทธองค์ทรงมีการใช้สยัทสน์ในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจขององค์กรคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน (๒) พุทธวิธีการจัดองค์กร เป็นกระบวนการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน และการยกย่องเชิดชูเกียรติและบำรุงขวัญกำลังใจ (๓) พุทธวิธีการบริหารงานบุคคล เป็นการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนาที่เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่มีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ ต่อจากนั้น จึงมีกระบวนการอบรมบุคลากรตามแนวทางไตรสิกขา (๔) พุทธวิธีอำนาจการ เป็นการดำเนินงานในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอัตตหิตสมบัติและปรหิตสมบัติ และทรงให้ความสำคัญกับหลักธรรมาธิปไตย ได้แก่ การยกย่องธรรมะให้เป็นใหญ่ทั้งในหมู่ผู้นำและผู้ตาม และ (๕) พุทธวิธีการกำกับดูแล เป็นการกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีพระวินัยสำหรับใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน อีกทั้ง กรณีที่เกิดข้อพิพาทขัดแย้ง เรียกว่า เกิดอธิกรณ์ขึ้นในองค์กรสงฆ์ อันเนื่องมาจากพระสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแลนั้น ๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีระงับอธิกรณ์ ซึ่งเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ ไว้อีกด้วย

๒.๑.๕ ทฤษฎีทางการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ทฤษฎีทางการบริหารจัดการ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีทางการบริหารนั้นมาจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Theory) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีทางการบริหารหรือการจัดการนั้นเกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง ซึ่งคำว่า ทฤษฎี หมายถึง กลุ่มความคิดหรือแนวคิดที่อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น^{๑๕๙} ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีทางการบริหารองค์กรต่าง ๆ จากเอกสารและบทความทางวิชาการ จึงประมวลทฤษฎีการบริหารไว้เป็น ๓ ยุค ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารยุคคลาสสิกหรือสมัยเดิม (Classical Perspective) ทฤษฎีการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Perspective) และทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ (Contemporary Management Perspective) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

^{๑๕๙} เสนาะ ดิเญว, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

ก. ทฤษฎีการบริหารยุคคลาสสิกหรือสมัยเดิม (Classical Perspective)

ทฤษฎีองค์การยุคคลาสสิก (Classical Organization Theory) เป็นทฤษฎีในการทำงานที่จะให้ความสำคัญกับการแบ่งหน้าที่ โดยใช้หลักคุณธรรมในการแบ่งงานเป็นสำคัญที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในองค์การ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นถึงหลักความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ถ้าผู้ใดได้รับหน้าที่และความรับผิดชอบงานใดแล้ว ก็ให้ไปพัฒนางานนั้นให้จนเกิดความเชี่ยวชาญ รวมทั้งมีการวัดความสามารถของคนด้วยการสอบแข่งขัน ซึ่งเป็นการใช้ระบบคุณธรรม เพราะคนต้องใช้ความสามารถจึงจะเข้าสู่ตำแหน่งได้ รวมทั้งมีการวัดความชำนาญและประสบการณ์ของบุคลากรในด้านภารกิจที่ถูกกำหนดไว้

นอกจากนี้ทฤษฎีในสมัยเดิยังได้มุ่งเน้นถึงหลักการควบคุม โดยการออกกฎระเบียบและการควบคุมบุคลากรอย่างใกล้ชิด เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ นอกจากนี้เพื่อเป็นหลักประกันให้งานสำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความราบรื่น อย่างไรก็ตาม ยังก่อให้เกิดผลกระทบตามมา เช่น การที่บุคคลจะอิงกฎระเบียบในการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัดทำให้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การลดลงและมาตรฐานนั้น ถูกนำมาใช้เป็นเป้าหมายแทนที่จะใช้ กลไกช่วยในการบรรลุเป้าหมาย ถ้ากฎระเบียบกำหนดว่าพฤติกรรมลักษณะใดไม่เป็นที่ต้องการ ผู้ปฏิบัติก็จะพยายามหลีกเลี่ยง ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ในทางตรงข้าม ผู้ปฏิบัติควรจะต้องพยายามที่จะทำในสิ่งที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากไปกว่าหน้าที่ที่กำหนดไว้ในงานนั้น จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ ๒.๓ การบริหารยุคคลาสสิกหรือสมัยเดิม (Classical Perspective)^{๑๖๐}

^{๑๖๐} Schermerhorn John R., Hunt James G. & Osborn Richard N., **Organizational Behavior**, 7th ed., (New York: John Wiley & Son, 2000), p. 93.

การบริหารยุคคลาสสิกหรือสมัยเดิม ประกอบด้วย การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ การจัดองค์กรระบบราชการ และการบริหารเชิงกระบวนการ ดังนี้

๑. การบริหารจัดการเชิงวิทยาศาสตร์

- เฟรดเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์ (Frederick Winslow Taylor) เทย์เลอร์ ได้เสนอแนวความคิดทางการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ว่าในการทำงานใดก็ตามจะสามารถใช้หลักทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับงานนั้น ๆ ได้เสมอ โดยเฉพาะคนงานในระดับปฏิบัติ ซึ่งเทย์เลอร์เชื่อว่าการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสถานที่ปฏิบัติการจะทำให้สามารถค้นหาวิธีการทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียวได้ นอกจากนี้ ยังได้เสนอหลักการสำคัญ ที่จะทำให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพ^{๑๖๑}

การหาวิธีที่ดีที่สุด ผู้บริหารจะต้องทำการสังเกตและรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานเพื่อค้นหาวิธีที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงาน (One Best Way) ของแต่ละงานซึ่งจะต้องรวมถึงกฎของการเคลื่อนไหว การกำหนดมาตรฐานของงานและสภาวะแวดล้อมของงานที่เหมาะสม

การคัดเลือกคนงาน โดยใช้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ในการคัดเลือก ซึ่งเป็นการค้นหาขีดความสามารถและข้อจำกัดของคนงานแต่ละคน หลังจากนั้นจึงให้โอกาสคนงานแต่ละคน ได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาเพื่อความก้าวหน้าต่อไป

การจัดให้มีการจูงใจด้านการเงิน เพื่อให้เกิดผลงานที่ดีที่สุด และทำให้คนงาน ปฏิบัติงานตามคำสั่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงทำได้โดยให้คนงานแต่ละคนได้รับค่าตอบแทน เป็นสัดส่วนโดยตรงกับผลผลิตแทนการจ่ายค่าแรงตามชั่วโมงที่ทำงาน

การแยกฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายปฏิบัติ เป็นการแบ่งหน้าที่ระหว่าง ฝ่ายจัดการและฝ่ายปฏิบัติออกจากกันโดยให้ฝ่ายจัดการเป็นผู้รับผิดชอบงานด้านการวางแผน ส่วนฝ่ายปฏิบัติให้รับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยคนงานจะรับคำสั่งจากหัวหน้าคนงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละคนปฏิบัติเพื่อผลงานที่มีคุณภาพ

- ผลงานของพี่น้องกิลเบรธ (Gilbreth)

แฟรงค์ บังเกอร์ กิลเบรธ และลิลเลียน มอลเลอร์ กิลเบรธ ผู้สนับสนุนแนวความคิดของการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ โดยศึกษาการเคลื่อนไหวและลดความเหนื่อยและให้ความสนใจการปรับปรุงสวัสดิการของคนงาน โดยพยายามลดกฎข้อบังคับ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับมาตรฐานของวิธีปฏิบัติให้มากที่สุด^{๑๖๒}

^{๑๖๑} Ibid., p. 155.

^{๑๖๒} นิรมล กิติกุล, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๓.

- ผลงานของ เฮนรี แอล แกนท์ (Henri L. Gantt)

เฮนรี แอล แกนท์ (Henri L. Gantt) ผู้เสนอแนวความคิดทางการจัดการที่เน้นการปฏิบัติ และได้เสนอหลักการ ที่ให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติมากที่สุด โดยการกระตุ้นและการมอบภาระหน้าที่ที่น่าสนใจและงานมีความท้าทายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง แต่ต้องมีการคำนึงถึงการฝึกอบรมให้ผู้ปฏิบัติได้มีความรู้และความชำนาญที่สูงขึ้นเพื่อมีทัศนคติที่ดีต่องานจนเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นได้ การมอบอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบต้องชัดเจนเป็นธรรมและมีสัดส่วนที่สมดุลกัน รวมทั้งแผนงานและการควบคุม ซึ่งผู้บริหารจะต้องจัดแบ่งงานให้เกิดความเหมาะสมและง่ายต่อการปฏิบัติด้วย โดยให้ความสำคัญกับการควบคุมเวลา และปัจจัยด้านการลงทุนโดยจัดทำเป็น Gantt Chart เป็นตารางการทำงานซึ่งยังใช้กันอยู่ในปัจจุบัน^{๑๖๓}

๒. การจัดองค์การระบบราชการ

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เห็นว่า ระบบราชการมีความสำคัญมากเพราะทำให้องค์กรขนาดใหญ่สามารถดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่มีลักษณะงานเป็นประจำต่อเนื่องกันไปโดยไม่ติดขัด นอกจากนั้น ยังช่วยให้คนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่แตกต่างกันทำงานด้วยกันได้ และจัดการใช้ดุลพินิจที่เลื่อนลอย ไม่ชัดเจนของผู้บริหารอีกด้วย หากโครงสร้างองค์การระบบราชการและกระบวนการปฏิบัติงานจัดตั้งขึ้นอย่างเหมาะสม ก็จะทำให้การปฏิบัติต่อคนในองค์กรและลูกค้าเป็นไปอย่างไม่มีอคติ สำหรับลักษณะขององค์การ ระบบราชการของเวเบอร์ คือ จะต้องมีการกำหนดหน้าที่แยกจากกันตามความชำนาญเฉพาะด้าน จากการกำหนดขอบเขตของงานแต่ละงานอย่างชัดเจน และกำหนดอำนาจหน้าที่เพื่อที่จะปฏิบัติงานนั้นได้ นอกจากนี้จะต้องมีการกำหนดสายการบังคับบัญชาอย่างเป็นทางการ ในสายการบังคับบัญชาที่กำหนดขึ้นในองค์กรนี้ จะแสดงการแบ่งระบบของอำนาจหน้าที่ลดหลั่นจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าจะรับคำสั่งจากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า^{๑๖๔}

ลักษณะขององค์การระบบราชการในด้านการปฏิบัติงานนั้นจะต้องไม่อิงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือการติดต่อระหว่างเพื่อในหน่วยงานอื่น ๆ ในองค์กรเดียวกัน หรือการติดต่อระหว่างองค์กร กับลูกค้าจะต้องเป็นการติดต่อที่ไม่อิงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

๓. การบริหารจัดการเชิงกระบวนการ

เฮนรี ฟาโยล์ (Henri Fayol) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดในด้านการจัดการ โดยท่านให้ความสนใจศึกษาถึงหน้าที่ของผู้บริหาร ซึ่งผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของทั้งผู้ร่วมงาน และผลจากการปฏิบัติงานอีกด้วย ผลงานของฟาโยล์ได้รับการยอมรับว่าเป็นผลงานที่เข้ามาเสริมแนวความคิดของเทย์เลอร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๑๖๔} เสนาะ ตีเียว, หลักการบริหาร, หน้า ๔๘.

แนวความคิดของเทย์เลอร์จะให้ความสำคัญกับการจัดการในระดับปฏิบัติการ ส่วนฟายล์จะเน้นการจัดการในระดับสูง ฟายล์ได้ให้แนวคิดในการจัดการที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการ ได้แก่ การวางแผน เป็นการคาดการณ์ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการผลิตขององค์การจึงต้องมีการวางแผนทางการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า เช่น การกำหนดผลผลิต ปริมาณ ต้นทุน เวลา คุณภาพ เป็นต้น

การจัดองค์การเป็นการจัดโครงสร้างของงานและมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ผู้ปฏิบัติในแผนกต่าง ๆ เช่น แผนกจัดซื้อ แผนกตรวจสอบผลผลิต เป็นต้น การบังคับบัญชา เป็นการกำหนดหรือวางหลักเกณฑ์ในการบังคับบัญชา ได้แก่ นโยบาย กฎ ระเบียบ ให้ผู้ปฏิบัติได้ยึดถือเพื่อให้การผลิตเป็นไปด้วยความราบรื่น การประสานงานเป็นการกำหนดภาระหน้าที่แผนกต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกับงานของทุกคนให้ประสานและเข้ากันได้ และการควบคุม เป็นกิจกรรมในการกำกับกิจกรรม การผลิตหรือให้บริการที่ทำให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ โดยที่ หลักเกณฑ์ของการบริหารงานที่สำคัญตามทัศนะดังกล่าว มี ๑๔ ข้อ คือ

- อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่แยกจากกันมิได้ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่นั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตนได้ออกคำสั่งไป และผู้ปฏิบัติที่รับผิดชอบในงานใด ก็ตามจะต้องมีอำนาจและหน้าที่ในการปฏิบัติด้วยเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงลงได้

- หลักการที่มีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ผู้ปฏิบัติงานกิจกรรมใด ๆ ควรได้รับ คำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคลากรในองค์การ

- หลักของการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือ กิจกรรมของกลุ่มที่มีเป้าหมายเดียวกันควรจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกันตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

- หลักการธำรงไว้ซึ่งสายงาน คือ สายการบังคับบัญชาจากระดับสูงมายังระดับล่าง ตามหลักการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวและช่วยให้เกิดระเบียบในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

- หลักการแบ่งงานกันทำ คือ การแบ่งงานกันทำตามความถนัดทั้งนี้เพื่อให้เป็นไป ตามหลักของการใช้ประโยชน์จากแรงงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดจนได้รับผลผลิตเพิ่มขึ้นเนื่องจาก การลดเวลาของการเรียนรู้งานให้น้อยลงและเพิ่มทักษะของการทำงานให้สูงขึ้น

- หลักการเกี่ยวกับระเบียบวินัย ระเบียบวินัยในการทำงานนั้นเกิดจากการปฏิบัติ ตามข้อตกลง ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความเคารพ เชื่อฟัง และทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ

- หลักการถือประโยชน์ส่วนรวมเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งหลักการนี้ถือว่า ส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าส่วนบุคคลเพื่อที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มนั้น

- หลักการให้ประโยชน์ตอบแทน การจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนด้วยความยุติธรรม และให้เกิดความพึงพอใจแก่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างหรือบุคลากร

- หลักการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง ในการบริหารงานควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง และเมื่อความรับผิดชอบได้ถูกมอบหมายให้แก่ผู้บริหารแล้ว อำนาจหน้าที่จะต้องมอบหมายไปด้วยเพื่อให้สามารถควบคุมงานต่าง ๆ ขององค์การไว้ได้อย่างเหมาะสม

- หลักความมีระเบียบเรียบร้อย โดยถือว่าทุกคนในองค์การจะต้องมีระเบียบ และรู้ตำแหน่งหน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ รวมทั้งการกำหนดขอบเขตของงานที่ชัดเจน
- หลักความเสมอภาค ผู้บริหารต้องยึดหลักความยุติธรรมเป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความจงรักภักดี และการอุทิศตนเพื่องาน
- หลักความมั่นคงในงาน ผู้บริหารและคนงานต่างต้องใช้เวลาระยะหนึ่งเพื่อการเรียนรู้งาน เพราะการให้คนงานออกจากงานกลางคันย่อมเป็นการสิ้นเปลือง
- หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยผู้บังคับบัญชาควรที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเองในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขององค์การ จะทำให้ผู้ปฏิบัติรู้สึกถึงความมีส่วนร่วมความเป็นเจ้าขององค์การและรับผิดชอบต่อผลงาน เป็นต้น
- หลักความสามัคคี ซึ่งเน้นถึงการทำงานที่เป็นกลุ่มและความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน จะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การทำงานเป็นคณะทำงาน และสมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติงานสู่เป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖๕}

ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า หลักการส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับการรวมอำนาจและการแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน รวมทั้งการปฏิบัติงานโดยใช้ที่ดีที่สุด ซึ่งเป็นหลักการและแนวทางที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ข. ทฤษฎีการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Perspective)

การศึกษาพฤติกรรมองค์การจะมีส่วนช่วยในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ ซึ่งทำได้หลายมิติ เช่น ศึกษาในมิติโครงสร้างองค์การ พฤติกรรมองค์การ วัฒนธรรมองค์การ สิ่งแวดล้อมองค์การหรือศึกษาในมิติเวลาไล่มาตั้งแต่ยุคคลาสสิกไปจนถึงยุคสมัยใหม่ แต่ในวันนี้จะศึกษาองค์การในมิติของพฤติกรรมองค์การเป็นแนวทางการศึกษาที่ได้รับความสนใจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กลุ่มมนุษย์สัมพันธ์มีสมมติฐานเบื้องต้นเชื่อว่าพฤติกรรมที่เหมือนกันไม่ได้มาจากความต้องการอย่างเดียว บางครั้งพฤติกรรมที่เหมือนกันอาจมาจากความต้องการที่แตกต่างกันก็ได้ พฤติกรรมที่แตกต่างกันบางครั้งสะท้อนถึงความต้องการอย่างเดียว หมายความว่า การจะพิจารณาถึงพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การโดยดูที่การกระทำเพียงอย่างเดียวไม่น่าจะสะท้อนถึงความต้องการ

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๐ เป็นยุคที่การบริหารจัดการได้มุ่งเน้นถึงการให้ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงงาน ซึ่งเป็นการมุ่งถึงแนวความคิดทางการจัดการแนวพฤติกรรมศาสตร์ โดยการศึกษาที่มีชื่อเสียงคือการศึกษาของฮอว์ธอน (Hawthorne Study) นอกจากนี้ยังมีการเสนอถึงทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ (Maslow's Theory) ทฤษฎีของดรักกลาส แมกเกรเกอร์ (Douglas McGregor) คริส อาร์กิริส (Chris Argyris) เป็นต้น

^{๑๖๕} Gatewood Robert D., Taylor Robert & Ferrell O.C., **Management: Comprehension Analysis and Application**, (New Jersey: Richard D. Irwin, 1995), pp. 40-41.

แนวความคิดทางการจัดการแนวพฤติกรรมศาสตร์ เป็นการมุ่งถึงการให้ความสนใจเกี่ยวกับบุคคลที่มีความต้องการทั้งทางด้านสังคม และตนเองที่มุ่งที่จะสร้างความพึงพอใจที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น มีปฏิกิริยาต่อแรงกดดันของผู้ร่วมงาน เป็นต้น^{๑๖๖} ทฤษฎีการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Perspective) มีแนว ความคิดหลัก ดังนี้

๑. แนวความคิดทางการจัดการเชิงมนุษยสัมพันธ์

ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๐-๑๙๓๐ ช่วงเวลาดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมาก เช่น การอพยพของคนจำนวนมากจากชนบทเข้าสู่ตัวเมือง มีการนำเครื่องจักรกลมาใช้ในโรงงานแทนแรงงานคนมากขึ้น มีการแบ่งงานกันทำทั้งในระดับคนงานและระดับบริหาร มีการกำหนดมาตรฐานของงาน เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันและการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด ทำให้นักทฤษฎีในยุคนี้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกับหลักการของนักทฤษฎีสมัยเดิมที่มุ่งเน้นการทำงานและการแสวงหาผลกำไรสูงสุด เพราะแนวคิดดังกล่าวจะนำไปสู่สภาวะของการแข่งขันกัน อย่างรุนแรงทำให้เกิดความขัดแย้งกัน และแนวคิดดังกล่าวไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและไม่สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อม

เอลตัน เมโย (Elton Mayo) เป็นผู้ที่มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับนักทฤษฎียุคดั้งเดิม จากผลการทดลองแห่งเมืองฮอว์ธอร์น (Hawthorne Study) ที่โรงงานในบริษัท Western Electric ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๓๒ เป็นผลงานที่นำไปสู่แนวคิดใหม่ที่เรียกว่า การบริหารจัดการเชิงมนุษยสัมพันธ์ แนวความคิดเชิงมนุษยสัมพันธ์นั้นแตกต่างไปจากแนวความคิดของแนวคิดเดิม คือ แม้จะมีการเน้นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เหมือนกับยุคดั้งเดิมก็ตามแต่ได้ให้ความสำคัญ กับคนมากกว่าด้านการจัดระเบียบความสัมพันธ์ตำแหน่ง

๒. แนวความคิดทางการจัดการเชิงสังคมศาสตร์

แมรี ปาร์คเกอร์ ฟอลเลต (Mary P. Follett) ได้นำเสนอแนวความคิดทางการจัดการเชิงสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับการประสานงาน ได้แก่ หลักการประสานงานโดยตรงระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ หลักการประสานงาน ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของงาน หลักการประสานงานในลักษณะแลกเปลี่ยนข้อมูลกันและกัน

๓. แนวความคิดทางการจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์

- อับราฮาม เอช มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) ได้เสนอ ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Theory) หรือทฤษฎีลำดับความต้องการ (The Hierarchy of Needs Theory) เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจที่เชื่อว่าการตอบสนองความต้องการจะสามารถจูงใจคนให้ตั้งใจทำงาน หรืออาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากการได้รับการตอบสนองตามความต้องการนั้น คือ ใช้ความต้องการของบุคคลเป็นเครื่องแรงจูงใจให้ขยันทำงาน

^{๑๖๖} Schermerhorn John R., Hunt James G. & Osborn, Richard N., **Organizational Behavior**, p. 97.

ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการด้านพื้นฐานของมนุษย์ที่มนุษย์มีความต้องการได้รับการตอบสนองก่อนความต้องการอื่นๆ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

ความต้องการความมั่นคง (Safety Needs) เป็นความต้องการเกี่ยวกับความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ความต้องการความรักหรือการติดต่อสัมพันธ์ (Social Needs) เป็นความต้องการจะมีเพื่อน ความต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เป็นต้น

ความต้องการการยกย่องนับถือ (Esteem Needs) เป็นความต้องการที่เป็น ความรู้สึกภายใน เช่น ความต้องการได้รับการเลื่อนตำแหน่งงาน เป็นต้น

ความต้องการสมหวังในชีวิต (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการ บรรลุถึงสิ่งที่ตนเองสามารถจะเป็น คือ ความประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างสมบูรณ์ความต้องการ ในขั้นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการใน ๔ ขั้นแรกได้รับการตอบสนองแล้วเท่านั้น^{๑๖๗}

- ทฤษฎี x และ y ของดรูว์กลาส แมกเกรเกอร์ (Douglas McGregor)

แมกเกรเกอร์ (Douglas McGregor) นักทฤษฎีเชิงพฤติกรรมศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีที่สำคัญ คือ ทฤษฎี x และ ทฤษฎี y โดยเห็นว่าองค์กรในสมัยเดิมที่มุ่งเน้นการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน มีการรวมอำนาจในการตัดสินใจ การติดต่อสื่อสารจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง และเน้นกฎระเบียบในการกำกับความประพฤติของคนโดยเคร่งครัด จึงให้ชื่อกำกับของนักทฤษฎีเดิมว่าทฤษฎี x เชื่อว่าคนมีความเกียจคร้าน ไม่ชอบทำงาน ทะเยอทะยานน้อย หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ ขาดความคิดสร้างสรรค์ และมีแรงจูงใจเพียงเพื่อสนองความต้องการของตนทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงเท่านั้น ซึ่งแมกเกรเกอร์ ได้เสนอแนะทัศนคติที่มีต่อลักษณะแตกต่างออกไป เรียกว่า ทฤษฎี y โดยมีสมมติฐานว่าคนถูกจูงใจด้วยความต้องการอย่างอื่นนอกจากความอยู่รอดได้ คนสามารถสั่งการและมีความคิดริเริ่มด้วยตัวเองได้ และสามารถสนุกกับงานได้ ตามทฤษฎีนี้องค์การที่มีลักษณะการทำงานแบบทฤษฎี y จะมีประสิทธิภาพสูงกว่า ดังนั้น องค์การต่าง ๆ จึงควรเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม

- ทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ

คริส อาร์กิริส (Chris Argyris) ได้มีแนวคิดและเผยแพร่ทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ โดยมีความเชื่อว่าบุคลิกลักษณะของคนค่อยๆ พัฒนาจากวัยเด็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องอาศัยผู้อื่นจนเติบโต สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เริ่มมีความคิดและต้องการอิสระในวัยผู้ใหญ่สนใจสิ่งต่างๆ ในวงกว้าง ชอบที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ชอบจะเป็นผู้นำ มีพฤติกรรมที่ปรับเปลี่ยนได้ เป็นต้น

^{๑๖๗} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

อาร์กิริสเห็นว่าการใช้ระเบียบเป็นเครื่องมือในการบังคับมนุษย์และใช้วิธีการ ควบคุมอย่างใกล้ชิดนั้น จะเป็นการขัดขวางพัฒนาการของมนุษย์ที่จะพัฒนาไปเป็นบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ และจะเป็นการสนับสนุนให้พฤติกรรมที่ไม่สามารถจะทำงานได้อย่างอิสระด้วยตนเอง ขาดความคิดสร้างสรรค์โดยจะต้องรอคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาตลอดเวลา และไม่มีโอกาสที่จะทำหาย^{๑๖๘}

ค. ทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่ (Contemporary Management Perspective)

การบริหารสมัยใหม่ (Contemporary Management Perspective) ประกอบด้วย ๓ แนวความคิด ได้แก่ แนวความคิดทางการจัดการเชิงปริมาณ แนวความคิดเชิงระบบ และแนวคิดเชิงสถานการณ์ ดังนี้

๑. แนวความคิดทางการจัดการเชิงปริมาณ

แนวความคิดของการจัดการเชิงปริมาณมีจุดก่อกำเนิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ได้นำนักวิทยาศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมาให้ทำงานร่วมกันเป็นทีม เรียกว่า Operation Research Group เพื่อให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาในการรบ ทีมนักวิทยาศาสตร์ดังกล่าวได้รับปัญหา เช่น จะวางปืนใหญ่ตำแหน่งใดที่จะดีที่สุด จึงมีการใช้ประสบการณ์และความรู้ในการแก้สมการของปัญหา โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ การสังเกตอย่างเป็นระบบของพฤติกรรม ที่ทำการศึกษาการสร้างตัวแบบจำลองเพื่อนำข้อเสนอที่จะได้รับมาสร้างตัวแบบจำลองเพื่อประโยชน์ของการพยากรณ์การเปลี่ยนแปลง จากนั้นจึงทำการอนุมานจากตัวแบบจำลองว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรและทำการทดสอบตัวแบบจำลองเพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพยากรณ์ในตัวแบบจำลองหรือไม่

หลังจากนั้นแนวคิดการจัดการเชิงปริมาณมาใช้กันในบริษัทต่าง ๆ จึงได้รับความนิยม ในการนำเอามาใช้ในการแก้ปัญหาของระบบการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับตารางการปฏิบัติงาน การกำหนดตำแหน่งที่ตั้ง ตัวแบบ การขนส่งตัวแบบ การควบคุมสินค้าคงเหลือ ตัวแบบโครงข่ายปฏิบัติงาน ตัวแบบการจัดลำดับงาน และตัวแบบความน่าจะเป็นในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจต่าง ๆ ขององค์การโดยทั่วไป เป็นต้น

๒. แนวความคิดเชิงระบบ

แนวความคิดเชิงระบบเป็นการวิเคราะห์ถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ในระบบหรือองค์การ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ในลักษณะองค์รวมขององค์การ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาถึงส่วนประกอบของระบบในลักษณะองค์การรวม จะให้ผลดีมากกว่าการวิเคราะห์ปัญหาในระบบโดยการแยกส่วน

^{๑๖๘} นีรมล กิตติกุล, องค์การและการจัดการ, หน้า ๔๒.

นอกจากนี้ ยังพบว่าระบบเปิดจะมีความสัมพันธ์กับสภาวะแวดล้อม ส่วนองค์การในระบบปิดนั้นจะไม่เปิดรับสิ่งใด ๆ นำเข้ามาในระบบ เพราะองค์การ คือ ระบบที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ แนวคิดเชิงระบบนี้จำเป็นจะต้องพิจารณาสภาวะแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในขององค์การ มิใช่จะพิจารณาแต่เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือพิจารณาแต่เฉพาะระบบขององค์การโดยไม่พิจารณาสภาวะแวดล้อมภายนอกขององค์การด้วย แนวความคิดเชิงระบบที่สำคัญ มีดังนี้

- ระบบทุกระบบประกอบไปด้วยระบบย่อย ในทุกระบบจะมีระบบย่อยหรือส่วนประกอบอย่างน้อยสองส่วนขึ้นไปและส่วนต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

- การเน้นที่องค์รวมของทุกระบบ การเน้นที่องค์รวมของทุกระบบจะให้ผลรวมที่มากกว่าการเน้นที่แต่ละส่วนประกอบของระบบแล้วนำมารวมกัน

- การเป็นทั้งระบบปิดและระบบเปิด การมององค์การว่าเป็นระบบเปิดเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้องค์การสามารถที่จะสนองตอบให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อม ส่วนระบบปิด ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นระบบที่ทำหน้าที่ได้ด้านหนึ่งและไม่เกี่ยวข้องกันกับสภาวะแวดล้อมโดยตรง

- ขอบเขตสิ้นสุดของระบบ ระบบทุกระบบจะสามารถแบ่งแยกประเภทของระบบ ว่าเป็นระบบเปิดหรือระบบปิดเส้นกันแบ่งขอบเขตของระบบนี้ถ้าเป็นของระบบเปิดจะเปิดรับปัจจัยจากสภาวะแวดล้อมภายนอกเข้ามาและนำปัจจัยภายในออกสู่สภาวะแวดล้อมภายนอกได้

- ความล้มเหลวของระบบปิด การเป็นระบบปิดนั้นมีแนวโน้มที่จะล้มเหลวได้ง่ายกว่าระบบเปิดเนื่องจากปิดตัวเองจากสภาวะแวดล้อมภายนอก สำหรับระบบเปิดนั้นมีแนวโน้มที่จะอยู่รอดได้ดีกว่า เนื่องจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา

- การใช้ข้อมูลป้อนกลับ ระบบเปิดนั้นต้องการข้อมูลป้อนกลับเข้าสู่ระบบเพื่อนำข้อมูลนั้นมาใช้เพื่อปรับตัวให้ดำเนินอยู่ต่อไปได้ การส่งข้อมูลป้อนกลับเข้าสู่ระบบ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ของระบบหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่นำออกจากระบบ เป็นต้น

- มีการจัดลำดับขั้นของระบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตามจะมีลำดับขั้นที่ประกอบไปด้วยระบบย่อยซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน ในขณะที่ย่อยจะประกอบไปด้วยระบบย่อยนั้นก็เป็นระบบย่อยของระบบที่ใหญ่กว่าด้วย เช่น หน่วยงานต่าง ๆ เป็นระบบย่อยขององค์การ นั่นเอง

๓. แนวความคิดเชิงสถานการณ์

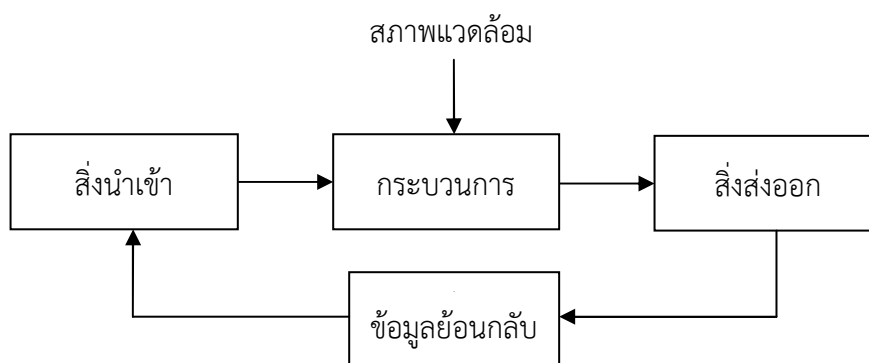
แนวความคิดเชิงสถานการณ์เน้นการสัมพันธ์ระหว่างความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมที่องค์การเผชิญอยู่กับการออกแบบโครงสร้างภายในองค์การ โดยแบ่งแยกงาน (Differentiation) หรือการรวมงาน (Integration) ในองค์การนั้นเพื่อให้การประสานงานดีขึ้น^{๑๖๙}

^{๑๖๙} สุภาพร พิศาลบุตร, การพัฒนาองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

สภาวะแวดล้อมเป็นปัจจัยนำเข้าที่ผู้บริหารจะต้องพิจารณาในการแก้ปัญหาของความซับซ้อน ซึ่งตัวแปรเกี่ยวกับปัจจัยของสภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อองค์การ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดแนวคิดเชิงสถานการณ์ขึ้นมา แนวความคิดเชิงสถานการณ์นั้นจะยึดปรัชญาของแนวความคิดเชิงระบบเป็นพื้นฐาน แต่มีความก้าวหน้ากว่าแนวความคิดเชิงระบบอีกขั้นหนึ่ง คือ แนวความคิดเชิงสถานการณ์พยายามที่จะทำให้เกิดความสอดคล้องเข้ากันได้ระหว่างสภาวะแวดล้อมกับโครงสร้างขององค์การ

โครงสร้างขององค์การที่ดีที่สุดนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมขององค์การ กล่าวคือ จะไม่มีโครงสร้างองค์การใดจะสามารถนำมาใช้ได้กับองค์การในทุกสถานการณ์ ตามแนวความคิดนี้เห็นว่า ในบางกรณีโครงสร้างองค์การในลักษณะที่เป็นระบบเปิด หรือโครงสร้างองค์การที่ไม่เป็นพิธีการ ซึ่งโครงสร้างลักษณะนี้จะมีความยืดหยุ่นก็อาจใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้

ในบางกรณีโครงสร้างองค์การที่เป็นระบบปิดหรือโครงสร้างองค์การที่เป็นพิธีการ และไม่นิยดยืดหยุ่นก็สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้เช่นกัน นอกจากนี้ในองค์การหนึ่ง องค์การใด อาจกำหนดโครงการสร้างองค์การแบบหนึ่งมาใช้กับหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด และกำหนดโครงสร้างอีกแบบหนึ่งมาใช้กับหน่วยงานอื่น ๆ ในองค์การเดียวกันนั้นก็ได้ เช่น อาจกำหนดโครงสร้างองค์การแบบเป็นพิธีการมาใช้กับหน่วยการผลิต และองค์การโครงสร้างแบบไม่เป็นพิธีการมาใช้กับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการวิจัยและพัฒนา เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความมีประสิทธิภาพขององค์การตามแนวความคิดของนักทฤษฎีเชิงสถานการณ์นั้น จะขึ้นอยู่กับความสอดคล้องและเข้ากันได้ระหว่างโครงสร้างองค์การกับสภาวะแวดล้อมภายนอกองค์การนั่นเอง

ภาพที่ ๒.๔ การบริหารเชิงระบบ^{๑๗๐}

^{๑๗๐} เสนาะ ดิเยาว์, **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

แนวความคิดทางการบริหารที่เน้นความสามารถในการแข่งขันเหนือคู่แข่ง ซึ่งเป็นแนวความคิดทางการบริหารจัดการในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นแนวความคิดทางการบริหารจัดการยุคโลกาภิวัตน์จะมุ่งให้ความสำคัญกับการดำเนินงานและปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยนำไปสู่ความได้เปรียบเชิงการแข่งขันจากการสร้างผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้า การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ในขณะที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและราคาลงได้อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่ง จึงเป็นเป้าหมาย ที่สำคัญของแนวความคิดทางการจัดการยุคนี้ แนวความคิดทางการจัดการยุคโลกาภิวัตน์ที่สามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน แนวทางสำหรับแนวความคิดทางการจัดการยุคโลกาภิวัตน์ มีดังนี้

๑. การควบคุมคุณภาพ เป็นองค์ประกอบของความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง โดยเฉพาะการได้รับการยอมรับในมาตรฐานด้านคุณภาพระดับโลกจะต้องได้รับประกาศนียบัตร ISO จากองค์กรกำหนดมาตรฐานโลก (International Organization for Standardization) มาตรฐาน ISO นี้จะถือเป็นการรับประกันด้านคุณภาพกับผลิตภัณฑ์ขององค์กร

๒. การควบคุมคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management) เป็นการดำเนินการที่เน้นการควบคุมคุณภาพทั่วทั้งองค์กร เพื่อให้บุคลากรทุกระดับเกิดการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงานทุกด้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเชื่อมโยงการปฏิบัติการต่าง ๆ ที่มีกระบวนการที่ขนานกันไว้จะทำให้สามารถทราบปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ก่อนที่จะสายเกินแก้ไข

๓. การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) เป็นความพยายามขององค์กรที่จะรักษาความได้เปรียบในเชิงคุณภาพไว้ โดยการหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะนำเข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงผลการปฏิบัติการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความพยายามดังกล่าวมีความจำเป็นต้องทำควบคู่กับเทคนิคการเปรียบเทียบ (Benchmarking) ซึ่งการเปรียบเทียบนี้ องค์กรจะเปรียบตัวเองในด้านต่าง ๆ กับองค์กรที่มีประสิทธิภาพที่สุดในอุตสาหกรรมเดียวกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติของตนเอง นอกจากนี้การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง จะเกิดผลได้ยังมีความจำเป็นต้องการการมีส่วนร่วมของบุคลากรควบคู่ไปด้วย

๔. การรีออกแบบ เป็นการปรับปรุงแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน อย่างไรก็ตามแนวความคิดทางการจัดการของการรีออกแบบ (Re-Engineering) จะเป็นการปรับปรุงคุณภาพแบบทำทั้งระบบในครั้งเดียว ดังนั้นการปรับปรุงที่เห็นผลสำเร็จได้ องค์กรจะต้องตั้งแนวคิดและวิธีปฏิบัติออกมาจากกฎเกณฑ์และข้อสมมติฐานที่เก่าแก่และล้าสมัย รวมทั้งทำการกำหนดคิดใหม่ทุกกระบวนการและทั้งระบบ ตั้งแต่การแสวงหาข้อมูล การวางแผน การพัฒนาบุคลากร การควบคุมการประเมินผลงาน เป็นต้น^{๑๗๑}

สรุปได้ว่า สมัยดั้งเดิมเชื่อว่าการปฏิบัติงานใดให้เกิดประสิทธิภาพได้นั้น จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของการประสานงานและการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญ จึงให้ความสำคัญกับแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตโดยการใช้ประโยชน์จากแรงงานที่มีอยู่เป็นสำคัญ ส่วนทฤษฎีการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์มุ่งการจูงใจทำให้คนงานยินยอมปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ส่วนทฤษฎีสมัยใหม่วิจารณ์ว่าแนวความคิดทางการจัดการแนวพฤติกรรมศาสตร์ที่เสนอสิ่งที่ขัดแย้งกับความเป็นจริง เนื่องจากโครงสร้างองค์การที่เป็นทางการ และการใช้สิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็น จากหลักการของนักทฤษฎีแนวเดิมเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้านและการเน้นการมีมาตรฐานของการปฏิบัติงานได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า สามารถทำให้สังคมก้าวหน้าและมนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงไม่เห็นด้วยที่จะมีการทิ้งแนวความคิดยุคเดิม ดังนั้นจึงได้มีแนวความคิดใหม่ขึ้นมา คือ แนวคิดเชิงปริมาณซึ่งเป็นการศึกษาพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพยากรณ์ในตัวแบบจำลอง แนวความคิดเชิงระบบซึ่งเป็นการวิเคราะห์ถึงส่วนประกอบต่างๆ ในระบบ เพื่อทำให้โครงสร้างภายในองค์กรมีความสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับวัด จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของวัด

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายของวัด จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย แต่โดยทั่วไปคนเราจะมองศาสนาไปใน ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ตัวหลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์เพราะเป็นแนวทางปฏิบัติสามารถจัดความทุกข์ได้ และยังเป็นหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของหมู่ชน เพราะฉะนั้นหลักธรรมคำสอนของศาสนาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของศาสนา

ลักษณะที่ ๒ ในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น พระสงฆ์ วัดวาอาราม เป็นต้น ตามปกติถือว่าเป็นตัวแทนในการสืบทอดศาสนาให้ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาที่นำเอาทั้งหลักคำสอนมาปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่สังคม และเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นออกไปให้กว้างขวาง ดังนั้นสถาบันทางศาสนาในแง่นี้จึงมีส่วนรับผิดชอบต่อความเจริญหรือความเสื่อมของศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวพันควบคู่กับศาสนาที่เป็นหลักธรรมคำสอน^{๑๗๒}

^{๑๗๒} พระมหาบุญมี ปุณณฺฑโก, “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

คนทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่าวัดเป็นเพียงที่อยู่ของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นความหมายที่ธรรมดาสามัญ เข้าใจกันตามสภาวะที่ปรากฏให้เห็นโดยไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งเพียงพอ ความจริงแล้ววัดนั้นมีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอยู่ ๓ คำ คือ

อาราม โดยพยัญชนะแปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ โดยอรรถแปลว่า สวน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เช่น เวฬุวันวนาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ หรือเชตวันวนาราม สวนที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์

อาวาส โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่ ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตแคบลง หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกษุศัพท เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่า ภิกขุมวาโส แปลว่า ที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ โดยอรรถในอภิธานปิฎกิกานะ ท่านแปลว่า เรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า ชร เป็นต้น

วิหาร โดยพยัญชนะก็แปลว่าที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่น ในมหาลลกลีขาทแห่งสังฆาติเลสและในอนุศาสน์ ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัง และสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ เป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงพลอยเรียกว่า วิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่าวัดในภาษาไทย

ที่กล่าวมานั้นอาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้วพระพุทธศาสนาได้มีความหมายเพียงเท่านั้นไม่ พระพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมาย มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์และประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย

คำว่า วัด นั้นความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก ยิ่งหากพระซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้วก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคมเพราะฉะนั้นในการศึกษา ความหมายของวัดจึงควรศึกษาถึงความหมาย ความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วย จึงมองทั้งในแง่ของรูปธรรมและแง่ของนามธรรมควบคู่กัน

วัด หมายความว่า สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น^{๑๗๓} ตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในมาตรา ๓๑ ให้วัดมีสองอย่าง คือ

^{๑๗๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๐๔.

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๒. สำนักสงฆ์

โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป^{๑๗๔}

ความหมายของวัดตามเจตนาในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังกล่าวข้างต้น คือ^{๑๗๕}

๑. วัดเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดที่กำหนดว่า “สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์” และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดในข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะใช้เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้วให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด

๒. วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้น หรือได้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า ๕ รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิได้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

วัด คือ หน่วยงานของศาสนา ที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม ให้การศึกษาอบรม ให้ความรู้และศิลปกรรมต่าง ๆ ของชุมชน^{๑๗๖} เป็นที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพาสพิภพจรยเป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือ

๑. เขตพุทธาวาส

๒. เขตธรรมาวาส

๓. เขตสังฆาวาส^{๑๗๗}

วัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศล เป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์ และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรีชาหาหรือและบริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน^{๑๗๘}

^{๑๗๔} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๑๗๕} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๗๖} ไพบุลย์ เสียงก้อง, คน ต้นไม้ และสายน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๑๗๗} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, ใน ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๔.

^{๑๗๘} สุนทร สุภตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

สรุปได้ว่า วัดหมายถึงสถานที่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลายและเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังกล่าวนี้อาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้ววัดในพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก

๒.๒.๒ บทบาทของวัดต่อสังคมไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ บทบาทของวัดต่อสังคมไทย จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

นับตั้งแต่สมัยโบราณวัดมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความสามัคคี ดังกล่าวนี้อ้างอิงเหตุผลจากคำกลอน ความว่า วัดเป็นที่สงบร่มเย็น เป็นที่บ่มศิลงาม เป็นแหล่งความรู้ เป็นแหล่งชูธรรมะ เป็นแหล่งละอบายมุข เป็นแหล่งปลูกปลอบใจ เป็นแหล่งให้บริการ^{๑๗๙}

หากกล่าวถึงอดีตที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า บทบาทของวัดในสังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีตและอาจตกทอดมาถึงปัจจุบัน มีดังนี้

๑. เป็นสถานที่ประพาศพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส
๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม หรือโรคภัยร้ายแรงคุกคาม
๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน

^{๑๗๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง

๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจัยเรื่องราวแก่ประชาชน

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย^{๑๘๐}

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทยเกิดจากความสำคัญอันเป็นภารกิจทั่วไปของวัด มีดังนี้

๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เสมือน พิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่าง ๆ

๑๐. เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่เรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม^{๑๘๑}

บทบาทและความสำคัญของวัด ได้แก่ เป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ เป็นสถานสังคมสงเคราะห์ เป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ฝึกอาชีพ เป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน เป็นสถานที่เลือกคู่ เป็นสโมสรของชาวบ้าน เป็นศาลของชาวบ้าน และเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน^{๑๘๒}

^{๑๘๐} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิริตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๘๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๙.

^{๑๘๒} พัน ดอกบัว, **วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสาน, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

สรุปได้ว่า ปัจจุบันวัดมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เกษตรกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม โดยจากการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชนด้วย นั่นเอง

๒.๒.๓ สถานภาพและขั้นตอนการสร้างวัด

วัดซึ่งเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาและมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์นั้น หากพิจารณาตามสภาพฐานะ มี ๓ ประเภท คือ^{๑๘๓}

๑. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองก็ดี หรือวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร ทรงสร้างหรือโปรดให้ปฏิสังขรณ์ แล้วน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงสืบต่อมาตามลำพัง วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยอยู่ประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้

ส่วนขั้นตอนการตั้งวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายนั้น แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นตอนการสร้างวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ให้ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อยื่นคำขออนุญาตสร้างวัด โดยมีรายการและเอกสารดังต่อไปนี้

- หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่จะยกให้เป็นที่ตั้งสร้างวัด
- หนังสือสัญญายกที่ดินให้สร้างวัดหรือหนังสือของส่วนราชการระดับกรมอนุญาตให้ใช้ที่ดินเป็นที่ยกสร้างวัด
- จำนวนและสัมภาระต้องมีทั้งสองรายการ ไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท

^{๑๘๓} พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมฺโม), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

- แผนที่จุดที่จะสร้างวัด ให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมด้วยระยะ ทางคมนาคมติดต่อกับสถานที่สร้างวัดไว้ด้วย

- แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะ สิ่งปลูกสร้างของวัดที่จะสร้างขึ้น ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตรฐานส่วนประกอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ดินที่ขออนุญาต

- จำนวนประชาชนบำรุงวัดจะต้องมีไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ คน

- สถานที่ขออนุญาตสร้างวัดต้องห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า ๒ กิโลเมตร

๒. ขั้นตอนการตั้งวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อเสนอรายงานขอตั้งวัด โดยมีรายการและเอกสารดังต่อไปนี้

- การตั้งวัดให้ชี้แจงเหตุผลประกอบด้วย สมควรตั้งตามชื่อหมู่บ้านหรือสถานที่ตั้งวัด หากมีวัดที่มีชื่อตรงตามชื่อบ้านอยู่ก่อนแล้วให้ชี้แจงไว้ด้วย

- จำนวนพระภิกษุประจำไม่น้อยกว่า ๔ รูป โดยให้เสนอชื่อผู้ที่จะเป็นเจ้าอาวาสไว้ด้วย

- ภาพถ่ายเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างทุกรายการ

- แผนที่แสดงจุดที่ตั้งวัดให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมระยะทางคมนาคมติดต่อกับวัดที่ขออนุญาต

- แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างของวัดที่ได้สร้างขึ้นแล้ว ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตราส่วนประกอบ ขอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ตั้งวัด เมื่ออำเภอท้องที่ได้รับรายงานขอตั้งวัดแล้วจะเสนอเรื่องไปยังจังหวัด กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม ตามลำดับ

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบ และให้ตั้งชื่อวัดอย่างใดแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะออกประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายต่อไป ทางราชการจะขึ้นทะเบียนวัดไว้ ทางคณะสงฆ์จะดำเนินการแต่งตั้งเจ้าอาวาสแล้วเจ้าอาวาสจะดำเนินการรับโอนที่ดินเป็นของวัด^{๑๘๔}

สรุปได้ว่า สถานภาพขอวัดแบ่งได้ ๓ ประเภท คือ วัดพระอารามหลวง วัดราษฎร์ และวัดร้าง ซึ่งในประเทศไทยเรานี้ มีวัดราษฎร์เป็นจำนวนมากกว่าประเภทอื่น เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธาและดำเนินการสร้างวัดกันมาก แต่อย่างไรก็ตาม ต้องเป็นไปตามวิธีปฏิบัติที่ทางราชการได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และเมื่อสามารถตั้งวัดอย่างถูกต้องได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะสงฆ์จึงจะได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสเข้าไปเป็นผู้ปกครองดูแล และเป็นผู้บริหารจัดการกิจการของวัดนั้น ๆ ต่อไป

^{๑๘๔} พระราชพุทธิญาณวงศ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์), **คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๕.

๒.๒.๔ บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่มีต่อการบริหารวัด

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่มีต่อการบริหารวัด จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่มีต่อการบริหารวัด มีระบุไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- (๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- (๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- (๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติดิฉัย คำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม^{๑๘๕}

เพื่อให้การบริหารงานวัดได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง (High Efficiency) คือให้ได้ประสิทธิผลสูง (High Effectiveness) ต้องมีการแบ่งงาน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงานแก่บุคคล หรือคณะบุคคลหน่วยรองลงไป ให้ปฏิบัติกิจกรรมหรือดำเนินโครงการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมแก่สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และตามอัธยาศัยใจคอของแต่ละท่าน หรือแต่ละกลุ่มบุคคล (Put the Right Man on the Right Job) เพื่อให้เกิดการประสานความสามัคคี และประสานประโยชน์ร่วมกันของหมู่คณะให้เกิดความสามัคคีปรองดองให้เห็นแก่ประโยชน์โดยรวม คือ ให้สำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง (Self-responsibilities) และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Mutual-Responsibilities) และให้มีความร่วมมือ (Cooperation) ประสานงาน (Coordination) และช่วยเหลือ (Assistances) ซึ่งกันและกัน^{๑๘๖} ดังนี้

^{๑๘๕} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๘๔.

^{๑๘๖} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๑.

๑. การบริหารตน

โดยนับตั้งแต่การดูแล รักษากายของตน ชื่อว่า กายบริหาร ถึงการรักษาความประพฤติ ปฏิบัติของตนทางไตรทวาร คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ตามพระธรรมพระวินัย เพื่อให้งดงาม พร้อมด้วยศีลาจารวัตร ให้สงบ เรียบร้อย ไม่มีโทษ และให้บริสุทธิ์ จากอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง^{๑๘๗} ประกอบด้วย

กายบริหาร คือ การดูแลรักษากายตน มีการทำความสะอาดร่างกาย เป็นต้น พระภิกษุ พึงต้องปฏิบัติตามพระวินัยพุทธานุญาตที่มีมาแต่สมัยพุทธกาลจนถึงทุกวันนี้ เพื่อความสะอาด เรียบร้อย และเพื่อความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ พึงเป็นไปเพื่อระงับกามฉันทะ คือ ความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย (โณฏฐัพพะ) เช่น ไม่พึงไถ่ผมยาว ไม่พืงนุ่งห่ม อย่างคฤหัสถ์ ถ่ายอุจจาระแล้วเมื่อน้ำมีอยู่พึงชำระด้วยน้ำ และภิกษุต้องชำระฟัน (สมัยก่อนต้องใช้ไม้ชำระฟัน-สมัยนี้ต้องแปรงฟัน) เป็นต้น

การบริหารกาย วาจา และจิต คือ การดูแลรักษาภิรียมารยาททางกาย และทางวาจา และการอบรมรักษาคใจของพระภิกษุ ซึ่งเป็นผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร พึงต้องปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัยพุทธานุญาต (ทั้งที่มาในพระปาฏิโมกข์ และนอกพระปาฏิโมกข์) รวมทั้งพึงต้องปฏิบัติตามขนบ คือ แบบอย่างอันภิกษุควรประพฤติปฏิบัติในกาลนั้น ๆ ในที่นั้น ๆ ในกิจนั้น ๆ แก่บุคคลนั้น ๆ เรียกว่า วัตร ให้มีความสังวรระวังในศีล อินทริย์ และสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ (สัมมา ทิฏฐิ) และความดำริชอบ (สัมมาสังกัปป) ให้เป็นผู้มีวาจาชอบ (สัมมาวาจา) มีการงานชอบ (สัมมา กัมมัตถ) และให้เป็นผู้มีอาชีวะชอบ (สัมมาอาชีโว) อันเป็นไปเพื่อความเพียรชอบ (สัมมาวายาโม) สติระลึกชอบ (สัมมาสติ) และเพื่อความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมรรค ๘ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพื่อสลัดตน ออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง อันเป็นวัตถุประสงค์สูงสุดของพระพุทธศาสนา และพึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ตามกฎและระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคมอีกโสด หนึ่ง

๒. การบริหารคน

การบริหารคนหรือการบริหารหมู่คณะที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ได้แก่ การปกครองดูแล หมู่คณะ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัย ที่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว และตามกฎหมายของบ้านเมือง ตลอดจนกฎข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การบริหารหมู่คณะนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา ให้สงบเรียบร้อย อยู่ในระเบียบ วินัย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ การพิจารณาวินิจฉัย และการตัดสินใจ (Consideration and Decision Making) การสั่งงาน (Command) และการจัดการทางด้านบุคคลากร (Personnel Management) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อยและสันติสุข

^{๑๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

๓. การบริหารงาน

การบริหารงานวัด ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การทำงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงาน รวมทั้งการตรวจงาน (Inspection) การติดตามผลงาน (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Work Evaluation) การติดต่อสื่อสาร (Communication) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่ได้มีหรือที่กำหนดไว้ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency) สูง คือให้ได้ประสิทธิผล (Effectiveness) มาก ในค่าลงทุนลงแรง (Investment) ที่ต่ำ กล่าวคือ ให้ได้ผลมากโดยประหยัด ในทำนองเดียวกันกับการบริหารกิจกรรมองค์กรสาธารณะหรือเอกชนทั้งหลาย (Public/Private Organizations) นั้นเอง แต่มีความแตกต่างกันกับการบริหารกิจกรรมขององค์กรสาธารณะหรือเอกชน อย่างชัดเจนในข้อประสิทธิผล (Effectiveness) ตามวัตถุประสงค์ (Objectives) ที่มีหรือที่กำหนดไว้ กล่าวคือ การบริหารงานวัดมุ่งดำเนินกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของบรรพชิต คือ การปฏิบัติไตรสิกขา เพื่อบรมกาย วาจา และใจ ของตนเอง และของหมู่คณะ คือ พระภิกษุสามเณรภายในวัด ให้บริสุทธิ์ ให้ห่างไกลจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้ถึงความสันติสุข คือ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ตามระดับภูมิธรรมของแต่ละท่าน จะปฏิบัติได้ และดำเนินกิจกรรมรองลงมาคือคอยแนะนำอบรมสั่งสอนสาธุชนผู้สนใจในการศึกษาสมาธิปฏิบัติให้ดำเนินไปในแนวทางแห่งความเจริญและสันติสุข ไม่ไปในแนวทางแห่งความเสื่อมที่จะเป็นโทษหรือความทุกข์เดือดร้อน โดยมีได้มุ่งผลประโยชน์หรือลาภสักการะอย่างไม่เป็นธรรม โดยมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญการปกครอง เพิ่มพิเศษจากกฎหมายของบ้านเมืองและกฎระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม^{๑๘๘}

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่มีต่อการบริหารวัด พึงยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนุญการปกครอง และถือปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองและกฎระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม โดยมีแนวทางในการบริหารการปกครอง ๓ แนวทาง คือ การบริหารตน ได้แก่ กายบริหารของภิกษุ (การดูแลรักษากายตน) และการบริหารกาย วาจา จิต (การดูแลรักษาภริยามารยาททางกายและทางวาจา และการอบรมรักษาคิดใจของพระภิกษุ) การบริหารคนหรือการบริหารหมู่คณะที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ได้แก่ การปกครองดูแลหมู่คณะ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัย ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว และตามกฎหมายของบ้านเมือง ตลอดจนทั้งกฎข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม และการบริหารงาน ได้แก่ การบริหารงานวัด โดยมุ่งดำเนินกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของบรรพชิต (การปฏิบัติไตรสิกขา เพื่อบรมกาย วาจา และใจ ของตนเอง และของหมู่คณะ) และดำเนินกิจกรรมรองลงมา คือ คอยแนะนำอบรมสั่งสอนสาธุชนผู้สนใจในการศึกษาสมาธิปฏิบัติให้ดำเนินไปในแนวทางแห่งความเจริญและสันติสุข

^{๑๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๑๒.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศาสนสมบัติ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับศาสนสมบัติ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของศาสนสมบัติ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายของศาสนสมบัติ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ บัญญัติให้ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง และศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง^{๑๘๙}

มาตรา ๔๑ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วใช้งบประมาณนั้นได้

ดังกล่าวนี้ เป็นการให้คำจำกัดความของศาสนสมบัติกลางว่า ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง คือ เป็นทรัพย์สินส่วนกลางของพระพุทธศาสนาตามพระธรรมวินัย ทรัพย์สินที่จัดเป็นศาสนสมบัติกลาง ได้แก่

๑. วัดร้างที่ได้ประกาศยุบเลิกวัดตามกฎหมายแล้ว
๒. ทรัพย์สินที่มีผู้ถวายให้แก่พระพุทธศาสนา
๓. ทรัพย์สินที่คณะสงฆ์จัดซื้อด้วยทุนศาสนสมบัติกลาง
๔. ดอกผลอันเกิดจากทรัพย์สินเหล่านี้ (ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓)
๕. ผลประโยชน์อันเกิดจากทรัพย์สินและการจัดการทรัพย์สินเหล่านี้

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของประเทศไทย ในสามสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่ศาสนาหรือพุทธศาสนาไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคลเหมือนวัดมีพระสงฆ์ ดังนั้น ทรัพย์สินที่เป็นศาสนสมบัติกลางไม่มีกฎหมายใดคุ้มครองไว้โดยชัดแจ้ง ด้วยเหตุนี้ มาตรา ๔๐ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงบัญญัติไว้ว่า การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อการนี้ (ซึ่งหมายถึงการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง) ให้ถือว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย

^{๑๘๙} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙-๔๐.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะกรรมการร่างกฎหมาย กอง ๕) ได้พิจารณาถึงปัญหาการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ตามมาตรา ๔๐ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ตามบันทึกเรื่องอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ในการตรวจสอบบัญชีโรงพิมพ์การศาสนาในขณะนั้น ปัจจุบัน คือโรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า การนี้ให้ถือว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย

พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ย่อมเห็นได้ว่า กฎหมายมีหลักการให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง แต่เนื่องจาก ศาสนสมบัติกลางไม่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย บทบัญญัติมาตรา ๔๐ วรรคสอง ดังกล่าว จึงให้ถือว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางเสียด้วย ในฐานะที่เป็นผู้จัดการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในการทำนิติกรรม และการดำเนินคดีทางศาลเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลาง แต่ก็หาได้มุ่งหมายที่จะให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางอย่างแท้จริงไม่ ดังเห็นได้จากการที่กฎหมายใช้ถ้อยคำว่า เพื่อการนี้ ให้ถือว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วย ฉะนั้น จึงเห็นว่า ศาสนสมบัติกลางไม่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือของกรมการศาสนาในขณะนั้น

มาตรา ๔๑ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางไม่ใช้งบประมาณรายจ่ายประจำปีอย่างเดียว แต่เป็นทั้งงบประมาณรายรับรายจ่ายและงบประมาณรายจ่ายรวมอยู่ในฉบับเดียวกัน ซึ่งหมายถึงหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลางประจำปีนั้น ๆ

เนื่องจากตามมาตรา ๔๖ (๓) แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา ส่งเสริมพัฒนาพระพุทธศาสนา และดูแลรักษา ศาสนสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ และอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ประกอบกับพระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๕ มาตรา ๔๒ กำหนดว่าในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้แก้ไขคำว่า กระทรวงศึกษาธิการ และ กรมการศาสนา เป็น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงเป็นผู้จัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางในนามของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเจ้าของที่แท้จริงของศาสนสมบัติกลาง คือพระพุทธศาสนาอันได้แก่สถาบันคณะสงฆ์ซึ่งมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ปกครองและดำเนินกิจการของคณะสงฆ์ตามมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งบัญญัติว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมออกบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติอันเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตามกฎหมาย จึงควรปรึกษาหารือและรับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมด้วย

การที่กฎหมายกำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ก็เป็นการให้เจ้าของศาสนสมบัติกลางที่แท้จริง ท่านได้ให้ความเห็นชอบในหลักเกณฑ์วิธีดำเนินการดูแลรักษา บริการศาสนสมบัติ ควบคุมศาสนสมบัติวัด ทำบัญชีรักษาศาสนสมบัติวัดและเงินผลประโยชน์ของวัดแต่งตั้งบุคลากรที่ดูแลรักษาและดำเนินการ จัดทำบัญชีให้เป็นรูปแบบที่เหมาะสม และจัดการ ศาสนสมบัติกลางประจำปีนั่นเอง

กฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๖ และมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดไว้เป็นหลักฐานและเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สิน นั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้น โดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วยการได้มาซึ่งที่ดินหรือสิทธิอันเกี่ยวกับที่ดิน เมื่อได้จดทะเบียนการได้มาตามกฎหมายแล้ว สำหรับวัดในเขตจังหวัดพระนคร และจังหวัดธนบุรี ให้ส่งหลักฐานการได้ไปเก็บรักษาไว้ที่กรมการศาสนา สำหรับวัดในเขตจังหวัดอื่น ให้ส่งไปเก็บรักษาไว้ ณ ที่ทำการศึกษาศาสนาจังหวัดนั้น

ข้อ ๒ การกันที่ดินซึ่งเป็นที่ดินให้เป็นที่จัดประโยชน์ จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อกรมการศาสนาเห็นชอบและได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม

ข้อ ๓ การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้องและให้เก็บรักษาทะเบียนและหนังสือ สัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัดหรือจะฝากกรมการศาสนาให้เก็บรักษาไว้ก็ได้

ข้อ ๔ การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กลบนาหรือที่วัดที่กันไว้เป็นที่จัดประโยชน์ ที่มีกำหนดระยะเวลาเช่าเกินสามปี จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา

ข้อ ๕ การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัดการดูแล รักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค

ข้อ ๖ ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือทั้งนี้ให้เจ้าอาวาส ตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง

ข้อ ๗ ในกรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือ จำเลยร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับการดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรมการศาสนาหรือศึกษาศาสนาจังหวัด ที่วัดตั้งอยู่ทราบไม่ช้ากว่า ๕ วัน นับแต่วันรับหมาย

ข้อ ๘ ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่น ๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับ การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด^{๑๙๐}

สรุปได้ว่า นิยามตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ และศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของตัวแทนนิติบุคคลของวัดนั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการ อีกประเภทหนึ่ง คือ ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วใช้งบประมาณนั้นได้

๒.๓.๒ แนวทางการจัดการทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ แนวทางการจัดการทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พระพุทธเจ้าได้ทรงแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เช่น

๑. เสนาสนคาหาปภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่จัดภิกษุให้จับจองที่พักอาศัย)
๒. ภัตตพเทศภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่จัดภิกษุไปกินนิมนต์)
๓. เสนาสนปัญญาปภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่จัดที่พักอาศัย)
๔. ภัณฑาคาริกภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่ดูแลรักษาเรือนคัล)
๕. จีวรปฏิกคากภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่รับจีวรที่หายกลวายเป็นแล้วเก็บรักษา)
๖. จีวรภาชกภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกจีวรแก่สงฆ์)
๗. ยาคูภาชกภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกข้าวต้ม)
๘. ผลภาชกภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกผลไม้)
๙. ชัชชภาชกภิกษุ (ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกของขบเคี้ยว)^{๑๙๑}

เนื่องจาก เมื่อมีพระสาวกมากขึ้นมีผู้ศรัทธาถวายสิ่งของต่าง ๆ มากขึ้น แต่พระสงฆ์มิได้มีการสะสมปัจจัย ๔ ไว้เป็นของตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีสถานที่กลางเพื่อเป็นที่สำหรับเก็บรักษาดูแล และจัดวางโครงสร้างด้านบุคคลที่จะทำหน้าที่ดูแลจัดการ แต่เป็นที่สังเกตได้ว่าในคัมภีร์ไม่มีกล่าวถึงเจ้าหน้าที่จัดการเรื่องที่ดิน และการจัดทำบัญชี เพราะที่ดินของวัดไม่มีการนำไปหาผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น และไม่มีภิกษุเจ้าที่บริหารจัดการเรื่องเงิน การบริหารจัดการจึงเป็นหน้าที่ของกัปปีการก

^{๑๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

^{๑๙๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๗/๑๕๖.

เรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินของสงฆ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการทรัพย์สินที่จัดอยู่ในปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสซ์ ซึ่งทายกถวายแก่สงฆ์ โดยภิกษุผู้รับหน้าที่บริหารจัดการทรัพย์สินของสงฆ์ ต้องได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ โดยต้องคัดเลือกภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในหน้าที่นั้นๆ ตำแหน่งหน้าที่บริหารจัดการทุกหน้าที่ ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้ง ต้องเป็นภิกษุที่มีคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ ไม่ล่าเอียงเพราะความชอบพอ ไม่ล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง ไม่ล่าเอียงเพราะความเขลา ไม่ล่าเอียงเพราะความกลัว และต้องรู้วิธีบริหารจัดการในเรื่องนั้น ๆ

คุณสมบัติ ๔ ข้อแรกเป็นคุณภาพ หรือคุณธรรมภายในตัวของผู้บริหาร ส่วนความสามารถ และเข้าใจการจัดการ เป็นคุณภาพภายนอก เช่น ทรัพย์สินส่วนเสนาสนะก็ต้องรู้ว่าเสนาสนะให้จับจองแล้วและยังไม่ให้จับจอง ภิกษุสงฆ์กับผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งต้องไปประชุมกันในเขตสีมาภิกษุผู้ฉลาดในวิธีการแต่งตั้งสวดประกาศแต่งตั้งด้วยกรรมวาจา

ในการบริหารจัดการที่พักอาศัย ภิกษุผู้มีหน้าที่ให้ภิกษุทั้งหลายจับจองเสนาสนะเป็นที่พักอาศัย ให้จับจองตามจำนวนที่นอน เมื่อที่นอนเหลือมาก ให้จับจองตามจำนวนวิหาร เมื่อวิหารเหลือมาก ก็ให้จับจองตามจำนวนบริเวณ เมื่อบริเวณเหลือมาก ก็ให้จับจองซ้ำ มีภิกษุรูปอื่นมา ไม่ปรารถนา จะให้ก็ไม่ต้องให้ ไม่พึงให้ภิกษุผู้อยู่นอกสีมาจับจองเสนาสนะ ภิกษุจับจองอยู่ในเสนาสนะ ไม่พึงหวงกันไว้ตลอดทุกเวลา ไม่พึงหวงกันไว้ได้ตลอดพรรษา ๓ เดือน ไม่พึงหวงกันไว้ตลอดฤดูกาล^{๑๔๒}

กรณีหนึ่ง มีทั้งที่ดินพื้นที่สวนพื้นที่นาของชาวบ้านและที่ดินวัดของสงฆ์ คือ ภิกษุกล่าวคำเทঁจตุเอาพื้นที่สวนหรือที่นาของผู้อื่นว่า สวนหรือนานี้เป็นของเรา เป็นการพยายามจะเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุฉลาดในการดำเนินคดีและมีพรรคพวกทำให้เจ้าของสวนหรือเจ้าของที่นา ซึ่งเห็นภิกษุดำเนินการฟ้องร้องแล้วคิดว่า ตนสามารถที่จะต่อสู้เอาสวนหรือที่นาคืนได้หรือไม่ ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากเจ้าของทอดธุระคิดว่าตนหมดกรรมสิทธิ์ในที่ดินสวนหรือที่นา ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก เมื่อมีการโจทฟ้อง ดำเนินการตัดสินคดีความในท่ามกลางสงฆ์หรือในราชตระกูล ภิกษุให้สินบนผู้ตัดสินอ้างพยานโก่งขนะความเจ้าของที่สวนหรือเจ้าของที่นา ต้องอาบัติปาราชิก แพ้ความเจ้าของที่สวนหรือเจ้าของที่นา เหตุที่ภิกษุเบียดเบียนเจ้าของที่สวนหรือเจ้าของที่นาด้วยเรื่องเทঁจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ในกรณีที่ตัดสินในท่ามกลางสงฆ์ มิใช่แต่ภิกษุที่ต่อสู้เอาที่สวนหรือที่นาเท่านั้นที่ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุทั้งหลายที่ตัดสินโก่งและภิกษุทั้งหลายที่เป็นพยานโก่ง ซึ่งร่วมดำเนินคดีทุกรูป ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุปิกหลัก ชิงเชือก ล้อมรั้ว หรือถมคันนาให้รูก้าที่นา ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อความพยายามรูก้าอีกครั้งเดียวจะสำเร็จต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อความพยายามครั้งสุดท้ายสำเร็จ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุกล่าวต่อสู้เอาพื้นที่ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากเจ้าของทอดธุระคิดว่าเราหมดกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก เมื่อมีการดำเนินคดี ภิกษุชนะความเจ้าของพื้นที่ ต้องอาบัติปาราชิก แพ้ความเจ้าของพื้นที่ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ภิกษุปิกหลัก ชิงเชือก ล้อมรั้ว หรือถมคันดินให้รูก้าพื้นที่สวน ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อพยายามรูก้าอีกครั้งเดียวจะสำเร็จ ภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อพยายามครั้งสุดท้ายสำเร็จ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก^{๑๔๓}

^{๑๔๒}ว.จ. (ไทย) ๗/๓๑๘/๑๓๕-๑๓๖.

^{๑๔๓}ว.มหา. (ไทย) ๑/๑๐๓-๑๐๕/๘๖-๘๘.

มีเรื่องที่ภิกษุเฝ้าที่ดินที่ตนมีกรรมสิทธิ์ร่วมด้วย ความว่า ภิกษุกล่าวต่อเฝ้าวิหารต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของ(ภิกษุสงฆ์)เกิดความสงสัย ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากเจ้าของ (ภิกษุสงฆ์) ทอดธุระคิดว่าเราหมดกรรมสิทธิ์ในวิหาร ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก เมื่อมีการดำเนินคดี ภิกษุชนะความเจ้าของวิหาร ต้องอาบัติปาราชิก แพ้ความเจ้าของวิหาร ต้องอาบัติถุลลัจจัย การต่อเฝ้าวิหารอันเป็นที่พักอาศัยในที่นี้ รวมเฝ้าที่ดินด้วย เพราะวิหารตั้งอยู่บนพื้นดิน กรณีตัวอย่างนี้ เป็นถ้อยคำที่เป็นไปตามถ้อยคำที่ใช้ในกรณีภิกษุเฝ้าที่สวนที่นาของชาวบ้าน พระอรรถกถาจารย์และพระฎีกาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า ภิกษุต่อเฝ้าวัด หมายถึงภิกษุต่อเฝ้าวิหาร บริเวณ อาวาส ทั้งใหญ่ (กว้าง) และเล็ก (แคบ) ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทายกถวายภิกษุทั้งหลายเจาจงสงฆ์ในทิศทั้ง ๔ การต่อเฝ้าไม่ขึ้น ภิกษุไม่สามารถแยก(แบ่ง)ถือกรรมสิทธิ์ เพราะภิกษุทั้งปวงที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ยังไม่ทอดกรรมสิทธิ์^{๑๙๔}

มีเรื่องที่ภิกษุไปถือเอาทรัพย์สินที่มีเจ้าของ เป็นเหตุให้พระพุทธรูปเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทกำหนดโทษเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น เวลาเกิดมีพระภิกษุกระทำความผิดก่อเรื่องเสียหายขึ้นมา ประชาชนที่รู้เห็นเหตุการณ์ก็จะพากันโจษขาน จนเรื่องทราบไปถึงพุทธสำนัก เช่นเรื่องของท่านพระธนิยะใช้เล่ห์หลวงลักไม้ที่แปรรูปแล้วซึ่งเก็บไว้ซ่อมแซมเมืองในมคธรัฐ

ท่านพระธนิยะได้อ้างว่า เมื่อคราวที่พระเจ้าพิมพิสาร ขึ้นครองราชย์พระองค์ได้ประกาศว่า หญ้าไม้และน้ำ ข้าพเจ้าขอถวายแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ขอให้ใช้สอยตามสบายเถิด พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า โยมจำได้ แต่ที่โยมประกาศไปนั้นหมายถึงสมณพราหมณ์ที่มีอายุมีความยำเกรงความเสียหาย และโยมหมายถึงหญ้าไม้ที่ไม่มีเจ้าของในป่า ไม่ใช่ไม้ที่ตัดเก็บไว้ซ่อมแซมพระนคร ความผิดครั้งนี้ มีโทษถึงถูกจับประหารหรือถูกจับขังคุก แต่พระเจ้าพิมพิสารมิได้ทรงเอาผิด รับสั่งว่า พระองค์จะสั่งประหารสั่งจองจำหรือสั่งขับไล่บรรพชิตได้อย่างไร ท่านรอดตัวเพราะชนของท่าน แต่ท่านอย่ากระทำอย่างนี้อีกเด็ดขาด^{๑๙๕}

พระพุทธรูปเจ้าทรงตั้งมาตिका คือ หัวข้อแห่งทรัพย์สิน ซึ่งกำหนดแบ่งเป็น ๓๐ ประเภท ได้แก่

๑. ภูมิภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในแผ่นดิน
๒. ถลภุจ ทรัพย์สินที่อยู่บนบก
๓. อากาศภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในอากาศ
๔. เวหาสภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในที่แจ้ง
๕. อุทกภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในน้ำ
๖. นาวภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในเรือ
๗. ยานภุจ ทรัพย์สินที่อยู่ในยาน

^{๑๙๔} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓๖๘.

^{๑๙๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๘/๗๔-๗๘.

๘. การัญจน์ ทรัพย์ที่นำติดตัวไปได้
๙. อารามัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในสวน
๑๐. วิหารัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในวัด (หมายถึงสมบัติของวัด)
๑๑. เขตตัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในนา
๑๒. วตัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในพื้นที่
๑๓. คามัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในหมู่บ้าน
๑๔. อรัญจน์ ทรัพย์ที่อยู่ในป่า
๑๕. อุทกํ น้ำ
๑๖. ทนตโปณํ ไม้ชำระฟัน
๑๗. วนปปติ ตันไม้เจ้าป่า
๑๘. หรณกํ ทรัพย์ที่มีผู้นำไป
๑๙. อุปนิธิ ทรัพย์ที่เขาฝากไว้
๒๐. สุขกฆาตํ ด้านภาษี
๒๑. ปาโณ สัตว์มีชีวิต
๒๒. อปทํ สัตว์ไม่มีเท้า
๒๓. ทวิปทํ สัตว์ ๒ เท้า
๒๔. จตุปปทํ สัตว์ ๔ เท้า
๒๕. พหุปปทํ สัตว์มีเท้ามาก
๒๖. โอรโก ภิกษุผู้สั่ง
๒๗. โอรโก ภิกษุผู้รับของฝาก
๒๘. สัวิธาวหาโร การชักชวนกันไปลัก
๒๙. สงเกตกมมํ การนัดหมาย
๓๐. นิमितตกมมํ การทำนิมิต^{๑๙๖}

^{๑๙๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๓/๘๒.

บรรดาทรัพย์สินทั้งหมดนั้น ทรัพย์สินที่อยู่ในที่แจ้ง พอใช้เป็นเกณฑ์กำหนดปรับโทษภิกษุ ถือเอาทรัพย์สินของสงฆ์ คือ ภิกษุมิได้ยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่คล้องไว้บนเตียงหรือตั้ง ห้อยไว้บนราวจิ้วร สายระเดียง ที่เดือยผา ที่เครื่องแขวนรูปางช้างหรือที่ต้นไม้ โดยที่สุดแม้นเบงเชิงรองบาตร ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหวต้องอาบัติอุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก มีประเด็นที่ใช้เป็นเกณฑ์กำหนดปรับโทษภิกษุที่ถือเอาทรัพย์สินที่เขาเก็บไว้ในวัดโดยฐานะ ๔ คือ ผิงอยู่ในแผ่นดิน ตั้งอยู่บนพื้นดิน ลอยอยู่ในอากาศ แขนงอยู่ในที่แจ้ง ภิกษุมิได้ยจิตคิดจะลักทรัพย์ดังกล่าว ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติอุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุก้าวตู่เอาที่วัด ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ (สงฆ์ผู้เป็น)เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติอุลลัจจัย หาก (สงฆ์ผู้เป็น) เจ้าของทอดธุระว่า จะไม่เป็นของเรา ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุเมื่อดำเนินคดี ชะนะความเจ้าของ ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อดำเนินคดีแพ้นความ ต้องอาบัติอุลลัจจัย

มีประเด็นเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ คือพื้นที่วัดที่มีทรัพย์สินที่เขาเก็บไว้ โดยฐานะ ๔ คือ ผิงอยู่ในแผ่นดิน ตั้งอยู่บนพื้นดิน ลอยอยู่ในอากาศ แขนงอยู่ในที่แจ้ง ภิกษุมิได้ยจิตคิดจะลักทรัพย์นั้น หาเพื่อนไปด้วยหรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไหว ต้องอาบัติอุลลัจจัย ทำให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก มีประเด็นเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ภิกษุรับฝากของ เป็นสิ่งของที่ผู้อื่นให้เก็บภิกษุไว้ ภิกษุรับฝากของ เมื่อเจ้าของทวงว่า “จงคืนทรัพย์สินให้แก่ข้าพเจ้า” ปฏิเสธว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้รับไว้” ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติ อุลลัจจัย หากเจ้าของทอดธุระว่า จะไม่คืนให้เรา ต้องอาบัติปาราชิกภิกษุเมื่อดำเนินคดี ชะนะความเจ้าของ ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อดำเนินคดี แพ้นความ ต้องอาบัติอุลลัจจัย^{๑๙๗}

สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงตั้งมาติกา หัวข้อแห่งทรัพย์สิน ซึ่งกำหนดแบ่งเป็น ๓๐ ประเภท ได้แก่ ทรัพย์สินที่อยู่ในแผ่นดิน ทรัพย์สินที่อยู่บนบก ทรัพย์สินที่อยู่ในอากาศ ทรัพย์สินที่อยู่ในที่แจ้ง ทรัพย์สินที่อยู่ในน้ำ ทรัพย์สินที่อยู่ในเรือ ทรัพย์สินที่อยู่ในยาน ทรัพย์สินที่นำติดตัวไปได้ ทรัพย์สินที่อยู่ในสวน ทรัพย์สินที่อยู่ในวัด ทรัพย์สินที่อยู่ในนา ทรัพย์สินที่อยู่ในพื้นที่ ทรัพย์สินที่อยู่ในหมู่บ้าน ทรัพย์สินที่อยู่ในป่า น้ำ ไม้ชำระฟัน ต้นไม้เจ้าป่า ทรัพย์สินที่มีผู้นำไป ทรัพย์สินที่เขาฝากไว้ ด้านภาชี สัตว์มีชีวิต สัตว์ไม่มีเท้า สัตว์ ๒ เท้า สัตว์ ๔ เท้า สัตว์มีเท้ามาก ภิกษุผู้สั่ง ภิกษุผู้รับของฝาก การชักชวนกันไปลัก การนัดหมาย และการทำนิมิต แล้วทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งให้ดูแลรักษาและแจกภัต ๕ ประการ คือ ไม่ล่าเอียง เพราะความชอบพอ ไม่ล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง ไม่ล่าเอียงเพราะความเขลา ไม่ล่าเอียงเพราะความกลัว และต้องรู้วิธีบริหารจัดการในเรื่องนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแต่งตั้งภิกษุเป็นผู้บริหารจัดการเรื่องการเงิน มีแต่ทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม เรื่องเงินนั้นพิจารณาตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ เป็นหน้าที่ของอารามิกชน คือ คนวัด ในปัจจุบันเรียกว่า ไวยาวัจกร

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มี พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ) วัดหนองหอย (พระอารามหลวง) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ พื้นที่เขตการปกครองระดับตำบลออกเป็น ๑๕ ตำบล^{๑๔๘} ดังนี้

๑. ตำบลหน้าเมืองเขต ๑ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๙๒ รูป
๒. ตำบลหน้าเมืองเขต ๒ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๑ รูป
๓. ตำบลท่าราบ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๙ รูป
๔. ตำบลเจดีย์หัก-โคกหม้อ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๘๕ รูป
๕. ตำบลพงสวาย-บางป่า มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๓ รูป
๖. ตำบลสามเรือน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๑ รูป
๗. ตำบลคู่งกระถิน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๗ รูป
๘. ตำบลคู่งน้ำวน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๓๖ รูป
๙. ตำบลคูบัว มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๕๐ รูป
๑๐. ตำบลอ่างทอง มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๗ รูป
๑๑. ตำบลดอนตะโก มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๔ รูป
๑๒. ตำบลเกาะพลับพลา-เจดีย์หัก มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๗๘ รูป
๑๓. ตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๐ รูป
๑๔. ตำบลหินกอง มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๙ รูป
๑๕. ตำบลน้ำพุ-ห้วยไผ่ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๖ รูป^{๑๔๙}

สรุปได้ว่า ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มี พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ) วัดหนองหอย (พระอารามหลวง) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ โดยจำแนกพื้นที่เขตการปกครองระดับตำบลออกเป็น ๑๕ ตำบล และมีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๘๖๘ รูป

^{๑๔๘} วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๑๔๙} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ จากงานวิจัยของนักวิจัยที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พระปลัดมนต์ดก สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๐๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕๐ มีวุฒิการศึกษาทางโลก ระดับประถมศึกษา จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๐๐ และ (๒) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในอำเภอดำเนินสะดวก โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗) ส่วนในด้านที่เหลือคือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง^{๒๐๐}

พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากสองด้านคือ ด้านการปกครองและด้านการศาสนศึกษา ส่วนด้านอื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิศึกษานักธรรมและตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^{๒๐๑}

^{๒๐๐} พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

^{๒๐๑} พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระภพ สุนทรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ (๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมและตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และ (๓) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี คือ ควรเพิ่มมาตรการ กวดขัน ในการดูแลเพื่อให้พระภิกษุสามเณรในสังกัดอยู่ในระเบียบตึ๊งามและเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ทั้งนี้ภายใต้พระวินัยบัญญัติกฎหมายอาญาและระบียบแบบแผนอันดีของพระสังฆาธิการผู้ปกครอง ควรมีการอบรมในทุกอาทิตย์เพื่อบอกประโยชน์และคุณค่าของการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด และควรมีมาตรการในการดูแล ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรจัดหาทุนในการช่วยเหลือให้เป็นระบบและมีผู้ดูแลอย่างชัดเจนและเข้มแข็ง เพื่อการประสานงานที่ดี ควรมีเอกสารในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอและทั่วถึงต่อพุทธศาสนิกชนที่มีความต้องการ ควรมีการเพิ่มที่พักอาศัยให้เพียงพอ และควรมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ^{๒๐๒}

พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔ ส่วนด้านอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกด้าน และ (๒) ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง ^{๒๐๓}

^{๒๐๒} พระภพ สุนทรธมโม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๒๐๓} พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

เกรียงไกร จันทะแจ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียน สัตยาไส จังหวัดลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารและครู ด้านปัจจัยนำเข้า สภาพแวดล้อมโรงเรียนสะอาด ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบสงบเอื้อต่อการเรียนการสอน ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ บุคลากรมีประสบการณ์ในการสอนตามหลักไตรสิกขาที่แตกต่างกัน รูปแบบวิธีการสอนของแต่ละคนจึงไม่เหมือนกัน โดยมีข้อเสนอแนะให้ฝึกอบรมไตรสิกขาแก่บุคลากรโดยเน้นที่การปฏิบัติจริงและจัดทำคู่มือการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ขณะที่ด้านกระบวนการ พบว่าโรงเรียนจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรทั้งนักเรียน ครูและผู้บริหาร ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ ครูและผู้บริหารมีความเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนแต่ขาดการประสานสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนในลักษณะที่เป็นโรงเรียนและชุมชนวิถีพุทธ โดยเสนอแนะให้นำนักเรียนร่วมทำกิจกรรมของวัดและชุมชนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และเจตคติที่ดีต่อกัน สำหรับด้านผลผลิตนั้นโรงเรียนจัดกิจกรรมการพัฒนากาย ศิล จิตและปัญญาอยู่เสมอส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ยังไม่มีเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา^{๒๐๔}

ชุตติกาญจน์ ผลบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ตามแนวตะวันตกมีแนวคิดสำคัญคือการมองแบบแยกส่วนของธรรมชาติและพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ การเรียนรู้จึงหมายถึงความต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ โดยเน้นให้ความสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สามารถแก้ไขหรือเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้ เป้าหมายของการเรียนรู้จึงเน้นการพัฒนาที่สัมพันธ์กับวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการของตนในการดำเนินชีวิต ส่วนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนามีแนวคิดสำคัญคือการมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เน้นความสำคัญที่การพัฒนาบุคลิกทั้งพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา โดยมีเป้าหมายคือความเข้าใจในสิ่งที่ตนเป็นและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติตามความเป็นจริง จนสามารถพัฒนาตนสู่ความเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งหลายกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในที่สุด การจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดปัญญานันทาราม ซึ่งเป็นองค์กรวัดที่มีความโดดเด่นด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยมีแนวคิดการจัดการเรียนรู้คือการสร้างความดีเพื่อควบคุมคนเก่ง โดยมีเป้าหมายคือการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา^{๒๐๕}

^{๒๐๔} เกรียงไกร จันทะแจ่ม, “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

^{๒๐๕} ชุตติกาญจน์ ผลบุตร, “การจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

พระชาติรี ชูตินธโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๒.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับน้อยที่สุดคือ ด้านวิชาการ โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๒.๓๙ ส่วนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ ด้านสถานที่ศึกษา ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านบุคลากรการศึกษา และด้านงบประมาณ อยู่ระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๒.๖๒, ๒.๗๑, ๒.๖๙ และ ๒.๙๔ ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยด้านหน่วยงานภาครัฐ ปัจจัยด้านองค์กรเอกชน และปัจจัยด้านชุมชนมีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ โดยที่ปัจจัยด้านหน่วยงานภาครัฐ ปัจจัยด้านองค์กรเอกชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง และปัจจัยด้านชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ผลวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ว่า ปัญหาด้านคณะสงฆ์นั้น มีอุปสรรคคือ คณะสงฆ์มีการจัดการสัมมนาหรือมีการอบรมให้แก่พระภิกษุผู้เป็นพระปริยัติธรรมน้อยเกินไป กล่าวคือ ไม่ค่อยมีการอบรมทางด้านวิชาการมากนัก ปัญหาด้านบุคคล มีอุปสรรคคือ บุคลากรทางการศึกษายังคงยึดติดรูปแบบทางตำรามากเกินไป ขาดการสอนทางด้านการวิเคราะห์ตามสถานการณ์จริง และปัญหาด้านชุมชน มีอุปสรรคคือ ประชาชนในชุมชนไม่มีความเข้าใจในความสำคัญของการที่พระสงฆ์มีการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการศึกษายุคปัจจุบัน^{๒๐๖}

พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษา ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นว่ายู่ในระดับมาก และผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร คือ ด้านหลักสูตร ควรปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรให้ได้คุณภาพและเหมาะสมกับผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับผู้เรียน ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น และปรับปรุงหนังสือเรียนให้ได้มาตรฐาน ด้านการเรียนการสอน ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรกำหนดเวลาในการวัดผลประจำเดือนให้เหมาะสม^{๒๐๗}

^{๒๐๖} พระชาติรี ชูตินธโร, “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๒๐๗} พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระมหาวีจัก กิตติวัฒนโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ และด้านสื่อการสอน อยู่ในระดับมาก และผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และระดับชั้นที่กำลังศึกษา ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เกิดความแตกต่างกันได้^{๒๐๘}

พระครูวินัยธรรมชาย สุวิชาโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน และ (๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอื่นๆ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๐๙}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อได้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการจัดการของแต่ละองค์การหรือหน่วยงานมีความแตกต่างกันไปตามบริบทนั้น ๆ เช่น องค์การภาครัฐ องค์การภาคเอกชน องค์การที่ไม่แสวงหากำไร ฯลฯ แต่ในการบริหารจัดการของทุก ๆ องค์การหรือหน่วยงาน ล้วนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มุ่งดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่นเอง

^{๒๐๘} พระมหาวีจัก กิตติวัฒนโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๒๐๙} พระครูวินัยธรรมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนสมบัติของวัด

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนสมบัติของวัด จากงานวิจัยของนักวิจัยที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

พระอภินิษฐ์ สิริปณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๙๓) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ (๒) ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับการขาดการดูแลเอาใจใส่ ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร^{๒๑๐}

พระสมุห์เอก ชินวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ: กรณีศึกษาวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชาอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านสภาพแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในด้านรูปแบบพิธีการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในด้านความเชื่อ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในด้านความต้องการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และ (๒) ผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นแตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ การศึกษา รายได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนเพศของประชาชนต่างกัน การมีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณูปการไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๒๑๑}

^{๒๑๐} พระอภินิษฐ์ สิริปณฺโณ, “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^{๒๑๑} พระสมุห์เอก ชินวโร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ: กรณีศึกษาวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชาอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระมหาดิล ปิยธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษางานนวัตรกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)” ผลการวิจัยพบว่า งาน นวัตรกรรมในทางพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เสนาสนะ ซึ่งมีทั้งทรงอนุญาต เช่น วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ เป็นต้นและไม่ทรงอนุญาต เช่น การสร้าง เสนาสนะ มีพื้นที่อันสงฆ์มิได้แสดงที่ให้ก่อน เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เป็นผู้ชำนาญในด้านการก่อสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถาน ด้านสาธารณประโยชน์ ด้านศิลปหัตถกรรม เช่น ความชำนาญในงานจักสานสำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น กระติบข้าว ไซ ตระกร้า กระบุง เป็นผู้นำจิตวิญญาณ ผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปหัตถกรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมด้านศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ท่านเป็นครูสอนพระภิกษุสามเณร ชาวบ้านทั่วไป เยาวชน และผู้สูงอายุ เสมอกัน ที่ทำมากกว่าบทบาทที่กล่าวคือ ท่านให้โอกาสศึกษาวิชาชีพแก่ทุก ๆ คนในชุมชนตามที่แต่ละคนต้องการเรียนรู้ ส่วนผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ด้วยการสร้างศาสนวัตถุ เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ วิหาร ก่อประโยชน์แก่ชาวพุทธในตำบลป่าสัก^{๒๑๒}

พระมหาวิรัช มหาวิโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารจัดการ (๒) ผลการเปรียบเทียบระหว่างสถานภาพส่วนบุคคลกับการจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิ การศึกษามัธยม วุฒิการศึกษาทางธรรมและตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต่อการจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทุกด้าน และ (๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ไว้รองรับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น ควรพัฒนาความรู้ด้านการทำทะเบียนวัสดุอุปกรณ์ให้แก่บุคลากรผู้รับผิดชอบ ควรมีการปรับเปลี่ยนการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายให้สอดคล้องกับรายรับเป็นราย และควรมีการอบรมสัมมนาพระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นเพื่อพัฒนาศักยภาพในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานตามแผนงานที่มีประสิทธิภาพ^{๒๑๓}

^{๒๑๒} พระมหาดิล ปิยธมโม, “การศึกษางานนวัตรกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^{๒๑๓} พระมหาวิรัช มหาวิโร, “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูเวฬุวันพัฒนาร (ชัยวัฒน์ ชุตินฺธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการ ของพระสังฆาธิการ อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ พบว่าด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะ พระสังฆาธิการและพระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ และผลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการพบว่า ในด้านปัจจัยส่วนบุคคลพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา การศึกษาที่มากกว่าหรือสูงกว่า ย่อมสามารถบริหารจัดการ งานสาธารณูปการได้ มีประสิทธิภาพมากกว่า และผู้ที่มิได้ทำหน้าที่โดยตรงก็สามารถบริหารจัดการงานสาธารณูปการได้มีประสิทธิภาพมากกว่าผู้ที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ ในด้านประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการนั้น พระสังฆาธิการควรมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ด้วยการศึกษาคูณาน สอบถามจากท่านผู้รู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่งานของตน ในด้านปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพ อันได้แก่ภาวะผู้นำ นั้น พระสังฆาธิการควรมีความรู้ความสามารถวิสัยทัศน์และความยุติธรรมพร้อม จึงจะทำให้งานเกิด ประสิทธิภาพได้ ในด้านปัญหาอุปสรรคและแนวทางการบริหารจัดการงานสาธารณูปการ ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบันนั้น ควรหาที่ปรึกษาที่มีความชำนาญและช่างที่มี คุณภาพ ผู้บริหารควรสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะก่อน ผู้นำควรเป็นผู้ฝึกตนให้มีสมาธิจิต มั่นคง มีศรัทธาในการทำงาน งานจึงสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (๔) ข้อเสนอแนะในการบริหาร จัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงาน สาธารณูปการ คือ ด้านประสิทธิภาพ ควรกำหนดนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน มีการ ควบคุมดูแลติดตามประเมินผลงานอย่างสม่ำเสมอ และมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม และในด้าน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการ ควรมีการดำเนินงาน ด้วยความเสมอภาคไม่เห็นแก่พวกพ้อง ทำงานด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์แก่วัดและพระศาสนา ให้มีการสอบสวนด้วยดีเมื่อมีความผิดพลาดในการทำงานเกิดขึ้นเพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน ควรพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาก่อนที่จะมีการแก้ไขปัญห^{๒๑๔}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆาธิการระดับวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส ซึ่งสาธารณูปการของวัดนี้ หมายรวม การกิจ ๓ ประการ คือ การบูรณะและพัฒนาวัด การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะ และการ ดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด โดยนัยนี้ การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง (วัด ในพระพุทธศาสนา) ทั้งที่เป็นสังฆาริทธิ์ทรัพย์ และอสังฆาริทธิ์ทรัพย์ให้เป็นไปด้วยดี จำเป็นต้องอาศัย ปัจจัยนำเข้าในกระบวนการบริหารจัดการอย่างน้อย ๔ ประการ ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และการจัดการ

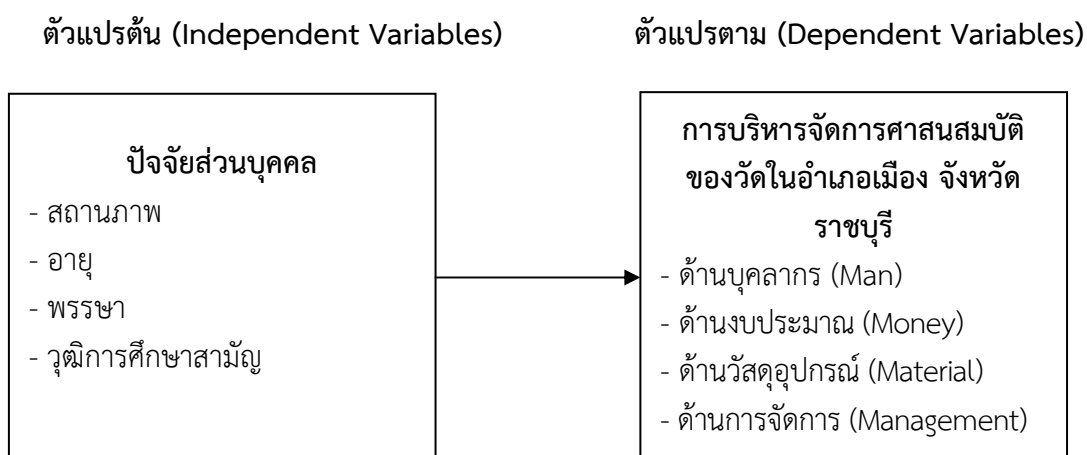
^{๒๑๔} พระครูเวฬุวันพัฒนาร (ชัยวัฒน์ ชุตินฺธโร), “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการ บริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านบุคลากร (Man) (๒) ด้านงบประมาณ (Money) (๓) ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) และ (๔) ด้านการจัดการ (Management)

ภาพที่ ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากร (Population) ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) หาขนาดโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร^๒ ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ หรือระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

สูตร
$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e คือ เปอร์เซนต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)

แทนค่า
$$n = \frac{956}{1 + 956(0.05)^2}$$

$$= 282 \text{ รูป}$$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๘๒ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๒๘๒ รูป ออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร
$$n_i = \frac{N_i}{N} \times n$$

เมื่อ n_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย

N_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

N คือ จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย

n คือ จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระภิกษุ ตำบลหน้าเมือง เขต ๑ จำนวน ๑๐๓ รูป ได้แก่

$$n_i = \frac{282}{956} \times 103$$

$$= 30 \text{ รูป}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุ ตำบลหน้าเมือง เขต ๑ คือ ๓๐ รูป

รายละเอียดจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ ๓.๑

^๓กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์ และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล

ที่	ตำบลคณะสงฆ์	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	ตำบลหน้าเมืองเขต ๑	๑๐๓	๓๐
๒	ตำบลหน้าเมืองเขต ๒	๖๔	๑๙
๓	ตำบลท่าราบ	๕๕	๑๖
๔	ตำบลเจดีย์หัก-โคกหม้อ	๘๖	๒๕
๕	ตำบลพงสวาย-บางป่า	๔๔	๑๓
๖	ตำบลสามเรือน	๗๓	๒๒
๗	ตำบลคู้กระถิ่น	๔๙	๑๔
๘	ตำบลคู้น้ำวน	๔๗	๑๔
๙	ตำบลคูบัว	๕๘	๑๗
๑๐	ตำบลอ่างทอง	๕๓	๑๖
๑๑	ตำบลดอนตะโก	๗๔	๒๒
๑๒	ตำบลเกาะพลับพลา-เจดีย์หัก	๖๕	๑๙
๑๓	ตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา	๕๓	๑๖
๑๔	ตำบลหินกอง	๕๗	๑๗
๑๕	ตำบลน้ำพุ-ห้วยไผ่	๗๕	๒๒
รวม		๙๕๖	๒๘๒

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูศรีธรรมวาที

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูสถิตญาณคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔. พระครูสุวรรณวิหารการ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๕. พระครูอนุกุลวิมลกิจ

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี

๗. นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์

ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระสมุทรชิโรโสภณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระมหากังवाल อธิธมโม, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ดร.ปณณธร เขียวชัยพลฤกษ์	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๖๐-๑.๐๐

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระภิกษุที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๔๘๓

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษานักธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

ด้านบุคลากร (Man) มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

ด้านงบประมาณ (Money) มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

ด้านการจัดการ (Management) มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม ในพื้นที่เป้าหมาย

๒. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑. ขอหนังสืออนุเคราะห์การสัมภาษณ์จากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๒. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบมีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี นี้ กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
t	แทน	ค่าสถิติพิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)
F	แทน	ค่าสถิติพิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)
SS	แทน	ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)
df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Sig	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)
*	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕
**	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์ จำนวน ๒๘๒ รูป และข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป/คน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๒๘๒)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)	๗๐	๒๔.๘๒
พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)	๒๑๒	๗๕.๑๘
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๕๘.๑๖
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๘.๘๗
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๑๗.๗๓
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๑๒.๐๖
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๓.๑๙
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๓. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๗๓.๐๕
๕-๑๐ พรรษา	๘	๒.๘๔
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๔.๖๑
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๑๙.๕๐
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๗๑.๖๓
ปริญญาตรี	๖๓	๒๒.๓๔
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๖.๐๓
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง) จำนวน ๒๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๑๘ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๖๔ คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๑๖ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๐๖ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๐๕ และมีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๓

๔.๒ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

(n = ๒๘๒)

ที่	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านบุคลากร	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก
๒	ด้านงบประมาณ	๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก
๓	ด้านวัสดุอุปกรณ์	๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก
๔	ด้านการจัดการ	๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก
ภาพรวม		๓.๘๐	๐.๗๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านบุคลากร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการจัดการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านบุคลากร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ	๔.๐๘	๐.๗๖๕	มาก
๒	มีการแต่งตั้งพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแต่ละประเภท	๓.๙๐	๐.๗๘๘	มาก
๓	มีการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ในเรื่องคุณค่าของศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณร	๓.๘๔	๐.๘๙๒	มาก
๔	มีการสอดแทรกสาระเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัดในการประชุมพระภิกษุสามเณรในวัด	๓.๘๗	๐.๘๘๑	มาก
๕	มีการรณรงค์ให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติของวัด	๓.๙๑	๐.๘๓๙	มาก
๖	มีการให้รางวัลแก่พระภิกษุสามเณรที่ดูแลรักษาศาสนสมบัติของตามสมควร	๓.๗๖	๑.๐๑๕	มาก
๗	มีกฎระเบียบ มีการลงโทษ ตามสมควรแก่พระภิกษุสามเณรที่สร้างความเสียหายแก่ศาสนสมบัติของวัดโดยเจตนา	๓.๘๗	๐.๘๘๔	มาก
๘	มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด	๓.๗๔	๐.๙๘๘	มาก
รวม		๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๘ มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านงบประมาณ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการจัดหางบประมาณสำหรับอนุรักษ์ศาสนสมบัติของวัด	๓.๗๙	๐.๙๖๙	มาก
๒	มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงบประมาณสำหรับอนุรักษ์รักษาศาสนาสมบัติของวัด	๓.๖๗	๐.๙๐๑	มาก
๓	มีการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความถูกต้องและเหมาะสม	๓.๗๒	๑.๐๓๑	มาก
๔	มีการจัดทำบัญชีงบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดเป็นประจำทุกปี	๓.๗๗	๐.๙๔๒	มาก
๕	มีการตรวจสอบการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความโปร่งใส	๓.๘๐	๐.๙๓๑	มาก
๖	มีการรายงานการจัดทำบัญชีงบประมาณประจำปีแก่เจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น	๓.๘๓	๐.๙๐๒	มาก
๗	มีการแจ้ง/ประกาศให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้รับรู้เกี่ยวกับงบประมาณประจำปี	๓.๗๕	๑.๐๑๑	มาก
๘	มีการจัด/ดูแลเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบัญชีวัด	๓.๙๑	๐.๘๐๐	มาก
รวม		๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๘ มีการจัด/ดูแลเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบัญชีวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงบประมาณสำหรับอนุรักษ์รักษาศาสนาสมบัติของวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านวัสดุอุปกรณ์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้งาน	๓.๙๒	๐.๘๐๕	มาก
๒	มีการจัดทำบัญชีแยกประเภทวัสดุอุปกรณ์	๓.๗๒	๐.๙๐๓	มาก
๓	มีการตรวจสอบคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมต่อการใช้งานอยู่เสมอ	๓.๗๗	๐.๘๓๑	มาก
๔	มีการจัดเจ้าหน้าที่ประจำสำหรับดูแลความสะอาดวัสดุอุปกรณ์	๓.๗๕	๐.๘๖๖	มาก
๕	มีการอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ	๓.๘๒	๐.๘๕๓	มาก
๖	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษา และจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์	๓.๘๕	๐.๘๐๐	มาก
๗	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลการเบิก-จ่าย วัสดุอุปกรณ์	๓.๘๓	๐.๘๓๘	มาก
๘	มีการจัดทำอาคารสถานที่สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นสัดส่วน	๓.๗๙	๐.๙๒๘	มาก
รวม		๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้งาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการจัดทำบัญชีแยกประเภทวัสดุอุปกรณ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านการจัดการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร	๓.๘๑	๐.๙๒๐	มาก
๒	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร	๓.๗๓	๑.๐๑๔	มาก
๓	มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด	๓.๗๖	๑.๐๒๑	มาก
๔	มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาศาสนสมบัติ	๓.๖๕	๑.๐๙๓	มาก
๕	มีการจัดทำรหัสแยกประเภทศาสนสมบัติไว้อย่างชัดเจน	๓.๖๖	๑.๑๑๒	มาก
๖	มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด	๓.๘๔	๐.๘๕๒	มาก
๗	มีแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นรูปธรรม	๓.๗๖	๐.๘๕๑	มาก
๘	มีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือพัฒนาในวงรอบถัดไป	๓.๗๔	๐.๘๘๔	มาก
รวม		๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๖ มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาศาสนสมบัติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ตามสมมติฐานการวิจัย ได้แก่

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๑	๐.๗๑๕	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๙๐	๐.๗๑๕	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๐	๐.๗๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๑	๐.๗๑๕	-๓.๙๘๙**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๙๐	๐.๗๑๕		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๗	๐.๗๕๗	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๙๗	๐.๗๒๙	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๗	๐.๗๕๗	-๔.๐๑๖**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๙๗	๐.๗๒๙		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๐	๐.๘๒๘	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๕๐	๐.๘๒๘	-๓.๔๘๘**	๐.๐๐๑
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๖๑	๐.๖๘๐	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๗	๐.๗๔๓	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑

ตารางที่ ๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๖๑	๐.๖๘๐	-๒.๕๕๓*	๐.๐๑๑
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๗	๐.๗๔๓		

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๓๔	๐.๙๕๐	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๘	๐.๘๒๐	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗๕

ตารางที่ ๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๐	๓.๓๔	๐.๙๕๐	-๔.๕๖๖**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๒	๓.๘๘	๐.๘๒๐		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๔.๐๒	๐.๖๒๕	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๖๒	๐.๙๕๘	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๓.๕๐	๐.๗๘๘	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๓.๔๕	๐.๖๙๔	ปานกลาง
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๓.๓๔	๐.๑๒๑	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๐	๐.๗๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๙.๑๘๙	๔	๔.๗๙๗	๑๐.๐๕๕**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๓๒.๑๕๙	๒๗๗	๐.๔๗๗		
รวม	๑๕๑.๓๔๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	อายุ				
	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
	$\bar{X}$				
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๒				
๓๑-๔๐ ปี	๓.๖๒				
๔๑-๕๐ ปี	๓.๕๐				
๕๑-๖๐ ปี	๓.๔๕				
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๓๔				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๔.๑๒	๐.๖๔๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๗๒	๐.๗๗๗	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๓.๕๘	๐.๘๐๖	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๓.๓๕	๐.๗๘๖	ปานกลาง
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๓.๔๒	๐.๒๑๗	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๕.๗๙๙	๔	๖.๔๕๐	๑๓.๒๗๖**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๓๔.๕๗๔	๒๗๗	๐.๔๘๖		
รวม	๑๖๐.๓๗๓	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๑๒	๓.๗๒	๓.๕๘	๓.๓๕	
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๒		๐.๔๐**	๐.๕๔**	๐.๗๗**	๐.๗๐**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๗๒			๐.๑๔	๐.๓๗**	๐.๒๐
๔๑-๕๐ ปี	๓.๕๘				๐.๒๓	๐.๑๖
๕๑-๖๐ ปี	๓.๓๕					-๐.๐๗
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๔๒					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๓.๙๖	๐.๖๘๓	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๖๐	๐.๑๔๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๓.๕๒	๐.๗๙๖	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๓.๕๗	๐.๗๔๔	มาก
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๓.๒๑	๐.๗๐๒	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๔.๑๖๕	๔	๓.๕๔๑	๖.๑๐๒**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๖๐.๗๕๙	๒๗๗	๐.๕๘๐		
รวม	๑๗๔.๙๒๔	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๓.๙๖	๓.๖๐	๓.๕๒	๓.๕๗	
๒๐-๓๐ ปี	๓.๙๖		๐.๓๖**	๐.๔๔**	๐.๓๙**	๐.๗๕**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๖๐			๐.๐๘	๐.๐๓	๐.๓๙
๔๑-๕๐ ปี	๓.๕๒				-๐.๐๕	๐.๓๑
๕๑-๖๐ ปี	๓.๕๗					๐.๓๖
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๒๑					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๓.๙๘	๐.๖๗๔	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๖๓	๐.๘๑๒	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๓.๕๒	๐.๗๘๗	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๓.๖๑	๐.๗๕๓	มาก
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๙	๓.๔๖	๐.๑๙๘	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑

ตารางที่ ๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๒.๔๘๓	๔	๓.๑๒๑	๖.๒๑๑**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๓๙.๑๗๒	๒๗๗	๐.๕๐๒		
รวม	๑๕๑.๖๕๕	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๓.๙๘	๓.๖๓	๓.๕๒	๓.๖๑	
๒๐-๓๐ ปี	๓.๙๘		๐.๓๕**	๐.๔๖**	๐.๓๗**	๐.๕๒**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๖๓			๐.๑๑	๐.๐๒	๐.๑๗
๔๑-๕๐ ปี	๓.๕๒				-๐.๐๙	๐.๐๖
๕๑-๖๐ ปี	๓.๖๑					๐.๑๕
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๔๖					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๔	๔.๐๑	๐.๗๓๐	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๕	๓.๕๔	๑.๑๘๖	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๕๐	๓.๓๙	๐.๙๐๘	ปานกลาง
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๓.๒๗	๐.๙๐๔	ปานกลาง
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๙	๓.๒๖	๐.๕๕๔	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๘.๗๕๖	๔	๗.๑๘๙	๑๐.๔๕๐**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๙๐.๕๖๕	๒๗๗	๐.๖๘๘		
รวม	๒๑๙.๓๒๑	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๑

ตารางที่ ๔.๓๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๐๑	๓.๕๔	๓.๓๙	๓.๒๗	
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๑		๐.๔๗**	๐.๖๒**	๐.๗๔**	๐.๗๕**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๕๔			๐.๑๕	๐.๒๗	๐.๒๘
๔๑-๕๐ ปี	๓.๓๙				๐.๑๒	๐.๑๓
๕๑-๖๐ ปี	๓.๒๗					๐.๐๑
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๒๖					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๓.๙๒	๐.๗๒๖	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๘	๓.๗๒	๐.๔๘๗	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๓.๖๕	๐.๙๕๕	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๓.๓๙	๐.๕๘๑	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๐	๐.๗๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐

ตารางที่ ๔.๓๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๒.๖๐๐	๓	๔.๒๐๐	๘.๔๑๕**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๓๘.๗๔๘	๒๗๘	๐.๔๙๙		
รวม	๑๕๑.๓๔๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๔

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	ขึ้นไป
		๓.๙๒	๓.๗๒	๓.๖๕	๓.๓๙
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๙๒		๐.๒๐	๐.๒๗	๐.๕๓**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๗๒			๐.๐๗	๐.๓๓
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๖๕				๐.๒๖
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๓๙				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๓.๙๙	๐.๗๔๐	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๘	๔.๐๐	๐.๕๑๘	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๓.๘๖	๐.๖๓๙	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๓.๔๒	๐.๗๐๘	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๔.๑๗๒	๓	๔.๗๒๔	๘.๙๘๓**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๔๖.๒๐๑	๒๗๘	๐.๕๒๖		
รวม	๑๖๐.๓๗๓	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๗

ตารางที่ ๔.๓๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		๓.๙๙	๔.๐๐	๓.๘๖	๓.๔๒
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๙๙		-๐.๐๑	๐.๑๓	๐.๕๗**
๕-๑๐ พรรษา	๔.๐๐			๐.๑๔	๐.๕๘**
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๘๖				๐.๔๔
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๔๒				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๕-๑๐ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๓๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๓.๙๐	๐.๗๗๒	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๘	๓.๖๔	๐.๕๕๓	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๓.๖๙	๑.๑๑๓	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๓.๓๙	๐.๖๗๒	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๓๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๑.๓๙๔	๓	๓.๗๙๘	๖.๔๕๖**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๖๓.๕๓๐	๒๗๘	๐.๕๘๘		
รวม	๑๗๔.๙๒๔	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๐

ตารางที่ ๔.๔๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา		พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	ขึ้นไป
	$\bar{X}$	๓.๙๐	๓.๖๔	๓.๖๙	๓.๓๙
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๙๐		๐.๒๖	๐.๒๑	๐.๕๑**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๖๔			-๐.๐๕	๐.๒๕
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๖๙				๐.๓๐
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๓๙				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๓.๙๐	๐.๗๕๔	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๘	๓.๘๔	๐.๒๘๙	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๓.๖๙	๐.๘๐๖	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๓.๔๙	๐.๕๙๗	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑

ตารางที่ ๔.๔๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๗.๓๔๐	๓	๒.๔๔๗	๔.๗๑๓**	๐.๐๐๓
ภายในกลุ่ม	๑๔๔.๓๑๕	๒๗๘	๐.๕๑๙		
รวม	๑๕๑.๖๕๕	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๓

ตารางที่ ๔.๔๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		๓.๙๐	๓.๘๔	๓.๖๙	๓.๔๙
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๙๐		๐.๐๖	๐.๒๑	๐.๔๑**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๘๔			๐.๑๕	๐.๓๕
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๖๙				๐.๒๐
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๔๙				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๖	๓.๙๑	๐.๘๒๓	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๘	๓.๔๑	๐.๖๒๖	ปานกลาง
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๓	๓.๓๖	๑.๔๐๑	ปานกลาง
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๕๕	๓.๒๗	๐.๗๘๒	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๑.๐๑๔	๓	๗.๐๐๕	๙.๘๑๙**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๙๘.๓๐๘	๒๗๘	๐.๗๑๓		
รวม	๒๑๙.๓๒๑	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๖

ตารางที่ ๔.๔๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	ขึ้นไป
		๓.๙๑	๓.๔๑	๓.๓๖	๓.๒๗
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๙๑		๐.๕๐	๐.๕๕**	๐.๖๔**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๔๑			๐.๐๕	๐.๑๔
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๓๖				๐.๐๙
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๒๗				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๓.๘๑	๐.๗๑๑	มาก
ปริญญาตรี	๖๓	๓.๘๕	๐.๘๒๔	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๓.๔๙	๐.๖๐๐	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๐	๐.๗๓๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐

ตารางที่ ๔.๔๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๓๔	๒	๐.๙๑๗	๑.๗๑๒	๐.๑๘๒
ภายในกลุ่ม	๑๔๙.๕๑๔	๒๗๙	๐.๕๓๖		
รวม	๑๕๑.๓๔๘	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๔๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๓.๙๐	๐.๗๒๒	มาก
ปริญญาตรี	๖๓	๓.๙๒	๐.๘๔๙	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๓.๔๐	๐.๖๖๐	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๗	๐.๗๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๙ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗

ตารางที่ ๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๑๙	๒	๒.๐๕๙	๓.๖๗๗*	๐.๐๒๗
ภายในกลุ่ม	๑๕๖.๒๕๔	๒๗๙	๐.๕๖๐		
รวม	๑๖๐.๓๗๓	๒๘๑			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๐ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕๑

ตารางที่ ๔.๕๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษาสามัญ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ		
		ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๓.๙๐	๓.๙๒	๓.๔๐
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๙๐		-๐.๐๒	๐.๕๐*
ปริญญาตรี	๓.๙๒			๐.๕๒*
สูงกว่าปริญญาตรี	๓.๔๐			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๑ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๕๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๓.๗๕	๐.๗๖๒	มาก
ปริญญาตรี	๖๓	๓.๙๐	๐.๘๖๔	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๓.๖๕	๐.๘๑๐	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๗๘	๐.๗๘๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๒ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘

ตารางที่ ๔.๕๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๑๔	๒	๐.๗๐๗	๑.๑๓๖	๐.๓๒๒
ภายในกลุ่ม	๑๗๓.๕๑๐	๒๗๙	๐.๖๒๒		
รวม	๑๗๔.๙๒๔	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๓ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๓.๘๐	๐.๗๕๔	มาก
ปริญญาตรี	๖๓	๓.๘๕	๐.๗๒๕	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๓.๗๐	๐.๕๒๑	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๑	๐.๗๓๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๔ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑

ตารางที่ ๔.๕๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๙๔	๒	๐.๑๔๗	๐.๒๗๑	๐.๗๖๓
ภายในกลุ่ม	๑๕๑.๓๖๑	๒๗๙	๐.๕๔๓		
รวม	๑๕๑.๖๕๕	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๕ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๒	๓.๗๙	๐.๘๐๒	มาก
ปริญญาตรี	๖๓	๓.๗๔	๑.๐๙๖	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๗	๓.๒๒	๐.๘๐๒	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๗๕	๐.๘๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๖ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕

ตารางที่ ๔.๕๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๗๗	๒	๒.๕๓๙	๓.๓๐๖*	๐.๐๓๘
ภายในกลุ่ม	๒๑๔.๒๔๔	๒๗๙	๐.๗๖๘		
รวม	๒๑๙.๓๒๑	๒๘๑			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๗ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕๘

ตารางที่ ๔.๕๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

วุฒิการศึกษาสามัญ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ		
		ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๓.๗๙	๓.๗๔	๓.๒๒
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๗๙		๐.๐๕	๐.๕๗*
ปริญญาตรี	๓.๗๔			๐.๕๒*
สูงกว่าปริญญาตรี	๓.๒๒			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๘ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ในระดับมากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๕๙ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-๓.๙๘๙**	-	๐.๐๐๐	✓	-
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๑๐.๐๕๕**	๐.๐๐๐	✓	-
๓. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๘.๔๑๕**	๐.๐๐๐	✓	-
๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๑.๗๑๒	๐.๑๘๒	-	✓

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๕๙ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖๐ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ด้าน	ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. บุคลากร	๑. พระภิกษุและสามเณรบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานของวัดที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร	๑. ควรอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติของวัดที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร
	๒. พระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของบางวัดขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน	๒. ควรยกย่องพระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของวัดตามโอกาสสมควร
๒. งบประมาณ	๑. งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการใช้งานจริง	๑. ควรจัดหางบประมาณให้เพียงพอต่อความจำเป็นในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด
	๒. บางวัดขาดแผนงบประมาณระยะยาว	๒. ควรจัดทำแผนบริหารงบประมาณระยะยาว โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ
๓. วัสดุอุปกรณ์	๑. บางวัดใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่ากับราคาที่ซื้อ	๑. ควรจัดเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อดูแลควบคุมการใช้วัสดุอุปกรณ์ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด
	๒. บางวัดขาดการจัดทำบัญชีควบคุมวัสดุอุปกรณ์และของใช้ภายในวัด	๒. ควรจัดทำบัญชีวัสดุอุปกรณ์ของวัดโดยจำแนกประเภทและลงรหัสอย่างเป็นรูปธรรม
๔. การจัดการ	๑. บางวัดขาดแรงจูงใจให้ทุกฝ่ายเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติอย่างแท้จริง	๑. ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อแรงจูงใจให้ ภิกษุสามเณร ประชาชนเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติ
	๒. บางวัดบริหารจัดการโดยลำพัง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	๒. ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด เช่น กรมศิลปากร เป็นต้น

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน ดังนี้

๑. พระครูศรีธรรมวาที

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูสถิตญาณคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔. พระครูสุวรรณวิহারการ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๕. พระครูอนุกุลวิมลกิจ

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี

๗. นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์

ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านบุคลากร

ปัจจุบัน บุคลากรของวัดมีคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถ เข้ามาช่วยในการบริหาร เจ้าอาวาสควรให้การส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ได้มีโอกาสในการทำงานตามความสามารถอย่างเต็มที่ และต้องสร้างขวัญและกำลังใจ พร้อมให้การยกย่องต่อสาธารณชนในโอกาสที่สมควรด้วย^๑ ศาสนสมบัติของวัดบางประเภทจัดเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำเป็นต้องอาศัยความรู้เฉพาะทางในการดูแลรักษา จึงต้องให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดด้วย^๒ ควรณรงค์ให้พระภิกษุสามเณรตลอดจนพุทธศาสนิกชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติของวัด เพื่อให้ร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษา^๓

ความรู้ความเข้าใจที่ต้องเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติของวัด เป็นเรื่องที่เจ้าอาวาสทุกวัดต้องตระหนักในความสำคัญ เพราะสมบัติวัดเป็นสมบัติของพระพุทธศาสนาและของสาธารณชน^๔ บุคลากรสำคัญ คือ เจ้าอาวาสผู้มีอำนาจดูแลปกครองวัด หากเป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่ดี การบริหารศาสนสมบัติทุกประเภทในวัดก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย^๕ สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีการสนับสนุนคณะสงฆ์ในการบริหารศาสนสมบัติของวัด โดยได้จัดทำแบบฟอร์มต่าง ๆ เช่น การรับชำระค่าเช่าศาสนสมบัติ ฯลฯ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทุกวัด อีกทั้ง ยังให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับวัดต่าง ๆ ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบด้วย^๖ ควรณรงค์ให้พระภิกษุ สามเณร และประชาชนในพื้นที่เห็นคุณค่าของศาสนสมบัติ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดในฐานะสมบัติของชุมชน ต่อไป^๗

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ปัจจุบันมีพระภิกษุรุ่นใหม่เข้ามาช่วยในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด โดยมีพื้นฐานเป็นบุคคลที่มีความรู้ สามารถเป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดในฐานะสมบัติของวัด ช่วยแบ่งเบาภาระของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี แต่อาจขาดความรู้เฉพาะทางในการดูแลรักษาศาสนสมบัติประเภทที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติเพิ่มเติมด้วย

^๑สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๒สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๓สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๕สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๕.๒ ด้านงบประมาณ

เงินงบประมาณของวัดส่วนใหญ่ได้มาจากการบริจาคของพุทธศาสนิกชน จำเป็นต้องมีคณะกรรมการที่ประกอบด้วยฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ของวัดนั้น ๆ เข้ามาบริหารร่วมกัน เพื่อความถูกต้อง บริสุทธิ์ และโปร่งใส^{๙๙} หลายวัดมีงบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ ซึ่งในสถานการณ์ที่เศรษฐกิจถดถอยอยู่ในขณะนี้ จึงควรลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๑๐๐} งบประมาณสำหรับการบริหารงานศาสนสมบัติของวัดเป็นจำนวนเงินที่ไม่น้อย เจ้าอาวาสต้องมีความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดที่มีการก่อสร้างเสนาสนะ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนเป็นสำคัญ^{๑๐๑}

การบริหารงบประมาณต้องโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา^{๑๐๒} ปัญหาที่พบในปัจจุบันเกี่ยวกับการใช้จ่ายงบประมาณไม่ค่อยมี แต่ปัญหาที่เกิดจากงบประมาณมีไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย เป็นปัญหาที่พบอยู่ในเกือบทุกวัด บางวัดมีการดำเนินการก่อสร้างศาสนสถานใหญ่โต แต่ขาดงบประมาณ เงินบริจาค่น้อยกว่าที่คาดการณ์ไว้^{๑๐๓}

หากเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลวัดรู้จักประมาณการณ์ มีความรู้ในการบริหารสินทรัพย์ของวัดก็ไม่มีปัญหา แต่หากขาดความรู้ ไม่รู้จักประมาณตน ไม่รู้จักประมาณกำลัง ก็มีปัญหามาตาม^{๑๐๔} ทุกวัดจำเป็นต้องจัดทำบัญชีงบประมาณประจำปีแก่เจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น เพื่อตรวจสอบการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความโปร่งใส ดังนั้น ต้องมีการจัดเก็บและรักษาเอกสารเกี่ยวกับการเงินการบัญชีของวัดไว้อย่างดี พร้อมสำหรับการตรวจสอบได้ตลอดเวลา^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ ปัจจุบัน แม้มีรูปแบบของการบริหารจัดการที่มีระเบียบแบบแผน มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา แต่ยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณจากภาวะสภาพเศรษฐกิจที่ถดถอย การดำเนินงานในการจัดสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของบางวัดอาจหยุดชะงักหรือชะงักงัน ดังนั้น อาจต้องพิจารณาจัดสรรงบประมาณตามความจำเป็นในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ และมีการจัดทำแผนบริหารงบประมาณทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ให้สอดคล้องกับภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจด้วย

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๕.๓ ด้านวัสดุอุปกรณ์

ทุกวัดมีพระภิกษุหรือศิษย์วัดที่ทำหน้าที่คอยดูแลวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือทำหน้าที่เบิกจ่ายสิ่งของแก่ญาติโยมพุทธศาสนิกชนที่มามีไปใช้ในการจัดงานบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ แต่ก็ยังพบว่ามีส่วนน้อยที่ได้รับการมอบหมายหน้าที่หรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากเจ้าอาวาส ดังนั้น หากดำเนินการให้เป็นลายลักษณ์อักษรก็จะเป็นการดี^{๑๕} จากสถานการณ์ที่เศรษฐกิจถดถอยอยู่ในขณะนี้ จำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ของวัดให้คุ้มค่าที่สุด เพื่อลดการซื้อ หรือลดค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดขึ้น^{๑๖} การจัดซื้อจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องการใช้งานก็เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องใส่ใจอันดับแรก แต่ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ให้อยู่ในสภาพดี พร้อมใช้งานได้ตลอดเวลา นี่ก็เป็นเรื่องสำคัญ^{๑๗}

วัสดุหรืออุปกรณ์ประเภทเครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากการบริจาคของประชาชน หากทางวัดมีการจัดเก็บดูแลรักษาอย่างเป็นระบบ ก็จะทำให้วัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นคงอยู่ในสภาพดี มีอายุการใช้งานที่ยืนยาว^{๑๘} หลาย ๆ วัดมีการมอบหมายให้พระภิกษุที่รับหน้าที่ดูแลวัสดุอุปกรณ์ของวัด หรือดูแลคลังเก็บของใช้ในวัด ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ควรได้รับการส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้าตามโอกาสที่สมควร^{๑๙}

ปัญหาที่พบคือ เจ้าหน้าที่ที่ดูแลวัสดุอุปกรณ์ยังขาดความรู้ในการรักษา คือ ดูแลได้ดี แต่ไม่รู้วิธีการรักษาให้อยู่ได้นาน ๆ^{๒๐} เรื่องที่น่าเป็นห่วง คือ การดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี รวมถึง ปลอดภัยจากจากมิจฉาชีพด้วย ประเด็นนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของวัดนั้น ๆ^{๒๑}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ปัจจุบัน อาจได้รับผลกระทบจากสถานการณ์เศรษฐกิจถดถอย ส่งผลให้จำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ของวัดอย่างระมัดระวัง ลดการซื้อ หรือลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น พิจารณาใช้วัสดุอุปกรณ์โดยคำนึงถึงหลักความคุ้มค่า และควรมีการจัดทำบัญชีควบคุมวัสดุอุปกรณ์ของวัดเพื่อสะดวกต่อการดูแลรักษา ทั้งนี้ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในวัดด้วย

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๕.๔ ด้านการจัดการ

ศาสนสมบัติของวัดได้รับการดูแลโดยตรงจากเจ้าอาวาส ตามตำแหน่งหน้าที่ แต่บางวัดก็เข้าไปในลักษณะการทำงานที่เป็นไปแบบยถากรรม คือ ไม่มีแผน ประเด็นนี้ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน^{๒๒} ศาสนสมบัติของวัดบางประเภทจัดเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานของกรมศิลปากรในพื้นที่^{๒๓} ศาสนสมบัติวัดเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรง และร่วมใจ จึงจะสามารถบริหารงานได้เรียบร้อย ดังาม^{๒๔} การบริหารจัดการวัดของสมภารเจ้าวัดมีต่างกันออกไปตามภูมิความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของแต่ละท่าน แต่ก็เป็นที่น่าชื่นชมยินดีที่ปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ได้ร่วมมือกันเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ทุกระดับให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มจากเดิม^{๒๕}

เจ้าอาวาสผู้ปกครองวัดมาจากพระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งและเป็นผู้รับผิดชอบปกครองดูแลวัด เจ้าคณะผู้ปกครองไว้วางใจให้รับตำแหน่งหน้าที่ปกครองดูแลวัด แต่หากพิจารณาจากทักษะและความรู้เกี่ยวกับการบริหารงาน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอยู่ตลอด ไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่มีวิทยาการสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย มิใช่ถึงกับต้องให้ล้าหน้าทันสมัย แต่ต้องรู้เท่าทัน^{๒๖} การจัดการศาสนสมบัติของวัดควรให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และตัดสินใจด้วย^{๒๗} ศาสนสมบัติเป็นสมบัติของวัดจึงถือเป็นสาธารณสมบัติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายบ้านเมือง และที่สำคัญยิ่งคือ ภาคประชาสังคม ประชาชน หรือพุทธศาสนิกชนในพื้นที่นั้น^{๒๘}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ปัจจุบัน ได้รับความร่วมมือจากทั้งฝ่ายบรรพชิต ได้แก่ ภิกษุสามเณรที่พำนักอาศัยอยู่ในวัด และฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ ไวยาวัจกร กรรมการวัด และพุทธศาสนิกชนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดมีส่วนที่ต้องเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา กรมศิลปากร เป็นต้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องประสานการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานความสามัคคี

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

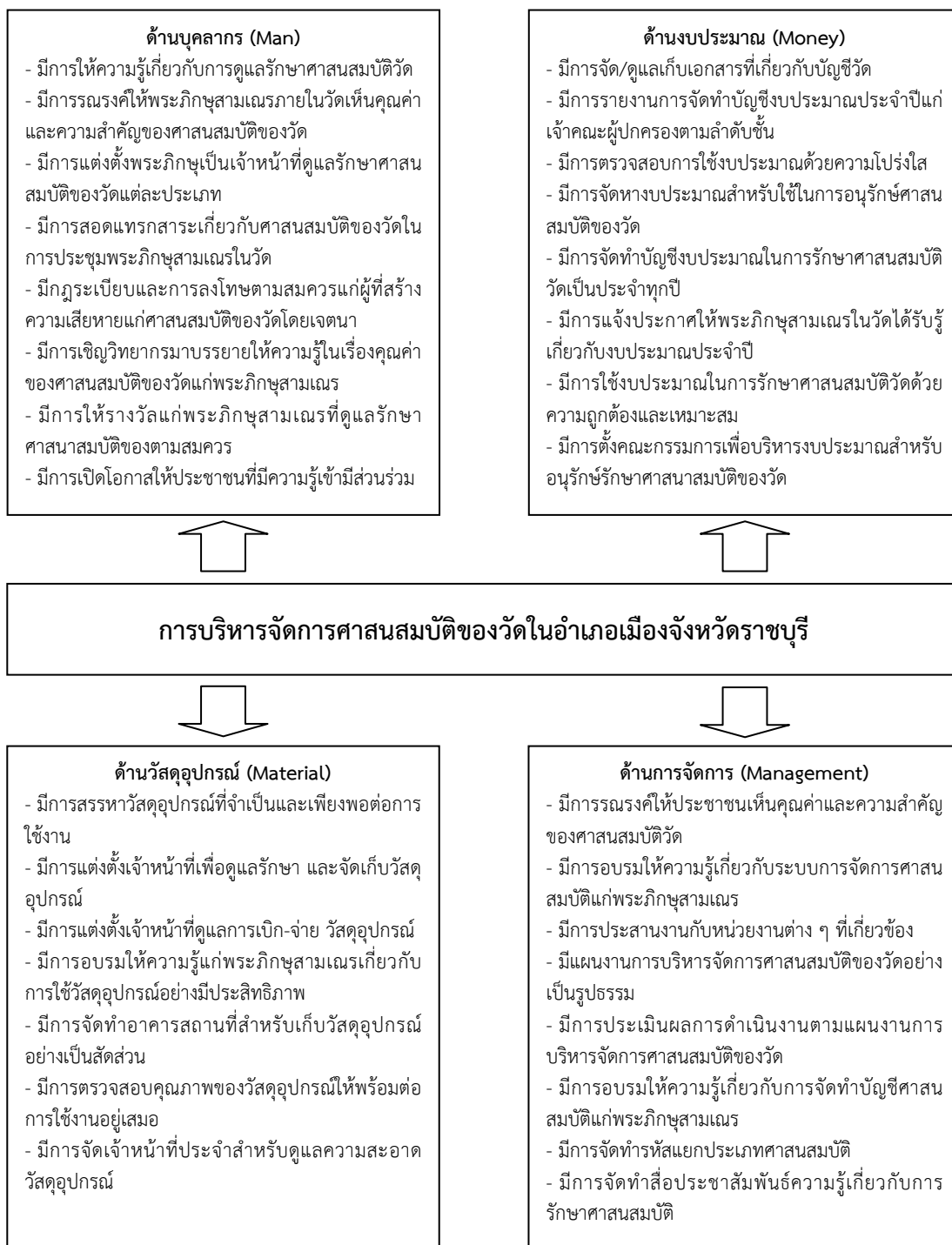
^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ภาพที่ ๔.๑ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี^{๒๙}

^{๒๙} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็น การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑. ด้านบุคลากร พบว่า มีการแนะนำให้มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด แก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ มีการรณรงค์ให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติของวัด มีการแต่งตั้งพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแต่ละประเภท มีการสอดแทรกสาระเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัดในการประชุมพระภิกษุสามเณรในวัด มีการเปรียบเทียบและการลงโทษตามสมควรแก่พระภิกษุสามเณรที่สร้างความเสียหายแก่ศาสนสมบัติของวัดโดยเจตนา มีการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ในเรื่องคุณค่าของศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณร มีการให้รางวัลแก่พระภิกษุสามเณรที่ดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดตามสมควร และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด

๒. ด้านงบประมาณ พบว่า มีการจัดดูแลเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบัญชีวัด มีการรายงานการจัดทำบัญชีงบประมาณประจำปีแก่เจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น มีการตรวจสอบการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความโปร่งใส มีการจัดทำงบประมาณสำหรับอนุรักษ์ศาสนสมบัติของวัด มีการจัดทำบัญชีงบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดเป็นประจำปี มีการแจ้งประกาศให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้รับรู้เกี่ยวกับงบประมาณประจำปี มีการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความถูกต้องและเหมาะสม และมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงบประมาณสำหรับอนุรักษ์รักษาศาสนสมบัติของวัด

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้งาน มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษาและจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลการเบิก-จ่ายวัสดุอุปกรณ์ มีการอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดทำอาคารสถานที่สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นสัดส่วน มีการตรวจสอบคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมต่อการใช้งานอยู่เสมอ และมีการจัดเจ้าหน้าที่ประจำสำหรับดูแลความสะอาดวัสดุอุปกรณ์

๔. ด้านการจัดการ พบว่า มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด มีแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นรูปธรรม มีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือพัฒนาในวงรอบถัดไป มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร มีการจัดทำรหัสแยกประเภทศาสนสมบัติไว้อย่างชัดเจน และมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาศาสนสมบัติ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระภิกษุที่สังกัดวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๘๒ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้แบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง จำนวน ๒๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๑๘ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๖๔ คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๑๖ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๐๖ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๐๕ และมีวุฒิ การศึกษามัธยมศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๓

๕.๑.๒ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนี้

๑. ด้านบุคลากร

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๘ มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔

๒. ด้านงบประมาณ

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๘ มีการจัด/ดูแลเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบัญชีวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงบประมาณสำหรับอนุรักษ์รักษาสนาสมบัติของวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้งาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ มีการจัดทำบัญชีแยกประเภทวัสดุอุปกรณ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒

๔. ด้านการจัดการ

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๖ มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๔ มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสนาสมบัติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า

๑. พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๓. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

โดยสรุป ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า

ปัญหา อุปสรรค

๑. พระภิกษุและสามเณรบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานของวัดที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร

๒. พระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของบางวัดขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน

๓. งบประมาณไม่เพียงพอกับความต้องการใช้งานจริง

๔. บางวัดขาดแผนงบประมาณระยะยาว

๕. บางวัดใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่ากับราคาที่ซื้อ

๖. บางวัดขาดการจัดทำบัญชีควบคุมวัสดุอุปกรณ์และของใช้ภายในวัด

๗. บางวัดขาดตรงรณรงค์ให้ทุกฝ่ายเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติอย่างแท้จริง

๘. บางวัดบริหารจัดการโดยลำพัง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติของวัดที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร

๒. ควรยกย่องพระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของวัดตามโอกาสสมควร

๓. ควรจัดหางบประมาณให้เพียงพอต่อความจำเป็นในการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด
๔. ควรจัดทำแผนบริหารงบประมาณระยะยาว โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการ
๕. ควรจัดเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อดูแลควบคุมการใช้วัสดุอุปกรณ์ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด
๖. ควรจัดทำบัญชีวัสดุอุปกรณ์ของวัดโดยจำแนกประเภทและลงรหัสอย่างเป็นรูปธรรม
๗. ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้ภิกษุสามเณรประชาชนเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติ
๘. ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด เช่น กรมศิลปากร เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีกระบวนการบริหารงานวัดได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง มีประสิทธิผลสูง มีการแบ่งงาน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงานแก่บุคคล หรือคณะบุคคล หน่วยงานลงไป ให้ปฏิบัติกิจกรรมหรือดำเนินโครงการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมแก่สติ ปัญญา ความสามารถ ความถนัด และตามอัธยาศัยใจคอของแต่ละท่านหรือแต่ละกลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิดการประสานความสามัคคี และประสานประโยชน์ร่วมกันของหมู่คณะ ให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ให้เห็นแก่ประโยชน์โดยรวม คือ พระพุทธศาสนาาร่วมกัน โดยสำนักในหน้าที่รับผิดชอบตนเอง และรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือ ประสานงาน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ ด้วยตระหนักโดยฐานะที่วัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เกษตรกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคมนั่นเอง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาวิรัช มหาวิโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน^๑ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระอภินิษฐ์ สิริปัญญา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ^๒

^๑พระมหาวิรัช มหาวิโร, “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^๒พระอภินิษฐ์ สิริปัญญา, “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๑. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร

จากผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคล ซึ่งหมายถึงผู้ร่วมปฏิบัติ งานทุกระดับ อันถือเป็นทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่ทรงคุณค่า ด้วยปัจจุบันการบริหารจัดการและบริหารทรัพยากรมนุษย์มีสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อทุก ๆ องค์การ เพราะไม่ว่าองค์การจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในทางใด ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างยั่งยืนของทุก ๆ องค์การนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของบุคลากร ทั้งนี้ จึงได้ให้ความสำคัญกับบุคลากรทุกระดับอย่างเสมอภาค เท่าเทียม และยุติธรรม ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูเวฬุวันพัฒนาท (ชัยวัฒน์ ชุตินธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินงานด้วยความเสมอภาคไม่เห็นแก่พวกพ้อง ทำงานด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์แก่วัดและพระศาสนาให้มีการสอบสวนด้วยดีเมื่อมีความผิดพลาดในการทำงานเกิดขึ้นเพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน^๓

๒. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ

จากผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับการบริหารงบประมาณในลักษณะของกระบวนการหรือการบริหารงบประมาณให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยบรรลุเป้าหมายของแผนงานที่วางไว้ เนื่องจากทรัพยากรหรืองบประมาณของวัดมีจำกัด ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรหรือใช้จ่ายเงินให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการวางแผนในการใช้และจัดสรรเงินงบประมาณไปในแต่ละด้าน และมีการวางแผนการปฏิบัติงานในการใช้จ่ายทรัพยากรนั้น ๆ ด้วย เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเวลาที่เร็วที่สุด โดยกำหนดให้การจัดสรรงบประมาณมีความเหมาะสมให้งานนั้น ๆ สามารถจัดทำ กิจกรรมได้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรืออีกนัยหนึ่ง คือ กำหนดเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับโดยสอดคล้องกับงบประมาณและความเป็นไปได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาวิรัช มหาวิโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า มีการพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ไว้รองรับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายให้สอดคล้องกับรายรับ^๔

^๓พระครูเวฬุวันพัฒนาท (ชัยวัฒน์ ชุตินธโร), “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

^๔พระมหาวิรัช มหาวิโร, “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๓. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด โดยเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ โดยเน้นการรักษาศิลปวัฒนธรรมและงานฝีมือตามรูปแบบของศิลปะประจำท้องถิ่น ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่ วัดมีบทบาทและหน้าที่โดยทางอ้อมในการอนุรักษ์ พัฒนา และถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ผ่านทางสาธารณูปการ เสนาสนะ และศิลปวัตถุภายในวัด ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาถวิล ปิยธมโม** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษางานนวกกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของ พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)” ผลการวิจัยพบว่า พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ใช้อุโบสถเป็นที่ทำสังฆกรรมและอุปสมบทกุลบุตรในชุมชนพื้นที่นั้น ศาลาการเปรียญใช้ประกอบพิธีทำบุญของชาวพุทธและประชุมสงฆ์รวมถึงชาวบ้าน วิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป สิ่งก่อสร้างมีลวดลายงดงาม และมีภาพชาดกไว้ศึกษา^๕

๔. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เน้นหลักความสามัคคี ซึ่งเน้นถึงการทำงานที่เป็นกลุ่มและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนช่วยส่งเสริมให้การทำงานเป็นคณะทำงาน และเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ภายในวัดซึ่งมีฐานะเป็นผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของทุก ๆ บุคคล ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของหมู่คณะในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระสมุห์เอก ชินวโส** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ: กรณีศึกษา วัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชาอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับมาก^๖

^๕พระมหาถวิล ปิยธมโม, “การศึกษางานนวกกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^๖พระสมุห์เอก ชินวโส, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ: กรณีศึกษาวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชาอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานการวิจัยทั้ง ๔ ข้อ มีดังนี้

๑. สถานภาพ

จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด เป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ (๑) ซึ่งบัญญัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสให้บำรุงรักษา จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด หรือเจ้าอาวาส ดังนั้น สถานภาพที่แตกต่างกันของของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระปลัดมนต์ดก สุวโจ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^๗

๒. อายุ

จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก โดยปกติแล้ว จำนวนอายุบ่งบอกประสบการณ์ บ่งบอกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคล ๆ นั้น ประสบพบเจอมาจากการทำงาน หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน และบ่งบอกถึงความเป็นมืออาชีพ และศักยภาพในการทำงาน การตัดสินใจ ตลอดจนทัศนคติที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในมุมมองที่กว้างไกล ดังนั้น อายุที่แตกต่างกันของของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า อายุของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑^๘

^๗พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

^๘พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๓. พระราชา

จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีพระราชาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก พระสงฆ์ที่มีพระราชาหลากหลาย ย่อมมีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงหรือมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด มายาวนานกว่าพระสงฆ์ที่มีพระราชาคนเดียว หรือพระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ ทั้งนี้ อาจเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงจากการมอบหมายภาระหน้าที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการจากเจ้าอาวาส ดังนั้น พระราชาที่แตกต่างกันของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาชัยย้อย จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านพระรามีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาชัยย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^๙

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากศาสนสมบัติของวัดเป็นสมบัติเฉพาะของวัดนั้น ๆ ซึ่งมีความแตกต่างจากสาธารณะสมบัติอื่น ๆ ที่เป็นสมบัติของส่วนร่วม คุณสมบัติและคุณลักษณะต่าง ๆ ของศาสนสมบัติของวัด จึงไม่มีปรากฏอยู่ในเอกสารทางวิชาการของหลักสูตรการศึกษาประเภทสามัญศึกษาของสถานศึกษาต่าง ๆ ฉะนั้น ความรู้เกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัดจึงเป็นองค์ความรู้เฉพาะ ไม่สามารถเพิ่มพูน หรือทวีคูณขึ้นได้จากการศึกษาสายสามัญศึกษาทุกระดับและทุกสถานศึกษา ดังนั้น วุฒิการศึกษาสามัญที่แตกต่างกันของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน^{๑๐}

^๙พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาชัยย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๑๐}พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

๑. ควรอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุและสามเณร
๒. ควรยกย่องพระภิกษุที่ดูแลคลังพัสดุของวัดตามโอกาสสมควร
๓. ควรจัดสรรงบประมาณตามความจำเป็นในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ
๔. ควรจัดทำแผนบริหารงบประมาณระยะยาวโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
๕. ควรใช้วัสดุอุปกรณ์โดยคำนึงถึงหลักความคุ้มค่าสูงสุด
๖. ควรจัดทำบัญชีวัสดุอุปกรณ์ของวัดโดยจำแนกประเภทและลงรหัสอย่างเป็นรูปธรรม
๗. ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้ภิกษุสามเณรและประชาชนเห็นคุณค่าของศาสนสมบัติ
๘. ควรประสานการทำงานร่วมกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรบุคคลในการจัดการศาสนสมบัติของวัดในยุคโลกาภิวัตน์
๒. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดยุคไทยแลนด์ ๔.๐
๓. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของในการบริหารจัดการศาสนสมบัติวัดของชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กัลยา วานิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. การพัฒนาองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____. องค์กรและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘.

คณาจารย์เลี้ยงเชียงจางเจริญ. นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียงจางเจริญ, ๒๕๔๒.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๓๙.

ธนจรัส พูนสิทธิ์. การจัดการองค์การและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒.

นิรมล กิตติกุล. องค์กรและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บรรจบ บรรณรุจิ. **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- บุญร่วม เทียมจันทร์. **เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด**. กรุงเทพมหานคร: สามดีพรีนติ้งอิคิปปเม้นท์, ๒๕๔๖.
- ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุขภาพการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. **วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามัคคีสาสน์ จำกัด, ๒๕๔๐.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล). **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๑.
- _____. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธ ศาสนากับการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.
- _____. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____. **สอนนาถ-สอนจิต: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิตินาสตรแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนอักษรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____. **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____. **ศึกษา ฝึกฝน พัฒนาดนให้สูงสุด**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ . สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). อัมมจักกัปปวัตตนสูตร. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- พระมหาไพฑูรย์ ปนตนนโท. การบริหารคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระราชพุทธิญาณวงศ์ (สุชาติ ธมมรตโน). คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระราชวิสุทธิเวที (เทียง อคฺคธมฺโม). พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรสี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). สมานวิปัสสนาตามธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- _____ . หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- ไพบูลย์ เสียงก้อง. คน ต้นไม้ และสายน้ำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.
- พื้น ดอกบัว. วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสาส์น, ๒๕๕๐.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. การจัดการเชิงกลยุทธ์ในการบริหารโรงพยาบาล (Strategic Management in Hospital Administration). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วัชร บวรณสิงห์. การบริหารหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.
- วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.
- สมคิด บางโม. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมยศ นาวิการ. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๕๕.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร, ๒๕๕๒.
- สิรภาพ เหล่าลาภะ. พุทธศาสตร์การเมือง. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๕.
- สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสียกฤษฎ์. หลักการบริหารเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๕๑.
- สุนทร สุภูตะโยธิน. คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๕๐.
- สุภาพร พิศาลบุตร. การพัฒนาองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๙.
- สุรพล สุขะพรหม. การเมืองกับการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาคูหาบรรณาการ, ๒๕๕๗.
- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
- เสฐียร พันธรังษี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๒.
- เสนาะ ดิยาวัว. หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.
- _____. หลักการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- แสง จันทรงาม. พุทธศาสนวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๔.
- แสง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- แสง อุดมศรี. พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูร วงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖.
- เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี. พัฒนาการของพระพุทธศาสนา. แปลโดย อมร โสภณวเชษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- เกรียงไกร จันทะแจ่ม. “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ชุติกัญจน์ ผลบุตร. “การจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน. “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูเวฬุวันพัฒนพร (ชัยวัฒน์ ชุตินธโร). “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระชาตรี ชุตินธโร. “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระปลัดมนต์ดก สุวโจ. “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระภพ สุนทรธมฺโม. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาถวิล ปิยธมฺโม. “การศึกษางานนวัตรกรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสภม โสภโณ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาบุญมี ปุณณวุฑฺโฒ. “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาวิจัก กิตติวณฺโณ. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาวิรัช มหาวิโร. “การจัดการศาสนสมบัติวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระสมุห์เอก ชินวิโส. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการ: กรณีศึกษาวัดในเขตเทศบาลตำบลพระอินทราชาอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระอภินิษฐ์ สิริบุญ. “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ:

พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะสกล). “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๘๔.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๔-๑๖๖.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี. **สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐**. ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๐. (เอกสารอัดสำเนา).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

มหาเถรสมาคม. **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๕/๒๕๔๖**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mahathera.org/> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. **เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

_____. **สมณศักดิ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.th.wikipedia.org/wiki> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที. รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ. เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณบริหารการ. เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ. เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Bateman Thomas S. & Snell Scott A. **Management**. 6th ed. New York: McGraw Hill, 2004.

Campbell F. Roald. **Introduction to Educational Administration**. Boston: Allyn and Bacon, 1997.

Gatewood Robert D. Taylor Robert & Ferrell O.C. **Management: Comprehension Analysis and Application**. New Jersey: Richard D. Irwin, 1995.

Gomez Mejia & Luis R. **Management**. New York: McGraw-Hill, 2002.

Robbins Stephen P. and Coulter M. **Management**. 7th ed. New Jersey: prentice Hall International Lnc., 2002.

Robbins Stephen P. **Fundamentals of Management**. 3rd ed. New Jersey: Prentice-Hall, 2001.

Schermerhorn John R., Hunt James G. & Osborn Richard N. **Organizational Behavior**. 7th ed.. New York: John Wiley & Son, 2000.

T.W. Rhys Davids and William Stede. **Pali-English Dictionary**. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 2001.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๒. พระครูวิสุทธาันทคุณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๓. พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๔. พระมหากังवाल ธีรธมฺโม, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๕. ดร.ปิ่นนธร เอียร์ชัยพุกษ์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๕๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๐๘๐๑๖๑๖๑/ว.๔๒
พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.

(พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.)

๑๐.๑๑.๒๑

พระเทพญาณมงคล, รศ.(พิเศษ)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร
โทรติดต่อกับ ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ทท๑๑๓๓/ว.๔๒
 พท๑๑/ว.๔๒
 (พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ)
 ๗.๑.๒๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรติดต่อก ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมณคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ทรงลงมือเรียบร้อยแล้ว

(พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.)

รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี

วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี

๑๖ ต.ค. ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร

โทรติดต่อก่อน ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระมหากังวาล อีธมโม, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแล้ว
น.ก.อ.ธรรม
๑๒ ต.ค.๖๑

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร
โทรติดต่อก่อน ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เจริญพร ดร.ปณณธร เขียวชัยพฤกษ์

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

10 ตุลาคม 2561

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรติดต่อก่อน ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
๒. พระราชวัลภาจารย์ เจ้าคณะอำเภอมืองราชบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

๑. พระครูศรีธรรมวาที รองเจ้าคณะอำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูสถิตญาณคุณ เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๔. พระครูสุวรรณบริหารการ เจ้าคณะตำบลสามเรือน
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๕. พระครูอนุกุลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง)
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี
๗. นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอเคราะหืเก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

เรียน เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์ในอำเภอดำเนิน
สะดวก จึงใคร่ขออนุมัติขอเคราะหืจากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ศ.นายวิชาญ อดุลราช
น.ว.๑๐/๑๐๐ เขตวัดใหญ่

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร
โทรศัพท์ติดต่อ :

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๙ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๙๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามแก่พระสงฆ์ในอำเภอเมืองราชบุรี เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระราชวัลลาจารย์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากแบบสอบถาม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์
จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามแก่พระสงฆ์ ในอำเภอเมืองราชบุรี
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

อ.ไพฑูริย์
๑๖ ม.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูศรีธรรมวาทิ รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วย
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
อำเภอเมืองราชบุรี
๑๖ พ.ย. ๒๕๖๑

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูวาทีธรรมวัฒน์,ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่าน โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

อิมสิทธิ์ สัมพันธ์
๑๗ พ.ย. ๒๕๖๓

พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูสถิตญาณคุณ เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ฉ.ส.น. ส.อ.อ.อ.อ.
ท. : อ. ส.อ.อ.อ.อ.อ.

13 พ.ย. ๒๕๖๑

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล
(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูสุวรรณบริหารการ เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ณัฐวัฒน์
พระครูสุวรรณบริหารการ

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล
(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

13 พ.ย. ๖๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

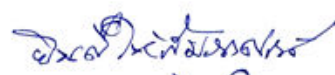
เรียน พระครูอนุกุลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูอนุกุลวิมลกิจ

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

2 พ.ย. ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่าน พิจารณานุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

21 พ.ย. ๖๑

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ พศจ. ราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่าน พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

อันเชิญความอนุเคราะห์

๕ พ.ย. ๖๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓๓ ๓๒๑๓

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ

๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน โดยผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น

๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร (วรภรณ์สุภากุล)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. สถานภาพ

- ☐ พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)
- ☐ พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)

๒. อายุ

- ☐ ๒๐-๓๐ ปี
- ☐ ๓๑-๔๐ ปี
- ☐ ๔๑-๕๐ ปี
- ☐ ๕๑-๖๐ ปี
- ☐ มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

- ☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา
- ☐ ๕-๑๐ พรรษา
- ☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
- ☐ ๑๖-๒๐ พรรษา
- ☐ มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาตรี
- ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๕. วุฒิการศึกษานักธรรม

- ☐ ไม่มีวุฒินักธรรม
- ☐ นักธรรมชั้นตรี
- ☐ นักธรรมชั้นโท
- ☐ นักธรรมชั้นเอก

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้
 ๕ หมายถึง อยู่ในระดับ มากที่สุด
 ๔ หมายถึง อยู่ในระดับ มาก
 ๓ หมายถึง อยู่ในระดับ ปานกลาง
 ๒ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อย
 ๑ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านบุคลากร					
๑	มีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ					
๒	มีการแต่งตั้งพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดแต่ละประเภท					
๓	มีการเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ในเรื่องคุณค่าของศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุสามเณร					
๔	มีการสอดแทรกสาระเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัดในการประชุมพระภิกษุสามเณรในวัด					
๕	มีการรณรงค์ให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติของวัด					
๖	มีการให้รางวัลแก่พระภิกษุสามเณรที่ดูแลรักษาศาสนาสมบัติของตามสมควร					
๗	มีกฎระเบียบ มีการลงโทษ ตามสมควรแก่พระภิกษุสามเณรที่สร้างความเสียหายแก่ศาสนสมบัติของวัดโดยเจตนา					
๘	มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด					

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. ด้านงบประมาณ					
๑	มีการจัดหางบประมาณสำหรับอนุรักษ์ศาสนสมบัติของวัด					
๒	มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารงบประมาณสำหรับอนุรักษ์รักษาศาสนาสมบัติของวัด					
๓	มีการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความถูกต้องและเหมาะสม					
๔	มีการจัดทำบัญชีงบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดเป็นประจำทุกปี					
๕	มีการตรวจสอบการใช้งบประมาณในการรักษาศาสนสมบัติวัดด้วยความโปร่งใส					
๖	มีการรายงานการจัดทำบัญชีงบประมาณประจำปีแก่เจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น					
๗	มีการแจ้ง/ประกาศให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้รับรู้เกี่ยวกับงบประมาณประจำปี					
๘	มีการจัด/ดูแลเก็บเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบัญชีวัด					
	๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์					
๑	มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้งาน					
๒	มีการจัดทำบัญชีแยกประเภทวัสดุอุปกรณ์					
๓	มีการตรวจสอบคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมต่อการใช้งานอยู่เสมอ					
๔	มีการจัดเจ้าหน้าที่ประจำสำหรับดูแลความสะอาดวัสดุอุปกรณ์					
๕	มีการอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ					
๖	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษา และจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์					
๗	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลการเบิก-จ่าย วัสดุอุปกรณ์					
๘	มีการจัดทำอาคารสถานที่สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นสัดส่วน					

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๔. ด้านการจัดการ					
๑	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร					
๒	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีศาสนสมบัติแก่พระภิกษุสามเณร					
๓	มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดูแลรักษาศาสนสมบัติวัด					
๔	มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับการรักษาศาสนสมบัติ					
๕	มีการจัดทำรหัสแยกประเภทศาสนสมบัติไว้อย่างชัดเจน					
๖	มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด					
๗	มีแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นรูปธรรม					
๘	มีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือพัฒนาในวงรอบถัดไป					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี

๑. ด้านบุคลากร

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๒. ด้านงบประมาณ

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๔. ด้านการจัดการ

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ข้อคำถาม

๑. จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านบุคลากร ควรเป็นอย่างไร
๒. จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านงบประมาณ ควรเป็นอย่างไร
๓. จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรเป็นอย่างไร
๔. จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านการจัดการ ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร (วราภรณ์สุภากุล)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ภาคผนวก จ

ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

๑. ผลการวิเคราะห์ค่า IOC

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของวัดในอำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
	๑. ด้านบุคลากร								
๑	มีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับ การดูแลรักษาศาสนสมบัติของ วัดแก่พระภิกษุสามเณรอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการแต่งตั้งพระภิกษุเป็น เจ้าหน้าที่ดูแลรักษาศาสน สมบัติของวัดแต่ละประเภท	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการเชิญวิทยากรมาบรรยาย ให้ความรู้ในเรื่องคุณค่าของศา สนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการสอดแทรกสาระ เกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัดใน การประชุมพระภิกษุสามเณรใน วัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีการรณรงค์ให้พระภิกษุ สามเณรภายในวัดเห็นคุณค่า และความสำคัญของศาสน สมบัติของวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	มีการให้รางวัลแก่พระภิกษุ สามเณรที่ดูแลรักษาศาสนา สมบัติของตามสมควร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	มีกฎระเบียบ มีการลงโทษ ตาม สมควรแก่พระภิกษุสามเณรที่ สร้างความเสียหายแก่ศาสน สมบัติของวัดโดยเจตนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของวัดในอำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๘	มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่ มีความรู้เข้ามามีส่วนร่วมในการ ดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ด้านงบประมาณ									
๑	มีการจัดหางบประมาณสำหรับ อนุรักษ์ศาสนสมบัติของวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อ บริหารงบประมาณสำหรับ อนุรักษ์รักษาสานาสมบัติของ วัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการใช้งบประมาณในการ รักษาสานาสมบัติวัดด้วยความ ถูกต้องและเหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการจัดทำบัญชีงบประมาณใน การรักษาสานาสมบัติวัดเป็น ประจำปี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีการตรวจสอบการใช้ งบประมาณในการรักษาสานา สมบัติวัดด้วยความโปร่งใส	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	มีการรายงานการจัดทำบัญชี งบประมาณประจำปีแก่เจ้า คณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	มีการแจ้ง/ประกาศให้พระภิกษุ สามเณรในวัดได้รับรู้เกี่ยวกับ งบประมาณประจำปี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	มีการจัด/ดูแลเก็บเอกสารที่ เกี่ยวกับบัญชีวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ด้านวัสดุอุปกรณ์									
๑	มีการสรรหาวัสดุอุปกรณ์ที่ จำเป็นและเพียงพอต่อการใช้ งาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของวัดในอำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๒	มีการจัดทำบัญชีแยกประเภท วัสดุอุปกรณ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการตรวจสอบคุณภาพของ วัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมต่อการใ้ งานอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการจัดเจ้าหน้าที่ประจำ สำหรับดูแลความสะอาดวัสดุ อุปกรณ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีการอบรมให้ความรู้แก่ พระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับการ ใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างมี ประสิทธิภาพ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อดูแล รักษา และจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๖๐	ใช้ได้
๗	มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลการ เบิก-จ่าย วัสดุอุปกรณ์	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๖๐	ใช้ได้
๘	มีการจัดทำอาคารสถานที่ สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่าง เป็นสัดส่วน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ด้านการจัดการ									
๑	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ ระบบการจัดการศาสนสมบัติ แก่พระภิกษุสามเณร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ การจัดทำบัญชีศาสนสมบัติแก่ พระภิกษุสามเณร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการประสานงานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษา ศาสนสมบัติวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ ความรู้เกี่ยวกับการรักษา ศาสนสมบัติ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	การบริหารจัดการศาสนสมบัติ ของวัดในอำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๕	มีการจัดทำหสแยกประเภทศาสนสมบัติไว้อย่างชัดเจน	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๖๐	ใช้ได้
๖	มีการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนสมบัติวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	มีแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอย่างเป็นรูปธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	มีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือพัฒนาในวงรอบถัดไป	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๒. ผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	126.5333	222.9471	.6864	.9459
A2	126.7000	220.2862	.7668	.9451
A3	126.6667	224.7126	.5772	.9468
A4	126.5000	216.1207	.7941	.9446
A5	126.7000	219.0448	.7351	.9453
A6	126.5333	229.3609	.4138	.9480
A7	126.3667	228.1023	.5656	.9470
A8	126.4333	222.8057	.6719	.9460
B1	126.8000	217.2000	.5985	.9471
B2	126.3667	222.0333	.6725	.9459
B3	126.2000	229.8207	.4435	.9478
B4	126.3333	219.8851	.6765	.9458
B5	126.0667	226.6161	.4433	.9480
B6	126.3000	230.2862	.3701	.9484
B7	126.1000	223.4034	.6590	.9461
B8	126.6667	218.2989	.7065	.9455
C1	126.2000	226.5793	.4895	.9475
C2	126.6333	222.2402	.6254	.9463
C3	126.3000	219.2517	.6913	.9457
C4	126.2667	224.8920	.5848	.9467
C5	126.5667	224.6678	.5485	.9470
C6	126.5667	220.0471	.8018	.9449
C7	126.5000	218.1897	.7871	.9448
C8	126.4000	219.5586	.7156	.9455
D1	126.4667	227.4299	.4143	.9482
D2	126.2333	229.0816	.4123	.9481
D3	126.2667	230.0644	.3206	.9490
D4	126.4667	228.8092	.3801	.9485
D5	126.4000	228.6621	.3901	.9484
D6	126.3333	227.0575	.5488	.9470
D7	126.3667	225.4816	.5983	.9466
D8	126.2667	222.1333	.7156	.9456

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 32

Alpha = .9483

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาเอกชัย ปญฺญาวชิโร
(เอกชัย วราภรณ์สุภากุล)
- สถานที่เกิด : จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก
: เปรียญธรรม ๓ ประโยค
: ปริญญาโททศวรรษศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- สังกัด : วัดหนองหอย (พระอารามหลวง)
ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
- ตำแหน่ง : ครูพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดสมุทรสาคร
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองหอย (พระอารามหลวง)
: ๙๙ หมู่ ๒ ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ๗๐๐๐๐

